

Biseri.

Povest. — Spisala Lea Fatur.

(Konec.)

XIX.

Polna luna je priplavalala nad Sveto Katarino. S srebrom so oblite gore. Prijetno je sloneti take večere ob oknu v gradu, prijetno poslušati ropot mlina in žage, gledati lučce po Solkanu. Poslušati Sočin tek, žgolenje slavca, žvižg vlaka, pesem fantovsko. Lep je po mostu hiteči vlak. Črn, svetlih oči. Iz glave mu puhte temni oblaki. Pa zasveti se, oblak zažari — roj svetlih isker zleti v svet.

Rada je sedevala Ivanka take letne večere ob oknu in uživala čar sladke poletne noči. Gledala je zvezde, leteče kresnice. Poslušala žužanje komarja, murnovo piskanje. Tam iz polja se je oglasila preplašena prepelica. V sanjah je zapela sinica v grmu ob Soči. Sultan na dvorišču je zalajal.

Take poletne večere je ljubila Ivanka. Ob njih, ob mehkih, tihih, so se porajale v njeni duši pesmice. Nežne, hrepeneče. Pesmice, ki so odkrивale tajne njenega srca. Pesmice, ki so iznikle v njej, ostale v

njej. Deklici se je zdelo, da izgube svojo svežost, svojo čistost, če jih sliši, vidi kdo drug. Da bi zrl svet v njeno dušo? Ne. Svoje duše ne da svetu. Svojih najnežnejših čuvstev, najglobokejših misli ne odkrije nikomur.

Tudi nocoj sedi Ivanka pri oknu. Pa nocoj je ne opaja poletna krasota noči. Večer je po njeni maturi. Večer po Angelikovem prihodu. Ne ve, kaj jo vznemirja bolj, a razburjena je ko nikoli poprej. Razbija po sencih, po žilah, v srcu.

Prišel je. Velik, možat je stal pred njo. Prijazno, vendar prodirno jo je premotrilo modro oko. A niti senca tistega prijetnega iznenadenja, ki ga pokažejo navadno možki ob njenem pojavu, ni preletela njegovega lica. Kako se je izpremenil! Tisto nemirno trzanje, igranje mišic po obrazu, je izginilo. Vidi se na njem, da je mož, ki je prišel skozi burje in vihre do stalnega miru. Ves njegov nastop to kaže. Brado, ki je krila prej le lica, nosi zdaj polno, usta sencijo plavi brki. Naočniki ne varujejo več

oči, pogled je miren, zapovedljiv. Tako rjav je, tako drugačen — in vendar isti. Še vedno se mu kopičijo gosti lasje uporno na čelu, še vedno mu je kretnja nagla, ponosna.

Kaj bo sedaj? Angelik, ta ponosni, vztrajni mož, gotovo ni zabil Martine. Kadar se upogne tak značaj ljubezni, je ne pozabi, ne zapusti. Zato na pot, Ivanka! Prišel je ravno prav, da, prav. Ravnatelj ji je obljubil, da govori s šolskim nadzornikom. Ravnatelj jo priporoča. Priporoča jo Elvira. In službe, to je javna tajnost, se dobivajo povsod le po protekciji. Sicer je že slišala marsikatero pikro opazko, ko se je oglasila za službo. Da jemlje kruh drugim, potrebnjšim, ki so se učile v stradanju, s katerimi so stradale njihove rodbine. Ali kaj naj stori? Če pa mora izpod strehe!

Gospa Vidonijeva ji obljubuje, da dobi službo v mestu. Kaj zato če poučuje en čas tudi le kot volonterka. V mestu mora ostati, ker je je škoda na kmete; ker mali Pierre bi pogrešal ljubko teto, Elvira drago tovarišico. V mestu mora ostati, da pomore Elviri pri socialnem delu. Marsikaj hoče osnovati Elvira, v čemer potrebuje pomoči izredno nadarjene Ivanke. Njeni literarni večeri bi bili brez Ivanke, brez njenih pesmic in ljubeznivosti, kot brez luči. Tako pravi gospa Vidonijeva in tako je tudi Ivanka vseč. Kakor roži solnca, je njej potreba mlade družbe, prijateljstva. V delu, v pogovorih se vse pozabi. Posebno zdaj ji bo tega treba. Martina kot Angelikova soproga bo hotela zavzemati prvo mesto v družbi. Klanjali se bodo lepoti njenega telesa. Ivanka se ji pa pokaže obkrožena od mladih čestilcev njenega duha... In včasih se morda zamisli Angelik, pogleda soprogo in najdenko. Ona mu je bila namenjena od Boga in od matere — ona, Žebronova Ivanka... Nikdar ne bo slutil, kaj je trpela za njegovo srečo... Globoko v dnu velike omare leži zaprt v škatljici koledarček — dokaz Colletti-jevega umora. Zraven obleka iz sirotišnice, skrbno zložena. V njej je prišla sirota v grad, vzame jo s seboj, ko pojde s poti povzročiteljici njenega gorja...

Stisnil ji je bil roko. Mrzla je obstala v njegovi. Burno ga je pozdravil Salle, solzil se je Peris, pritekla je kuharica, hlapec, kočijaž. S solzami veselja je pozdravljal vsak gospodarja. Ona ga ni pozdravila. Ona ne! Ona, ki ga čaka že leta, ki se trese že leta pred njegovim prihodom. Napeto so vsi poslušali, ko je govoril. Ona ne! Ni ga mogla gledati, poslušati. Odšla je tiho... In nihče je ni pogrešal, nihče klical. Tudi mati ne. Ah ona pozabi ob sinu pohčerko — napoti je sedaj v gradu. Dobro, da gre. Mati se privadi Martine. Ivanka izgubi mater — vse. Vse izgubi. Pa da le hoče — se vse spremeni... A ne. Naj se le potope v vzajemni ljubezni

— naj pozabi mati na njo — samo da so srečni oni, Ivanka ostane najdenka.

Sama sloni ob oknu. Gleda luno, gore, Sočo. On je še pri materi. Luč še sveti iz okna materine spalnice. V pozni nočni uri razkriva materi sin svojo dušo. Razburjeni deklici se zdi, da vidi in sliši vse.

V mehkem kreslu sloni graščakinja. Bela čepica pokriva častitljivo glavo, mehka in zložna rdeča halja obliva telo. Rdečo ji je prinesla hišna. Rdečo ki je visela že leta v omari. V znak veselja. Proč s črnim žalovanjem. Vrnil se je sin. Pozabljene so ure bridkosti. Izginile so gube z obraza. Kot mlada nevesta žari mati. Gleda sina. Kaj so jo ločile res od njega gore in morja — leta?

Sin sedi na stolčku pri njenih nogah, naslanja glavo na njeno koleno, se ne more nagledati matere. Tako je sedeval otrok, tako je sedel, ko je bil prišel z Dunaja, ko je trgal materi srce s svojo nevero. Kaj je blodil res tako daleč od matere, od čiste, zveste? Kakor se čuti mornar, ki je brodaril po razburkanem morju, v varnem pristanu, tako se čuti zdaj Angelik. V materini bližini je pod varstvom Svete Gore.

„Sin moj, sin,“ ponavlja mati, ne more se nagovoriti te besede. Spremljano z vzdihom jo je izgovarjala že leta, danes jo izreka v solzah veselja. Trepetala je roka, ko mu je pisala pisma očitanja, žalosti, danes trepeče od radosti, ko gladi sinove tako goste lase.

„Sin moj, sin... Se spominjaš, da sediš ravno tako pri meni, kot si sedel, ko si prišel z Dunaja? A kaj sem trpela ob tvoji tedanji vrnitvi! Odvisna od razžaljenega napuha ošabne matere, sem prestopila mejo pravice — podpisala, ne da bi bil ti vedel, tvoje ime pod menjico. Mojo, tvojo čast je mogel rešiti samo tvoj zakon z blago Elviro. S svojo močno voljo je uklonila Vidonijeva mehko Elviro, tebe so premagale moje solze, Rozikine prošnje. A prišla je zmeda.“

„Molčiva nocoj o tem, mati. Naj ne bo nocoj nobene sence med nama.“

„Nikoli naj je ne bo, moj sin. V urah hrepenenja se je upognil moj ponos — ostala je želja po tvoji sreči. Se spomniš, kako nas je rešil takrat plemeniti prijatelj oblasti sicer dobrosrčne, toda ošabne ženske? Kako se je odrekla Rozika radi tebe ljubezni, prostosti...“

„Spomnim se, mati,“ odgovarja sin in senca žalosti preleti lepi možki obraz.

„Trpela sem takrat. Trpela mnogo vse dni, kar je odšla Rozika. Za bratom, mi je pisala. Bil bi čudež, da bi se sestala s teboj. In zgodil se je čudež. Nocoj se radujem tudi Rozikine žrtve, ker jo je vzprejel Gospod. Vrnil si se, Angelik. Dušno in te-

PRED ŠESTDESETIMI LETI

lesno zdrav. Nikdar ne pozabim blažene sreče nočnega večera. Ko je zapel zvon svečano, glasno. Govorili smo o Ninu, o zvestem tovarišu tvojih poti. Prisegel je, da se ne vrne brez tebe. In dal je življenje zato, da si se vrnil ti. V moji radosti me je bolela žalost stare Ninove matere. Potrti so postali posli in gostje naši. Pa zapel je zvon. In ti si vstal in pozdravljal Kraljico nebes, priporočal Bogu dušo zvestega sluge . . .

Nas je prevzelo začudenje, radost . . . Odgovarjala sem. Hotela sem odgovarjati glasno, veselja polno, kajti glej, oni ki moli naprej, je moj sin, ki je bil ranil z nevero materino dušo, klical božjo sodbo nadse . . . Zastal mi je glas, zajokala sem, za menoj so jokali vsi. Molil si, Angelik. Lepše slike ni videlo tvoje matere oko.

Lepo je šibko žensko bitje v molitvi. Lepši, veličastnejši je mož, ko sklone v ponižnosti ponosno glavo — v veri in upanju. O moj Angelik! Ta glas zvona — ta slika . . . Bil je svetogorski zvon, Angelik — ga poznaš še? Kaj ne, da te je spremljal njegov glas po tujini, kaj ne, da je podil pošasti temin s tvoje poti?“

„Da, zlata mati. Klical je, vabil. V tihi noči sem planil po koncu, da grem za njim. Pa obkolile so me sence temin. Zakrknjeno srce ni hotelo . . .“

„Ni hotelo . . . In vendar . . . Povej mi, moj sin, ti pravični junak, povej mi: Kako si prišel na svetlo stezo? Resnica in ljubezen me kličeta, si rekel pri svojem odhodu, resnica je ljubezen, si mi pisal. Izogibal si se besede, ki izgovarja edino Resnico, početek, vrelec Ljubezni. Povej, moj sin: kdaj, kako si izpregledal?“

„Resnico sem iskal, mati, ljubezen je odprla blodeče oči. Ljubezen, resnica, iztok, začetek življenja — vse On. On sam. Začetek časov, nespremenjen od vekov. Moč, ki giblje svetovje. Prah zemlje, črv, kako bi spoznal lik mogočnega Stvarnika? Zato je razodela Ljubezen Resnico.“

Skozi dolge veke je vodila narode luč razodenja. Bledela je vedno bolj. Človek je pozabil Stvarnika, si delal malike, se klanjal zvezdam nebes, živalim zemlje. Tedaj sta rodili Resnica in Ljubezen Usmiljenje. Prišel je, katerega so oznanjevali preroki, po katerem so vzdihovali očaki. Zasijala je luč rešenja vsem časom in narodom: Naš Gospod in Rešitelj je vzel naš dolg nase. Umeti ne more tega um, a srce veruje, upa . . . Umrl je božji Sin naše smrti, da živimo mi Njegovo življenje. Večno življenje . . . O mati, ti zvesta, čista! Umeješ, kako mi je postalo, ko sem spoznal, veroval? Kot stricu Marijanu, tako so izginile tudi meni smrtne sence v luči vere. Odprla se mi je neskončnost . . . Vekomaj boš živel, moj lotos, je rekel stric Marijan nežni Koledi — o mati!“

Premagan silnega čuvstva obmolkne Angelik. Mati mu stisne roko, se ozre skozi okno v zvezde. Zlate trepečejo v sinji dalji. Brezštevilna, velikanska telesa. In tu mati in sin. Pogibajoči prašek na pogibajoči zemlji. Nad njima neizmerno svetovje. Neizmerno, neprešteto. Poklicano iz nič na Stvarnikov mig — razpade na Njegov mig v nič. Razpade prst, ki oklepa materino in sinovo dušo, povrne se prah prahu. Duh pa, odsev božanstva, preživi razpad ogromnih sil . . .

Sinov mehki glas prikličje gospo Kamensko v sedanost, ki ji je v tem hipu tako nepopisno, nebeško svetla, krasna.

„Kako da nisem veroval?“ se čudi Angelik. „Dokazov sem hotel revež. Prazen mi je bil svet, igrača slučaja, prazno lastno srce, igrača strasti. Ob tvoji strani sem stal na Sveti gori, sem se posmehoval tvoji veri v čudeže. Zdaj vidim, da je čudež modrosti vse, kar nas obdaja. Mi sami, nestalni, iskajoči vedno nemira, težeč vedno po pokoju — mi sami, vsak dan spremenjeni, vsak dan enaki v slabosti — nezmožni dobrih del iz lastnega nagiba, nezmožni rešitve iz lastne bede — mi sami smo največje čudo.“

Kaj sem hotel, mati? Biti nadčlovek. Vzgojiti sem hotel mladino brez strašil vere, vzgojiti novi ponosni človeški rod. Premagan spoznavam, da je človek velik le v Kristusovem duhu, v zatajevanju, v ljubezni. Kdo me je preveril, kdo premagal? Premagala me je žrtev, biser — sestra, materina molitev.“

„Moj sin — govori mi o Roziki. Je li res, mogoče, da jo vidim še? Vidiš, kako je vedela, kam, za kom gre. O moji otroci!“

„Da, pride, če mogoče v Gorico ali Trst. Bolehna je, prosila bo.“

„Da vidim še enkrat svoja otroka! Zahvaljen bodi Bog. In vesela sem, Angelik, bolj vesela kot da si prinesel vse tisto bajno bogastvo. O da imaš le nekaj, da poravnaš dolg in par tisoč za začetek v tovarni — pa je dovolj. Da si le prinesel bisere, izpolnil željo Marijanovo, Koledino. Da si le prišel zdrav, dušno in telesno.“

„Da sem prišel sploh drug človek, kaj ne, mati, človek, ki zna ceniti bežeči čas, dan nam v porabo za svoje rešenje. Takoj zjutraj poneseva bisere na Sveto goro. Kaj ne, mati? In potem se lotim resnega dela. Pozen delavec sem, poldan se bliža. Nerač ti omenjam mati — pa pripravljena si tako nato. — Oženim se kolikor hitro mogoče. Ne odkimavaj, poslušaj. Veže me beseda, dolžnost. Rešim Martino. Dvignem jo. Več ne sanjam o zakonski sreči, kot je sanjaril mladenič . . .“

„A ti ne veš, Angelik . . .“

„Vse vem, mati — ne razburjaj se, ne žali me. Ali veš, kako je rodila stricu Marijanu ljubezen vero? Meni je rodila vera ljubezen. Rešiti moram mlado, krasno bitje . . . Slišal sem v Trstu, v kavarni, pogovor častnikov. Vem, da je Martina še čista, da jo je vzdrževalo moje ime . . .“

„Up na bogastvo . . .“

„Bodisi, mati,“ je vstal Angelik, „jaz se poročim ž njo. In začnem delati. Ukloniti se bo morala seveda Martina moji volji, in tudi tvoja rejenka, ki se mi dozdeva zelo ošabno dekle. Seveda ima maturo in sklada pesmice. Pa meni ne imponuje s tem.“

„Hoče v službo.“

„Da se ogne mene in Martine. A tu sem jaz gospodar. Dela bo veliko, tebi, Martini, bo treba pomoči, družbe.“

„Ne vem, Angelik, če bo obveljala tvoja. Nikdar se ne vzameta vkup Collettijeva in Žebrova.“

„Vkrotil sem krokodila v Guri, premagal tигра. Slon je ubogal na moj mig, pa da ne ukrotim dveh žensk?“ se nasmehne malo jezno Angelik in izvleče malo biležnico iz žepa. „Vem, mati, da želiš, da ti povem vse nadrobno, kako sem živel, hodil, iskal, našel. Zapisal sem vse. Za slučaj smrti — zate. Zdaj pa odpusti trudnega potnika.“

„Z Bogom, moj sin! Spavaj sladko v očetovem domu,“ pravi mati, mu poljubljuje čelo, oči. A žalost ji trže srce. Tako značajan, čist, lep — pa bo žrtev Collettijevih. Vzradovala se je o njegovem prihodu. Menila, da se odpočije. Saj je prišel večer življenja in njena duša je trudna. A ne bo še uživala večernega miru . . . Med sinom, sinaho in rejenko ji bo razdeljeno srce, trepetala bo za mir ene in druge. Burni prizori se bodo vršili v gradu, večkrat bo vzplamenel Angelik, očetov burni sin.

Od veselja in skrbi razburjeni materi ni bilo do sna. Zatopila se je v sinov zapisnik. Materino oko se je ovlačilo ko je čitala sinove blodnje: Kako je okamenel, ko ni našel pod kamni svete banane trdno pričakovanega zaklada — kako je umrl Nino tam od kačjega pika. Kako je odšel Angelik obupan v Guro, živel tam skoraj leto dni življenje fakirja. Prišel do spoznavanja, videl in pustil zaklad. Kako je obolel, bil postrežen od sestre usmiljenke — Rozike. Debele so padale materine solze na sinove vrste . . .

Luknov, 20. novembra 1900.

Oživela je pravljica. Nebotična drevesa, neprodne gošče džungel. Kokosove palme, obвите s cvetočimi lijanami, bungalovi, spleteni iz vej, pokriti s palmovim listjem, marmorna mesta, čudovite pagode, templji. Gore, večni orjaki, dom zakladov, bajnih duhov. Reke, bogate zlata, alemkamnov. Plodna

polja — žitnica Evrope. Bajno bogastvo, bajni ljudje. Zmes vseh narodov, vseh verstev. Brahmin in moslim, pars in žid, budhist in kristjan, vse je tu. Vse živi, spoznava po svojem. Tiho, a gotovo deluje tu katoličan, kriči protestant. Vsak proslavlja svoje, vsak je vzel resnico v zakup.

Kako naj jo najdem jaz? O stric Marijan! Velik fantast, ki si menil, da si jo našel. Pa te je obsenčila le senca, katero si premišljeval. Veruj, moj lotos, in živel boš. Tako si rekel . . . Kje je dežela, kamor ubežiš smrti? Da živi — kje? Kako živi tvoja, Koledina duša, stric Marijan? O stric! Seciral si telesa in nisi našel mesta za dušo. Bojeval si se za človekovo božanstvo. O stric, ti mladi orel strtih peroti! Kaj je uklonilo tvojo silno dušo? Ljubezen. Ljubezen je želela nesmrtnosti, ljubezen je verovala, upala. Ljubezni so se zdeli prividi umirajočega, fantastove sanje — resnica. Kje je sedaj tvoja duša, tvoja velika, silna duša, stric Marijan? Joče li v divjem orkanu, ki sklanja in ruje nebotična drevesa, ali se smehlja svetle dni, ko leži zemlja v objemu solnca, ko žari in dehti tropični cvet, ko gleda lotos v solnce in premišljuje brahmin uganko življenja?

Hodim, kot si hodil ti, stric Marijan, po vrtovih audskega kralja. A tebi je cvetel tu prelestni cvet prve ljubezni, tebi se je smehljala hči solnca, Koleda, tebe je obdajal bajni kras umetnosti in lepote. Mene gleda kup razvalin krasne rezidence audskega kralja, mene opominjajo spominske plošče žrtev krvave vstaje. Leto 1857! Tu imena junaških braniteljev v rezidenci zaprtih ženâ in otrok. Tu kraj, kjer je ubila bomba sir Lavrenca, klet, kjer je čakalo petdeset žena z otroci šest mesecev rešitve. In v bližini soteska, kjer so zajeli Angleži dvatisoč upornih sepojev. Zajeli in posekali . . . Maščevanje za Luknov, Cavnpor! . . . A tudi kri sepojev kliče maščevanje . . . Kje je potem svoboda, kaj je? Svoboda je moč. Indijci prelivajo kri za svojo svobodo, Angleži za svojo. Svoboden bo, kdor je močnejši. Prav si imel, stric Marijan: Ni je, zlate utvorbe mladostnega duha! Ni svobode, ni pravice. Morda vlada v carstvu duha — morda. Vse je tako morebitno.

Kaj mi pišejo iz Gorice? Moliš zame, mati? Moli! To je uteha tvoji duši. Meni ne koristi, ne škodi. In ti se ženiš, modri prijatelj? Ženi se, filister, redi se, dolgočasi se. Zakopal si svoj zaklad. Pa čuvaj mi, prijatelj, čuvaj mi rodni grad, mater, njeno rejenko. Čuvaj mi rožo življenja, mojo Martino mi čuvaj. Ah — Martina čaka bisero — in vi vsi, veliki in modri filistri, čakate mojega izpreobrnjenja in zaklada. Jaz iščem. Gotovo da iščem. A nobena plošča, nobena knjiga ne govori o stricu Marijanu. Kam se je izgubil telesni zdravnik njegovega veličanstva zadnjega audskega kralja?

Luknov, 12. decembra 1900.

O, jaz iščem, ne boj se, mati. Kaj bom našel? Na dnu vsakega vprašanja leži beseda: Bog. Končni rezultat vsake misli. A jaz se ogibljem te besede, jo sovražim. Človek, človeštvo, ne bog, ne mali, ne veliki. Človek, sin solnca, kateremu se uklanja vsa narava. Ponosen in velik, koga se bojiš, komu se klanjaš? Maliku svoje domišljije. Ustavljali so me. Usoda, božja volja, je rekla mati. Hotela mi je navesiti blede Elviro. Sam sem klonil za hip z duhom. Menil sem, da me ustavlja višja moč. O Angelik, materin sin, varovanec Svete gore! Prirojena ti je prazna vera — kaj čuda če so te motile za hip materine pravljice . . . Bil je Bog, ki se je včlovečil. O pravljica, tako sladka, tako mična! Kaj nisem pretakal otrok solz, radosti radi nje? Pa razumem čarobno, človeštvu drago pravljico: Bog je postal človek, človek naj postane Bog. Otresite se mračnega boga, mračne misli, si rekel stric Marijan. O, dolgi vekovi se ga otresajo, se ga ne morejo otresti. Rimljani, Grki, so si ustvarili svetle, vesele bogove, ki so uživali zemske slasti, ki so vabili k uživanju. Kako da je premagal Galilejec s svojim mrkim ukom o odpovedi, svetle, vesele bogove? O jasni, vedno zeleni Olimp — izgubil si svoje božanstvene prebivalce, mōra mračne vere je zatrla čut lepote. Temni vek, temni ljudje!

O, jaz iščem, mati! Iščem misel svetlo, veliko, ki bi ogrevala, vladala svet. ki bi zenačila razlike stanu, utolažila prepire, ublažila srca. Jaz iščem. Tej misli bo služil moj veliki zaklad, Martina, moja žena, moji prijatelji . . . Z zakladom bom enak Mojzesu, ki se je dotaknil skale . . .

Luknov, 13. marca 1901.

Stric Marijan, trinajsti marc je! Obletnica dne, ko si korakal z Kudličem v boj. Na vas je gledal svet. Bili ste veliki, bojevali ste se za svobodo. Še živi v Ameriki tvoj soboritelj Kudlič, stric Marijan. Tvoje kosti, tvoji plavi kodri so razpadli že davno. Svobodo so uklenili paragrafi, stražijo jo bajoneti. Svoboda je postala vlačuga, stric Marijan, služi tistemu, kateri jo plača. Kaj ste dosegli, vi bojevniki osemindesetega leta? Menili ste, da priborite ljudstvu srečo, boljše gmotno stanje. A naš kmet, Kudlič, toži po starih časih, ko ga ni gulila tlaka, kot ga guli današnji davek, ko ga niso tirale dedu neznane skrbi v rani grob. Kaj pomaga kmetu vaša svoboda, on hoče kruha. Široka masa ljudstva ne razume idealnega teženja. Kruha, kruha prosijo od Boga, od vlade. Marsikdo je veren, ker mu to koristi. Ko se vrnem bogat, bo konec hinavščine . . . Ko se vrnem, se podro hramovi sužnosti po naših gorah, pot na Sveto goro zaraste trava . . .

Luknov, 20. avgusta 1901.

Ko se vrnem . . . Se li vrnem sploh kdaj? Objel me je čar tujine. Zaman mi pišeš, mati, zaman vprašuješ, Emil, zaman mi govoriš, Nino, da se ti topi denar, da znaš že sam zagovarjati kače, da je treba iskati . . . Objel me je čar tujine.

Benares, 13. marca 1903.

Pomladni vetrovi vejejo doma, bude velike misli, drzne osnove. O, lastno je sinu zemlje, da se otresa z materjo zimskih verig, da hiti k solncu. Lastno je mladini, da ljubi svetlobo, se bori za njo. Mlad sem, močan. Prepričan, da zmagam. Ti si se uklonil, stric Marijan, tešil si Koledo in sebe s pravljico. Verjel si, ker je rekel: Jaz sem življenje . . . Življenja željan si verjel, ker se ti je bližala smrt. Jaz sem močan. Ne verujem, se ne vklonem.

Bajka je, mati, tvoj Bog - človek, v bajko si verjel, stric Marijan, z bajko si grenite vsi življenje, lajšate svet. Indijski Jeruzalem, prastara Devashada, me je sprejela v prazničnem šumu. Mošeja pri mošeji, pagoda pri pagodi, romar pri romarju. Vse daruje, se klanja, se čisti v sveti reki.

Vse veruje. Kot pri nas.

Benares, 1. majnika 1903.

Z mrzlično vnemo sem prečital Vedine knjige. Brahamano, Sutro, Upanishado, Itilasso in Purano. Vsak dan se pregovarjam s brahmini, imami, židi in fakirji. Modri so, modri — a ne prepričajo me. Višnu z milijonom manjših bogov mi ne imponuje. Ogenj Parsov, Allah Mohamedov, kruti bog židov, me ne vlečejo nase. Iščem, mati — veliko, svetlo misel iščem.

Benares, 31. oktobra 1903.

Višnu, Živa, Brahma. Trojstvo, ki se preliva iz osebe v osebo, ki je ustvarilo, zdržuje in urejuje svet. Samo eden, vsemogočen večni, mi je rekel modri Keshub Chundersen. Dokazal mi je, da veruje jud le v enega boga, v prapočelo, ustvaritelja. Dokazal mi je, da ne moli Pars ognja, da mu je kot židu le podoba večnega. Dokazal mi je, da so razna verstva iznikla na isti podlagi, da veje iz Vede in starih sporočil duh razodenja. Keshub Chundersen je prepotoval vso Evropo, ustanovil novo sekto. S svojim naziranjem se bliža kristjanom. A krsta ne sprejme modrijan.

Benares, 15. novembra 1904.

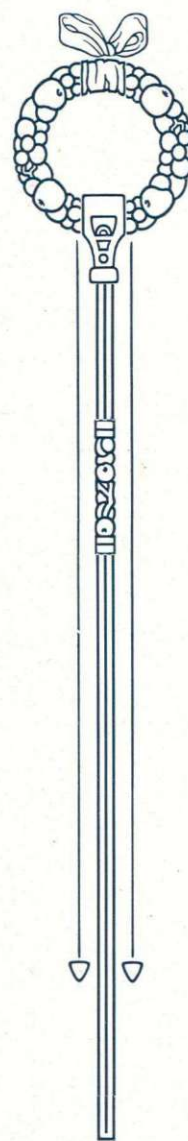
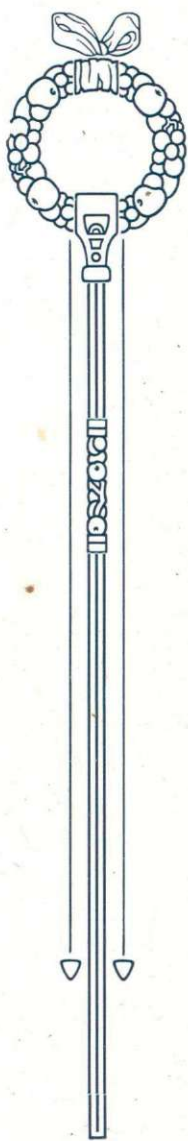
Biti mora res moč, ki vlada, ki nas pahne v svet. Jeli večna? Ali pa mine tudi ona z nebom? Zato je prazen up na večnost, smešen, utemeljen naš boj s krivično močjo. Jaz jo izzivam, je ne poznam. Lastnik velikanskega zaklada se ne vklonem nobeni moči.

Gura, 1. decembra 1904.

Nikdar se ne vzpne sin zemlje do solnca, nikdar ne reši nadčlovek človeštva iz suženjskih spon. Dokler bo živel človek, bo trepetal. Snoval bo. Tajna moč mu bo vničevala načrte. Mar nisem hotel? Moč velikansko sem čutil v sebi. O stric Marijan, kot ti — sem orel strtih perot . . . Potrt hodim med marmornimi podrtnami Gure, krmim krokodile, se zavijam v volovsko kožo. Premišlujem. Dvigniti sem hotel svet, a sem berač, ki ne more in tudi noče kot berač domov. Berač sem in vendar tako bogat,

ostaja nekaj stalnega. Sicer ne bi vedeli, da se giblje čas, da se gibljemo mi. To stalno, vedno, mimo katerega rajajo in izginjajo svetovi, kaj je to?

Bog je to, mi odgovarja trepetaje duša med podrtnami stoletnega bogastva. Bog je to? Zakaj ga ne spoznam? Trudna je moja duša med tigri, krokodili in molčečimi fakirji. Željna luči. Razodeni, pokaži se mi bog Parsov, Indov, Izraelitov, Mohamedanov. Pokaži se mi bog vesoljstva. Da ne tavam več v temoti, da najdem misel veliko, svetlo. Vodi me, čudežni bog, vodi me domov k materi . . .

ANTON CHIATTONO

SPOMENIK CESARICE ELIZABETE

ker ne potrebujem ničesar. Izgubil sem zadnje zvesto srce. Predrzni Nino je končal, žrtev moje lahkomiselnosti, mlado življenje. O mati, Martina! Ne vidite me več. Stanoval bom med tigri in krokodili, dokler ne padem kot plen zveri. Nezvesta banana, zakaj nisi hranila zaklada, kdo ga je vzel?

Gura, 31. decembra 1904.

Marmorne razvaline, mimo vas hite stoletja. Priča ste minljivosti. Kraljestva in rodovi, vse mine. Mine slava, premoženje, vse mine. V teku časov

Gura, 22. januarja 1905.

Ti se smehljaš, stari Sidi, moji želji po domu. Glej, mlad sem še, poln hotenja. Ti si kot zemlja, mimo tebe je šlo stoletje. Med podrtnami si podrtna. A spomina nimaš sveti, stari mož, spomina. Vprašam te po stricu in zakladu, a ti molčiš, govoriš le modre izreke o nevrednosti, minljivosti sveta. Sidi, prosim te, rotim, pomagaj mi odtod. Novo življenje polje po meni. On je, Sidi, da, On je. Delal sem zoper Njega, delati mi je zanj. Stotine mladeničev je zavedla moja beseda . . . Sidi, pri Vsemogočnem,

v katerega veruješ, ne veš za kamne, za drage, žlahtne, ni ničesar v podrtinah, kar bi služilo meni?

Bil je zdravnik Ali Wassida, poslednjega auidskega kralja. Bil je tvoje postave, lica in srca. Tudi on je hrepenel po zakladu, po domu, po Bogu. Izročil sem mu Mihrbanovo zapuščino. Pa našel je smrt. I ti jo najdeš. Veliko bogastvo je nesreča — biserih lepi tvojega sorodnika kri, lepe knežne solze. Zavzet strmim v fakirja. O Sidi, ali veš . . . Kje je zaklad? Dragocenosti Indije niso za tujce, tem prinašajo smrt. Izvedel sem, kje je umrl mož tvojih las in oči. Poiskal sem in našel zaklad, ga spravil v stari kraj. Brahminom ga izročim, kadar pride čas . . . A tebi — hočem spoštovati željo mrtvih, dam ti Koledine bisere.

V volovske kože zavita, neumita, bosa sva stala pred zakladom, ki nima cene. Strmel sem v blesk zlata in draguljev. Kaka moč je v tem bogastvu! Kdor bi ga imel, bi vladal svet. Kdo ga čuva? Slabotni starček . . . Zavrtelo se mi je v glavi . . . Pa ozrl sem se na krasne zlomljene stebre, spomnil se, da je strohnel davno humaim, ki je stopal bleščeč se draguljev med njimi. Prazno, minljivo je vse, ostanejo le dobra dela. Pustim bogastvo, reven se vrnem domov.

Calcutta, 14. marca 1905.

Delam, da si služim kruh. Pa kdaj si pridobim za vožnjo? Bisere za vratom, sestradan, bogat in vendar — reven. Da bi le ostal zdrav. Če čakam tudi deset let, da si prihranim, enkrat pridem vendar domov. Tod se širi kužna bolezen. Ko bi prišla mene, prosim samo, da odpošlje, kdor me najde, te bisere na moj dom.

Calcutta, 1. aprila 1905.

Zdelo se mi je, da sem doma. Da se sklanja nad menoj mati, ljuba sestra. Zdelo se mi je. Bil sem gotovo zelo bolan. Napadla me je kužna bolezen. Obležal sem, odnesli so me. Ležim v visoki, zračni sobi. Punka se giblje, hladi. Drage prikazni mojih sanj, mati, sestra, kje ste? Kdo si ti, ljuba mala redovnica? Kapa senči drobno, shujšano lice, razširila so se usta, povečal nos. Iz rjavega očesa pa gleda globoko sočutje. Rozika, zlata sestrška duša! Pisala mi je mati, da si odšla za menoj. Iskal sem te po vseh bolnišnicah, koder sem hodil. Rozika, drobna, zlata sestrška duša, pojdiva domov, k materi, k Soči. Krasna, a tuja je ta dežela. K materi, Rozika . . .

— Ne smeš, mi praviš. O pač, smeš! Dosegla si svoj smoter, vrniva se. — A s čim, zlati brat, s čim se vrneš? Ne veš? Glej: Biseri so Marijini. A škatljica iz slonove kosti, pokrita z rubini, sme biti

tvoja. Hiti domov, delaj in upaj, tolaži mater. Daj Bog, da se vidiva, redovnica nima v oblasti svojih potov. —

XX.

Takoj zjutraj pojdem, je rekel Angelik. Pa razšla sta se z materjo pozno v noči. Spal je, ko je stalo solnce že visoko na nebu. Prebudil ga je melodiozni ženski glas, ki je rekel velevalje:

„Četudi. Zbudite ga — jaz moram govoriti z njim.“ Naglo se je otresel Angelik spanca. Spoznal je Martinin glas. Peris ji ugovarja nevoljen, da je gospod truden. Angelik pozvoni. Perisu veli odpreti Martini njegovo sprejemnico in mu pomagati, da se napravi. Pa stari Peris je postal neokreten. Naglo se napravi Angelik sam in pogleda v zrcalu svoje možato lice. Je on tisti, ki je trepetal pri Martininem glasu? Kako ravnodušen bi ostal zdaj ob njem, da ga ne veže čast, beseda in vest. Kako da je prihitela Martina k njemu?

Rožnata svila se ovija tesno Martininega telesa, valovi vranih las silijo v lice. Slamnik, poln cvetja in trakov, rožnati šolnički, vse kaže, da se je potrudila, da bi dopadla dolgopričakovanemu ženinu. Pa neki tajni strah zapazi Angelik v njenem obrazu, ko mu stopi naproti, povese pogled. In Angeliku ne zatrepeče srce v bližini tako lepe neveste. Lepa je Martina, mnogo lepša nego kdaj. Bolj bujna, razcvetela. Ali otroški čar je ubegnili od nje. Nekaj strastnega je okrog kipečih usten, v vlažnih očeh.

Lepa je Martina, njegova nevesta. Kot breskvini cvet je njeno lice, vablivo je mlado, bujno telo. Zakaj je ne objame, ne pozdravi kot ženin nevesto? Hladno ji stisne samo roko, jo vodi k divanu. Mrzlo si sedita nasproti. Martina je poparjena od tega sprejema — pa se zave, da mora obvladati ona položaj. Vzame v mehke roke Angelikovo, se oprasča, da pride sama k njemu, da si osvaja pravice neveste. Saj ga je čakala dolgo in zvesto. V strastnih besedah mu potoži, kako težavno je njeno stališče, kako se mora žrtvovati za stariše, se bojevati z materjo za svoje poštenje. Z lastno materjo, ki prodaja hčer in trdi vedno, da je Angelik ne vzame, in Vidonijevi se posmehujejo . . .

Ponosno izpregovori Angelik:

„Kamenski ne prelomi besede. Vse vem, Martina. Smiliš se mi. Zato pospešim poroko, da te rešim.“

Razloži, pove deklici vse. Martina, ki se je razžarela pri prvih Angelikovih besedah, postane bleda, zamišljena pri razlaganju, kakšno bo njeno prihodnje življenje ob njem. Angelik jo opazuje, razume in ugane njene misli: Prišel je brez bajnega zaklada — težko življenje jo čaka. Sen o zabavah, s katerim

se je tolažila vsa leta, je prazen. Mar bi ne bilo bolje ... Pa kdo vzame Collettijevo Martino? V poštno zvezo nihče, v nepošteni čaka sramota, revščina, zgodnja smrt. Kamenski graščak je še vedno ugledna partija. Mrzli Angelik se že ugreje zopet — potem bo delala ona po svojem. Pa pogledala je na njegovo čelo. Železna volja kraljuje tam. Trd bo, neizprosni. Ker je ne ljubi. Zakaj zre tako hladno na njo? Ah, ona blede in tiha, se mu je ukradla v srce ... Ah, ona najdenka ... Prostoren je grad, pa za njo in za Martino ni mesta v njem ...

Strastno izpregovori Martina: „Obljubil si mi, da me ovenčáš z biseri, ko se vrneš. Prebolim to prevaro, skromno hočem živeti, delati. A enega me reši, Angelik — reši me najdenkinega zasmeha, njene bližine ... Obljubil si mi ...“

„Obljubil sem,“ de mračno Angelik. „In ona sama hoče, ošabnica, od nas. Pa moja volja je, da ostane, da se sprijazni. Zakaj bi hodila sirota po svetu — materi naj bo v družbo, tebi v pomoč.“

Nevoljno zategne Martina ustnici. Sladko govori: „Pusti jo, naj se košati s svojim znanjem. Bolje se bova razumeli z materjo, ko ne bo stala ona med nama. Hudobna je, zdražljiva.“

„Treba potrpljenja na obeh straneh. Ker si že tu, Martina, pokličem Ivanko in ji povem ... Potem te vedem k materi.“

„Oh, meni se ne mudi, da vidim najdenko,“ reče Martina zaničljivo. „Pokaži mi rajši bisere, pokaži mi jih, Angelik ...“

Ves ženski pohlep po nakitu zakipi v Martini, ko odpre Angelik podolgato škatljico iz slonove kosti. Dva niza velikih biserov se leskečeta omamno, čarobno ... Čudna moč je v teh draguljih ... Martino prime silna želja, da si jih osvoji — čuti, da jih mora imeti ali umreti. Imeti mora ta blesk, imeti, in naj stori raditega, kar si bodi. Hlastno seže bela roka po biserih. Z ironičnim usmevom zapre Angelik škatljico. Pa Martina ga objame, prosi strastno:

„Nikar, Angelik, nikar! Ne nosi prelepih biserov črni podobi na Sveto goro. Milijon kron, si rekel, so vredni. Tako premoženje ohrani doma. Obljubil si mi biserov — drži svojo besedo, Angelik Kamenski!“

Ironičen usmev zaokroži zopet Angelikove ustni: Nekdanji Angelik se ne bi bil ubranil takim prošnjam ... Sedanji se reši hladno nevestinega objema, govori mirno:

„Meniš, Martina? No počakaj, da vidiva komu se bolj podajo biseri, tebi ali najdenki.“

Angelik pozvoni. Mrk posluša Peris njegovo naročilo, mrko zre na Martinine koketne nožice. Kako kratko je bilo veselje, da se je vrnil gospod!

Martina strmi v gospodarja in slugo. Ali ji ne nastavlja Angelik pasti? Morda ve vse in ji pove

vpričo najdenke ... Ne, ne ... Saj je postal tudi njegov obraz bolj trd in neprijazen, kar je naročil, da naj pride. On ne mara najdenke. Ne mara? Ostro pogleda Martina ženina, ko vstopi Ivanka ponosna in blede, v preprosti obleki iz modrega satina. Ostro ga pogleda in mrzlo ji postane pri duši, nekaj trdega, neprijaznega ji stopi v obraz, pokvari njegovo lepoto. Ivanka je lepa. Lepša, kot si je mislila Martina. Nekaj blagega, plemenitega veje od nje. Nežna je še, nerazvita. Čista. Ni se še borila s strastmi, ne pozna življenja. Venec slave ji spleta mladina — kot poosebljena poezija stoji tu ... Ah, Angelik, kreposten, svet mož mora ljubiti ta čisti, ženski lik ... Morda se ne zaveda sam tega — a zave se, in tedaj bo grenko tvoje življenje, Martina ... Saj hočeš biti dobra, zadostovati za grehe svojih roditeljev, biti Kamenski vrla sneha, imeti najdenko zraven sebe. Pa kaj pomagajo vsi sklepi. Greh roditeljev se kaznuje. Angelik ljubi, bo ljubil Ivanko. Mrzel bo hodil ob njeni strani, a ona, strastne ljubezni potrebna, bo prisiljena v sramoto, če ne izpodrine in ne zamaže zopet Ivanke, ki stoji ponosna nji nasproti in jo meri hladno.

„Kaj se merita tako?“ izpregovori Angelik s trdim glasom in motri deklici. „Podajta si roki, bodita si dobri. V skupnem delu in slogi hočem, da živimo vsi.“

„Nikoli!“ je rekla ponosno Ivanka. „Prvo službo, katero dobim, vzamem. Ne bom delala napotja vaši gospé, gospod graščak.“

„Kaj?“ je vzplamtel Angelik. „Kdo ima pravico odločevati? V službo pojdeš, kadar dovolimo mi. Nisi prosta. Zato odloži svojo trmo, podaj roko Martini, ona ti hoče dobro.“

„Gotovo,“ je pritrdjevala Martina in objela deklico, ki je stala nepremično, kot zapanjena. Stopilo ji je tako težko v noge. Niti oditi da bi ne smela? In gledati da bi morala Martino in Angelika vkup ... Ne, tega ne prenese. Ona vzroji, pove vse, skliče mrtvega Valentina iz groba ...

„Tako je prav,“ kima Angelik Martini in pravi nekoliko prijazneje: „Poglej zdaj še ti, Ivanka, bisere ... Snoči si odšla ... Glej, Martina pravi, da je škoda biserov na Sveto goro, da naj jih dam nji. Kaj praviš ti?“

Deklica pogleda Angelika, pogleda bisere in se zamisli. Štiri leta so pretekla, kar je stala na Sveti gori, gledala ladje, ki so hitele v megleni daljavi. Za bajnim ciljem je odšel. Resnica in ljubezen me kličeta, je rekel. Našel je resnico, dosegel ljubezen. Ona pa je obljubila tam gori zvestobo svoji nesrečni ljubezni, ona si je zapisala odpoved v srce, na čelo. O biseri, vi bledi, medlo lesketajoči! Da bi se strnile vse moje solze, postale bi večji, svetlejši biseri ...

Nanizala bi jih na zlato nit potrpljenja, obesila jih Martini za vrat... Da bi žarela prelestna Angelikova nevesta v biserih Ivankinih solza...

„Vidiš, Angelik,“ se smeje Martina, da ji žari veliko oko, „vidiš, tudi ona je vsa prevzeta. Čuj, daj vsaki niz prekrasnih biserov in prihrani si pot na Goro.“

„Kaj!“ se predrami Ivanka in gleda začudeno Martino. „Biseri so vendar... zapuščina indijske kneginje — namenjeni Mariji. Greh je, dotekniti se jih...“

„Prav govoriš, otrok,“ reče zdaj Angelik mehko, „še danes pojdemo na Sveto goro, izročimo Mariji Koledin dar, solze strica Marijana, naša srca.“

„Da, naša srca,“ reče tiho Ivanka in gleda, kako zapira Angelik bisere v šatuljo. Srpo zre Martina na oba. Kako blizu sta si — kot da ju nekaj vleče skupaj. Da si pojasnita svoja čustva, je ona izgubljena... Nepopisna zavist, resno sovraštvo se vzbudi v Martini.

Stari Peris, ki vstopi in naznani Angeliku, da ga prosi šentmaverski župan nujno na besedo, spravi Martinine misli v nov tir. Tako, da, tako...

„Samo za hip prosim, Martina,“ se obrne Angelik k nevesti, „naš župan ima vedno dosti dela, ne smem mu kratiti časa. Ivanka, ti si domačica, postreži in vedri mojo nevesto, dokler se vrnem.“

Ostali sta sami.

In mahoma je prekipela že dolgo let speča zavist. Naglo stopi Martina pred Ivanko, jo premeri in sikne:

„Najdenka!“

Kot da jo je udaril bič, se upokonči dekle. Iz bledih ust se izvije vzklik:

„Morilčeva hči!“

Martina se strese, omahne na stol. Najdenka se vstopi pred njo, jo premeri zaničljivo in se nasmehne bridko:

„Martina, lepa, ljubljena Martina! Povej, kaj si storila ti dobrega, da ti je naklonil Bog vso mojo srečo? Pa bodi! Imej jo! Najdenka ti ne bo delala napotja — najdenka gre iz gradu, po katerem hodi tvoja noga. Le združite se vsi v ljubezenskem objemu proti siroti najdenki. O le! Najdenka gre — ničesar vašega ne vzame s seboj...“

Ponosno se obrne in odide. Lahek korak obmolkne na hodniku, se sliši zopet... Martina skoči k durim, vidi, da odhaja Ivanka. Culico v roki, ponosne hoje. In vendar ji je bil rekel Angelik pol ure poprej, da je ne pusti v svet. To ga užali, to je treba uporabiti... Toda saj pojde za njo, saj jo poišče. Treba je preprečiti to, ga prepričati o dekličini hudobiji... Ha — biseri!... Zakaj je odšla Ivanka tako naglo? tako skrito? Ker je —

Gibčna kot mačica skoči Martina v Angelikovo spalnico. Videla je, da je pustil Angelik ključ v železni omarici poleg svoje postelje. Martina posluša... Nikogar ni v bližini. Obrne ključ, seže po šatulji, jo odpre in vzame bisere iz nje. Roka se ji trese... Krade... Krade, da si obdrži krasne bisere in da se reši enkrat za vselej tekmovalke v ljubezni in lepoti.

Ko se vrne Angelik, zeva Martina v salotu. Njemu se čelo zamrači in naglo vpraša: „Zakaj si sama — saj sem vendar rekel...“

„Ah, pojdi mi, Angelik, s to neprijazno deklino. Ko si odšel, je šla ona v tvojo spalnico, jaz sem šla vun. Ne bom se ji klanjala.“

„V mojo spalnico je šla?“ se čudi Angelik — „ah da! Gotovo ji je povedal Peris, da sem razstavil po mizi spominke iz Indije. Ona se zanima za moje poti. No, se pa pomenita drugikrat. Pojdiva k materi, čakajo.“

S tožnovdanim smehljajem pozdravi gospa Kamenska Martino. Leta in hrepenenje po sinu so premagala njen ponos. Martina se ji bliža ponižno, jo uverja svoje vdanosti...

Ko je klical zvonček grajske h kosilu, je vodila graščakinja Martino pod roko v obednico, z drugo roko se je držala Angelika. Za štiri osebe je pokrita miza — pa ko posedejo, ostane četrti sedež prazen. „Zakliči vendar gospico,“ reče gospa in stari sluga čuti, da je nevoljna ter hiti odgovarjati, da jo je klical, iskal.

„Pokliči jo še enkrat,“ veli Angelik. Čakali so s kosilom. Peris se je vrnil in trdil, da je morala gospica iz gradu, ker je ni nikjer. Angelik in mati se spogledata. Kaka otročja trma! Treba jo bo odvaditi tega — odvaditi koj izpočetka.

„Dovolite,“ pravi Martina in vstaja, „dovolite, da odidem, skoro se pojavi trmoglavka.“

„Ne, ne,“ ji branita gospodar in gospodinja. Pa zaman skrivata senco nevolje, katere ne more pregnati Martinina velika ljubeznjivost. Vendar zmaga Martina popolnoma. Po kosilu jo povabita mati in sin, da bi šla z njima na Sveto goro. „Da, pojdimo,“ pravi Martina in obrne pobožno oči, „pojdimo, izročimo se Mariji...“

A bila je blede, ko se je vrnil Angelik, napravljen na pot, dragoceno šatuljo v roki. Že jo je hotel vtakniti v žep. Pa nasmehnil se je zadovoljen sam s seboj, ker je prinesel vendar Koledino izročilo srečno domov, ker ga hoče nesti sedaj na mesto želja strica Marijana. Nasmehnil se je in odprl... Kar ostrmi, smehlja prehaja v tako čudno zavzetje, da se prestraši tudi mati, strese Martina.

„Kaj je to?“ zaupije Angelik. „Saj sem položil vendar bisere v šatuljo — ti si videla, Martina!?“

Prodirno se upre modro oko v njo. Pa nobena mišica se ne gane v Martininem licu, ko pravi prestrašena:

„Sem videla ... Nesel si šatuljo v spalnico.“

„Kdo bi bil vedel za njo ... Tujega človeka ni bilo v gradu.“

„Da bi tudi bil — kako bi vedel ravno za bisere?“ odgovarja s tresočim glasom Martina. „Najdenka je šla za teboj v spalnico ...“

„Najdenka!? Kaj meniš vendar, Martina?“ jo zavrne ostro Angelik, njegova mati vstane, jo premeri.

„Užaljeni ste — zakaj pa je izginila z biseri? Videz je tak ...“

Da, videz je bil tak. Kočijaž, ki je prišel predpoldne iz mesta, je povedal, da je videl gospico Ivanko. Peš, culico v roki, je šla proti pokopališču. Mati in sin sta se spogledala. Kaj pomeni to? Ivanka odšla, ko ji je vendar prepovedal sin ... Odšla ravno zdaj ...

„Obdolžiti je raditega vendar ne moremo,“ tolaži prepadeno Martinin sladki glas, „kako lahko je prišel kak potepuh v grad ...“

„Saj res,“ reče bolestno Kamenska, „tudi Valentina je umoril baje potepuh. Našli ga niso, kot ga ne bomo mi ...“

Martina postane iz blede zelena. Angelik ne opazi ničesar, ne sliši, se vleče nervozno za brado. „Kaj praviš, kam je šel ubogi otrok?“ stoče Kamenska. „Pošljimo za njo! Da si le ni kaj naredila, sirota ...“

„Milijon kron so vredni biseri,“ se oglasi zopet Martina. „Kjerkoli bi jih hotela prodati, jo zapro. Menim, da jih bo skrivala in tajila, če jih ima.“

Gospa Kamenska vstane in pravi resno:

„Če se je res pripetilo to otroku, bodite prepričani, Martina, da ji ni bilo radi vrednosti. Morda si jih je primerjala, pa je prišel ravno kdo in je vrgla bisere nehote v žep.“

Pozvonila je in ukazala upreči. Martina je bila vesela, da je mogla oditi. Angelik je prosil nevesto, da molči o tem žalostnem dogodku. Ves iz sebe se vrže v stol, ko je bil odspremil Martino do kočije in se vrnil k materi.

„Kaj hočeva?“ je tarnala mati. „Da jo daš iskati, se raznese hitro glas — še zapro jo. Previdno moraš postopati, da se ji ne vniči mlado življenje, ki je tako že polno gorja. Gotovo obžaluje že — bi se rada vrnila. Morda je pri Elviri ...“

„Poiščem jo tam. A če je ni tam? Gotovo nam je dolžnost varovati njeno čast — a glej, mati, kako trpi potem moja. Rekli bodo, da sem spravil sam drage bisere ...“

* * *

Nič ni rekla Elvira, ko je prišla Ivanka s culico v roki k nji, se ji vrgla za vrat in jokala strastno. Bila je pripravljena na to, da pride, kadar se vrne Angelik. Torej jo je sprejela, kot se sprejme bolno dete. Peljala jo je v nji namenjeno sobo in jo pustila, da se izjoče. Tolažila jo je, da ostane pri nji, dokler ne dobi službe in tudi nadalje, če dobi, kot upa Elvira, službo v Gorici.

Mali Pierre in stari Salle sta se veselila Ivankega prihoda. Mali je vpraševal nestrpno, zakaj ne pride teta Ivanka vun, in je razbijal po njenih vratih. Pa teta se ni oglasila in mama je karala sinčka, da razbija, ko boli teto, ubožico, glava.

Ah, glava! Glava in srce. Zakaj je šla? Ali je morala res iti? Lahko je bilo oditi z upornim srcem, ali nazaj ni več nobene poti ... Njene lepe sobe, vse kar ji je prepustila Rozika, kar ji je darovala dobra rednica — vse prevzame druga. Druga ... Kako rada bi šla nazaj — zapodila drugo iz gradu, iz src ... A nikdar, nikdar več ... Sama je prelomila vez ... Sama je odšla — nazaj ni več nobene poti ...

„Ivanka!“ Kako čudno zveni Elvirin mehki glas. „Ivanka! Angelik je tu ...“

Skočila je po koncu, si popravila lase, obleko. Ognjen tok veselja jo prešine. Iskal jo je, prišel po njo. O vendar ... Še nocoj se odpočije v svoji posteljici, pri materi ... Še nocoj ...

Naglo odpre. Pa okameni pred njegovim pogledom. Zakaj jo motri tako — zakaj odhaja Elvira tako žalostna?

„Ivanka,“ izpregovori Angelik nekako polomljeno, „ne štejem ti ničesar v zlo — vrni se domov — samo daj mi bisere, da jih nesem, zvest obljubi, še danes na Sveto goro. Še je čas — še je dan.“

„Kaj?“ strmi Ivanka in njen obrazek postane čuden. Kot da vstajajo pošasti pred njo.

„Nikar, otrok,“ reče Angelik proseče. „Priznaj in vrni mi bisere. Vem, da si jih spravila le v hipu prenačlenja — in nikdo drugi ni bil v moji sobi kot ti.“

Z obema rokama se prime deklica za glavo. Oči ji stopijo iz jamic, čuden glas se iztrga iz suhega grla:

„A ... Jaz sem tedaj tatica! ...“ vzklikne in pade nesvestna na tla.

XXI.

Mrzli jesenski veter stresa zadnje listje raz oreh pred županovo hišo. Iz gostilniške sobe prihaja šum glasov, žvenket kozarcev. Pred hišo čaka vprežen voz.

Na vežnih vratih se pokaže županova hčerka Štefanija. Vtakne roki pod predpasnik, gleda otožno

na voz, na tri dame, ki se sprehajajo po cesti, in vzdihne.

Jesen je. Gole so glave gora, prazno je polje in vrt. Zadnji letovičarji odhajajo iz Čepovana. Kako prijazne so bile rodbine profesorjev iz Gorice in Trsta, kako so oživljali prešerni dijaki vso vas. Letos so imeli tudi visokošolca, brata poštarice, ki je bila pri njih. Čez dan je grabil seno, pomagal pri kmečkem delu. Zvečer so se zbrali dijaki okoli njega, so telovadili, peli. Prijetno je bilo, a vse je odšlo s poletjem. Tudi poštarica. Zdaj podi mraz še upokojena profesorja Berina in Šelegoja ter njiju soprogi, tako dobri gospe. Baš se poslavljata od mlade, vedno otožno blede učiteljice, ki je prišla pred mesecem dni v Čepovan. Učiteljica spominja Štefanijo zelo na poštarico Viko, nji tako ljubo prijateljico. Pravijo, da je učiteljica iz grada ob Soči pri Solkanu. Pravijo, da je pesnica. Tista, o kateri so govorili navdušeno goriški dijaki.

Saj je res podobna pesnici. Izgleda kot človek, ki je prestal hudo bolezen, ki nosi težko bol. Ogiblje se ljudi. Tako preprosto je oblečena, vedno enako, in vendar se ti zdi kraljčina. Pravijo, da ji ni treba služiti, da se je skregala doma, kot pred par leti tista Elvira, in prišla iz same objesti na kmete. Gosposke muhe ... Pa Elvira je kazala, da ima res veselje s šolo, Elvira se je omožila. Učiteljica Ivanka je pa, pravijo otroci, včasih tako razmišljena, da jih niti ne sliši, če kričijo tudi vsi v prek. Učiteljica Ivanka se ne omoži. Pravijo, da nosi nesrečno ljubezen v srcu. Morda do graščaka, ki se je oženil to poletje? Saj so profesorjevi pravili nekaj takega, nekaj zelo čudnega. Govorili so o nekih bisserih ...

Premišljuje Štefanija, v sive plašče zavite dame se bližajo vozu. Pristrčno stiska Berinova učiteljičino roko in pravi:

„Ne morem povedati, kako težko vas pustimo tu. Ubogi otrok, vaje družbe, kaj počnete tu, v zimi, samoti?“

Učiteljica se smehlja bridko, molči. Šelegojeva gospa pristavlja: „Škoda, škoda za vas. Pokazali ste se kot zvezda na našem literarnem nebu. Kaj pokopujete svoje dari v te hribe, zakaj ne pesnikujete, nočete več pesnikovati? Skrivajte se svetu. Kaj vam je storil? Ne bo tako hudo, kot si slika to vaša domišljija, katere imate nekoliko več kot mi navadni ljudje. Slišali smo nekoliko — a jasnega ne ve nihče v Gorici. Zakaj ne potožite prijateljici?“

Učiteljica strese lepo glavo: „Potoženo gorje ni več gorje. Najhuje je, kar se povedati ne sme. Zakaj ne pesnikujem? Nečem dati svetu svoje duše, svojega gorja. Oh! Slavo so mi obetali, pa pokrila me je sramota. Najsibo! Uklanjam se neprijazni usodi.“

„Ne,“ odkima skrbno Berinova, vi se ne klanjate, vaša občutljiva pesniška duša trpi. Že leži senca vaših muk na vašem obrazku. Vi se postarate, ovenete hitro, Ivanka. Lotite se zopet dela, iztrgajte se samoti. V Gorici vas pogreša nebroj častilcev ...“

„Ni mi zanje,“ odgovarja trudno učiteljica. „Pozabe iščem, smrti. Umira priroda. Umira, kar je klilo velikega in lepega v moji duši. Hotela sem ... Pa zgodnja slana je zamorila cvetje ... Ono ne vstane več ...“

„O pač!“ de z usmiljenim smehljajem priletna gospa Berinova, „prisije solnce, cvetje vstane. Treba je ljubezni, upanja ...“

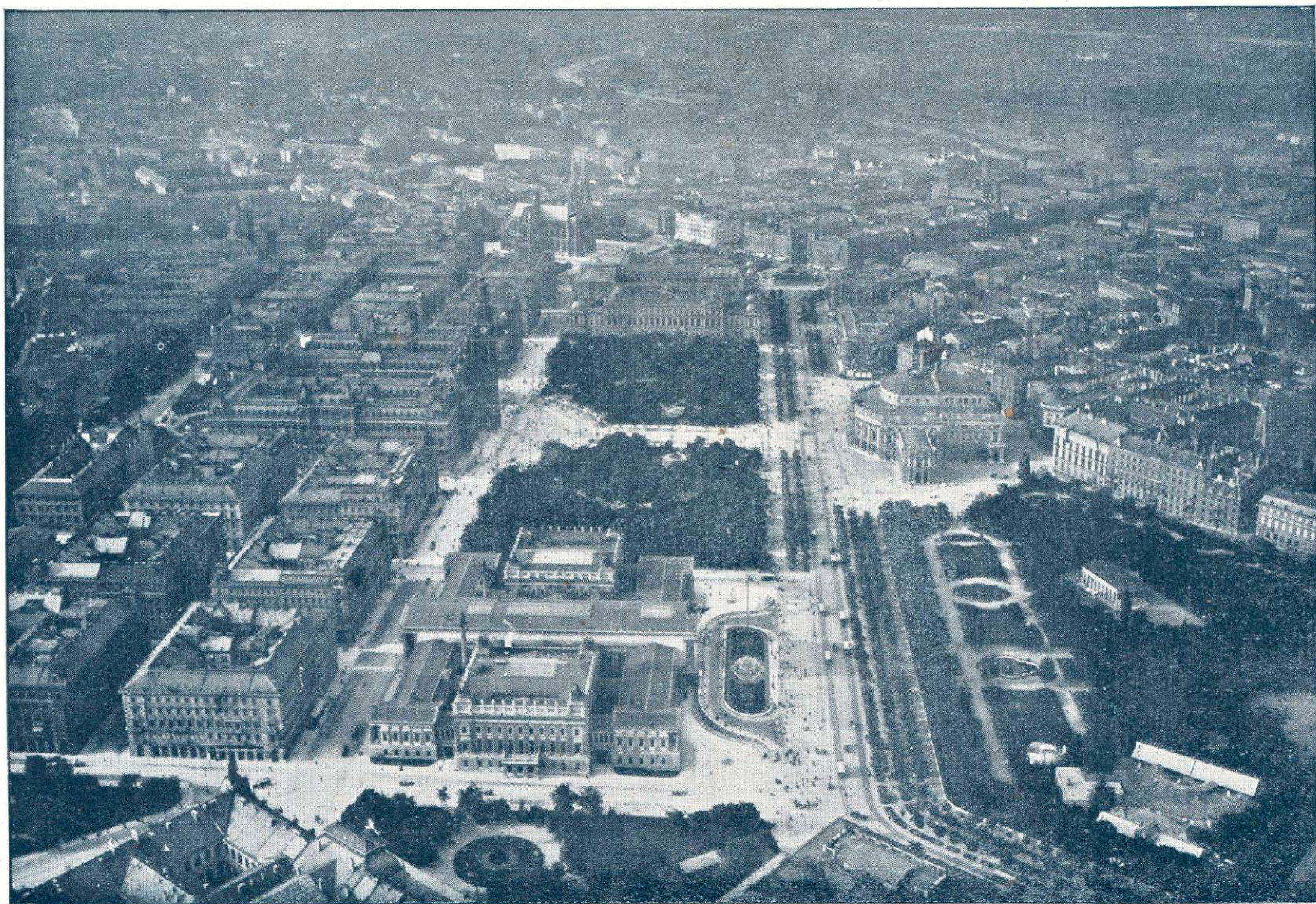
„Kaj naj upam?“ vzdihne tožno učiteljica in pogleda gole gore. „Prazno kot zimska priroda leži življenje pred menoj. Da bi bila vsaj stara ... Vedela bi, da bo skoro konec. Tako pa ... Prosim vaju, dragi gospe: Ne govorita nikomur o meni ...“

Naglo stisne gospema roko in odhiti v vas. Iz hiše prihiti vaška elita, spremlja profesorja letovičarja k vozu, se poslavlja s srčnimi besedami. Štefanija gleda za vozom, črno oko se zasolzi.

V šoli pa skačejo otroci po klopeh. Učiteljica sloni pri oknu, ne vidi, ne sliši. Ona spremlja v duhu voz, ki hiti proti Gorici. Voz pojde skozi Solkan, mimo soškega gradu. Morda stoji na stolpu siva, upognjena rednica, morda pride na stolp ponosni graščak. Morda je obema v misli eno ime. Pa se ne zavedata krivice, podita spomin na tatico od sebe. In če bi hotel Angelik dvomiti, premišljevati ... Prelestna se mu bliža Martina, govori z zaničevanjem o tatici ... In delo, silno veliko delo, ne pusti Angelika, da pomisli nazaj ... Naložil si ga je toliko — morda samo zato, da pozabi? Zdaj stoji na čelu krščanskega gibanja po Goriškem. Če vzame Ivanka v tresočo roko list njegove stranke, čita na prvem mestu njegovo ime, spremljano z občudovanjem njegove požrtvovalnosti, njegovega jedrnatega značaja.

Da, jednat je njegov značaj, trdna njegova beseda. Nikdar več, je rekel, naj ne stopi najdenka v njegov dom. Nikdar več. Ker je plačala dobroto s sramoto. Ker je oropala svetišče, da zadosti svoji zavisti. Da očrni Martino, tako pravijo, je vzela bisere, prestrašena, kaj bo, če jih dobe pri nji, jih je vrgla v globoki Sočin tolmun. Tako pravijo, razlagajo vse psihologično, naravno. V nervoznosti je storila, pravijo, nečemo ji škoditi, molčimo. Da, v nervoznosti ... O, Martina, ti žarnooka, prelestna — tatica moje mladosti, vse moje sreče. Klela bi te, tožila, dokazovala ... Pa ti si žena njegova, ti ga ljubiš — zato molčim. Ti ga ljubiš, a on ostaja hladen proti tebi. Bog te kaznuje, Martina. Nikdar se ne uživiš v Angelikovo globoko dušo — nikdar se ne spusti on k tebi. Oprosti ti Bog — jaz ti ne morem.

Mestna hiša Votivna cerkev Vseučilišče

Državna zbornica

Dvorno gledišče

Ljudski vrt

DUNAJ IZ ZRAKOPLOVA

Ne morem moliti, ne morem delati... Ne morem ničesar, odkar sem čitala v ljubljenih očeh besedo: tatica...

Od takrat je zagrnila temna senca mojo mladost. Zgrudila sem se pred tisto besedo in ko sem se zavedla, sem se našla v bolnišnici. O! V Elvirini palači, v soškem gradu ni bilo prostora za bolno tatico. Lahko bi ukradla, odnesla še kaj. Saj ji ni nič sveto — ker je vzela in uničila Mariji namenjene bisere... Tatica, vlačuga! Sprejemala je pisma, delala znanja... Pokrila s sramoto ime Kamenskih. V divjih fantazijah vročinske bolezni sem tavalala ob Soči, da končam bedno življenje v srebropeni. Klicala, prosila sem smrt... A smejala se mi je porogljivo iz kota...

Otroci skačejo, da se kadi prah v oblakih pošolski sobi. Učiteljica ne sliši, ne čuti. Spominja se le bridkosti tistih dni... Bolna, tako bolna in nikogar k nji. Kje je Elvira, njena dobra, blaga Elvira? Kje Pierre? Ah, okužil bi ga duh tatice...

„Prišli so gospa, dokler ste bili v nesvesti,“ je pravila usmiljenka, „hodil je sel iz gradu. Zdaj nimajo časa. Graščak se ženi.“

„Ženi se! Angelik se ženi z Martino.“ Skočila je iz postelje. Hotela je ustaviti poroko, rešiti Angelika... Povedati vse... Ga prositi na kolenih, da veruje nji, nji, ki ga ljubi... Martina, mu reče — je vzela bisere, Martina, morilčeva hči... O, jaz nisem najdenka, sirota... Jaz sem Žebrova Ivanka, jaz sem tvoja nevesta, moj Angelik...

Iskala je s tresočo roko obleke. Bolniška halja je visela na stolu. Sestra usmiljenka je ustavljala razburjeno, ki se je zamotala v haljo in hotela vun, le vun... Pri vratih je padla v nezavest. In zopet je ležala dolgo. In v urah tiste dolge bolezni, ko ni bilo nikogar k nji, je oledenelo njeno srce za vse — samo za Angelika ne. On, junak njenih sanj, je bil le preslepljen. Pa odkar je sama v Čepovanu, se dviguje srd tudi proti njemu. O, vsi so enaki do najdenke sirote, vsi... Hinavsko so skrbeli za njo. Služba v Gorici, stanovanje, vsa njena obleka in perilo, vse jo je čakalo, ko je okrevala. Samo beseda sožalja, ljubezni je ni čakala. Ni prišla mati, ne Elvira. Nikdar več v grad, je rekel Angelik... Ni sprejela njihove miloščine. Vse, vse jim je poslala nazaj. Zahvalila se je za službo v Gorici. Oh,

le daleč, v hribe, da ne vidi znanih, hinavskih obrazov. Dobila je Čepovan. Vzela je iz hranilnice svoje naložene honorarčke in zapustila Gorico. Poldrugi mesec je bil še do začetka šole, ona tako slaba. Odpeljala se je k Sonji, k zvestemu srcu. In zdaj trpi, trpi silno v samoti... Izlila bi bolečine v pesem — pa neče, da izve svet, kaj jo boli. Večkrat ji prihaja na misel Rozika. Ona uživa plačilo svoje odpovedi že tukaj. Kako plačilo dobi ona od Boga za svojo odpoved in muke? Ah, nobenega! Saj ne trpi iz ljubezni do Boga, le iz ljubezni do človeka. Saj sovraži, sovraži od srca Martino — hotela bi jo zatožiti, spraviti njenega očeta v ječo — ali udarila bi s tem Angelika...

Prišla je zima. Tako pusta, tako dolga... Težka in težja je postajala samota mlademu bitju, težji in težji čut sovraštva do Martine. Neki dan je potrkala plašna roka na vratih župnišča, zbegana mlada duša je iskala tolažbe. Župnik je hotel posredovati med njo in Kamenskimi — ponosno je odbila vsako tako pomoč. „Mrtvi so zame, jaz za njih...“

In vendar se je razburila silno, ko je čitala kako napadajo v svobodomiselnem listu Angelika. „Saj se poznamo,“ je trdila nepodpisana oseba, „saj vemo nekoliko, odkod Kamenskega veliko bogastvo. Naj se le postavlja mož na čelo krščanskega gibanja, naj kandidira. Mi bi vprašali gospoda graščaka, pobožnega moža, samo, koliko so bili vredni neki biseri, namenjeni — on že ve kam.“

Ivanka je planila pokoncu. Sramota preti Angeliku... V mesto se popelje — naznači sebe za tatico, da reši njegovo ime. Župnik jo je ustavil, povedal razburjeni rahlo, da gre že dolgo tajna govorica po Gorici, da je obdržal Angelik bisere, jih prodal in si pomaga s skupljeno vsoto tako krasno naprej. Zdaj porablja nasprotna stranka ta sum...

„In jaz mu ne morem, ne smem pomagati,“ je vzklikala Ivanka vsa iz sebe. Videla je župnikovo oko vlažno. Tedaj se je sramovala, da razume drugi, da ljubi še vedno, se preplašila sama globokosti tega čuvstva. Saj pravijo, da mine ljubezen. Zakaj ne mine njena? Križana, teptana vstaja z vedno novo močjo v srcu. Kaj je ni žalil Angelik dovolj? Ponosna duša se ne bi spomnila več nanj — a ona...

O, da bi znala, vedela... kje, kam naj gre, kje je rešitev. Mar bo priklenjena vedno kot na verigo na to čuvstvo?

Bil je truden, snežen dan. Kdo se vozi v gore, skozi gore snega? Bingljajo kraguljčki, konj se utaplja v snegu. Pa naprej, voznik, v gore, v visoke. Tako hoče materina duša, da poišče sinu tolažbe. Gospa Kamenska se pelje v težkih mislih v Čepovan. Pust je. Veselica podi veselico tam doli v veselem južnem

mestu. Martina je plesala, hodila od zabave do zabave. Angelik jo je pustil, da raja. Čudno samo, da pleše Martina vedno le z enim, le z italijanskim častnikom. Čudno, Angelik...

„Naj pleše, mati,“ je odgovarjal sin nemarno in se utapljal v politično delovanje. Kandidiral je za državni zbor. In prišla je tista gorostasna trditev, podla sumnja v liste... Martina je hotela, da pove Angelik vse — Martina... „Nikdar!“ je rekel. „Ti hočeš uničiti siroto popolnoma. Rajši kot bi imenoval na tak način njeno ime, rajši se poslovim od vsega javnega življenja.“ In tedaj je vzplamtela Martina in očitala možu, da ljubi Ivanko, da mori njo s svojo ravnodušnostjo.

Nič ni odgovoril Angelik. Strmel je v Martino, kot da mu je odkrila uganko — povešene glave je odšel v zimski vihar. Dva dni ni izpregovoril z Martino. Tretjega dne ni bilo Martine, ni bilo denarja v Angelikovi blagajni. „Grem v ljubezen, življenje. Če me čaka sramota, naj me. Uživala bom vsaj časek srečo. Pri tebi pa segnijem, zmrznem. Vzemi si sedaj svojo Ivanko.“

Tako je sporočila na listku Martina soprogu. Izvedeli so, da se je odpeljala s častnikom. Angelik je zardel, ko je prečital listek in ga raztrgal. Kaj se godi v sinovi duši, ne ve mati. A njo je prijelo hrepenenje po rejenki. Zdelo se ji je, da je odšel z Martino hudobni duh iz hiše, da mora biti vse dobro. „Po Ivanko grem,“ mu je rekla. „Treba mi je pomočnice, vedrila, tebi sestrške postrežbe.“

Nič ni rekel. Samo pogledal jo je hvaležno in tožno. O tožno... Kaj ima Martina prav? Ali res zato ni ljubil žene, ker je stala sirota med njima? Ah, Bog je hotel, je namenil — a razdrli so hudobni ljudje. Ubogi Angelik, uboga Ivanka... Collettijevi so odšli za Martino, izginili. Zdaj je vila Martina prazna, čaka edino prave lastnice...

Kot je poslušal Angelik nemo mater, tako tudi Ivanka, ko ji je pravila vse to rednica... Mrzlo jo je sprejela, ponosno. Molčala je ob pripovedovanju, strmela, roki sklenjeni, predse. A nagla rdečica ji je zalila belo lice, ko je pravila rednica, kar je očitala Martina soprogu. Zgenila se je, stresla, zajokala:

„O, mati, mati! Kako je strto njegovo življenje! Tako mlad, tako lep — pa mora biti sam... Vse življenje sam...“

„Saj pojdeš z menoj. Skozi sneg in vihar sem prišla, otrok, po tebe. Imel bo sestro, mater.“

„Ne,“ je rekla deklica odločno. „Najina pota so se razdružila. Nikdar več, je rekel. Nikdar več, mati. Vidva mislita še vedno, da sem vzela bisere. Če mi tudi opraščata — vendar... Jaz nočem milosti — hočem zadoščenja. Dokler se ne najdejo biseri, toliko časa naj velja Angelikova beseda: Nikdar.“

Smrtno bleda je zrla za vozom, ki je odnašal njegovo mater. O, kako rada, rada bi šla... Ona sama bi mu stregla, ona sama bi ga sprejemala, kadar se vrača truden domov. Pa ne sme... Ne brani samo razžaljeni ponos — vest brani, vest. Da bi ne bila rekla Martina tiste besede — da bi je ne vedela mati... Živela bi ob njem kot sestra. A Martina je rekla, da jo ljubi Angelik. Ta sum je zapodil ljubezni željno, strastno v svet. In vest, ki je zasijala kot topel žarek v Ivankino omrtvelo dušo, je bila vest krivice, storjene Martini. Storjene od moža, ki je iskal popolnosti, ki se je boril ob strani prijatelja za svetle vzore. Čist, svetel značaj. Da bi sledila ljubezni želji, pokrila bi ga sramota. Ne, ne, Angelik, pravljični junak. Jaz ostanem v gorah, ti v dolu ob srebropeni Soči. Ločena sva na veke. Za vedno te veže prisega z Martino. Prišla bo trudna z blodne poti — tedaj ji odpusti, oprosti... Jaz ne morem.

Trpela je, trpi tudi zdaj — a drugače. Ve, da je ne zaničuje, da jo je ljubil že prvikrat, ko je stala uborna in plašna pred njim. Moč njegovega čuvstva jo je priklenila nanj. Kot pravljičica, kot lepa pesem so stali prvi dnevi njenega bivanja v gradu pred njo. Kolikemu trpljenju bi se bila izognila, da ni šla nikoli tiste poti k Soči... Pa reci, Ivanka, reci: Ali bi hotela biti brez tega čuvstva, brez tega trpljenja? Ne. Odprla se je duša. Izlil se je iz nje pesmi srebrnočisti vir. Opevale so odpoved čistih duš, ki se ljubijo in ločijo, nad katerimi visi moč usode: Nikdar! Ni več skrivala svetu svojih bolečin, kot z zlatim, a trnjevim vencem se je dičila s svojo ljubeznijo. In glas, ki je prihajal od srca iz gorskega zakotja, je šel do srca. Slava mlade pesnice je privabila nedeljske dni čete mladih častilcev v hribovsko vas. Ponižanje in boleost, katero je pretrpela njena globoka, resnična ljubezen, so branili mladi pesnici, da je ni prevzela bolezen vseh naših nadebudnih. Ponosna v svoji skromnosti, ni hotela biti paša radovednežev. O počitnicah je bežala pred svojo slavo na Gorenjsko, k Sonji. Drugo šolsko leto se je vrnila zopet v Čepovan. Priljubila se ji je bila vas, v samoti je menila, da zapiše še mnogokaj krasnega. Toda čudno. Z zimo je prišla taka žalost, tako hrepenenje nad njo, da je menila, da mora omagati. Bila je ponosna, dokler je sijalo letno solnce. Odbijala je redničine obiske, Angelikova pisma. A ko je plakal veter okrog vlažne mrzle hiše, tedaj je pisala v svoj dnevnik besede bridkosti in obupa...

* * *

Sneg leži še po višinah gorâ. Po vasi se nateka kalna snežnica, ceste so blatne. Pa duh bližnje pomladi gre že po vasi. Zaprta vrata hiš se odpi-

rajo, po jarkih pero vaščanke rdeča krila, otroci stavijo malence, se kopljejo v blatu in govore tajnostno med seboj, da bodo kmalu majili vrbje ter gonili živino na pašo.

Shujšanega lica, sled dušnih borb, sedi Ivanka v svoji sobici, zre tožno na skalnate poti, ki vodijo na Lokavec, na Trebušo. V hribe, samo v hribe! To so njene poti. Ozke, strme. Ni za njo gladke, široke ceste, ki vodi v dol...

Pred šolo zaropoče voz, Ivanka ne sliši. Svetli biseri ji teko po bledem licu. Da bi se strdile solze, postali resnični biseri, ki bi ji odprli pot v dol, med ljudi! Tu ne more več živeti. Hrepenenje ji je vničilo dušo, preoster zrak mlado telo. Umrje. Tukaj. Veter bo tožil ob gomili zapuščene, veter bo izbrisal njen sled. Kot je izbrisal sled Martinin. Dve leti je že, kar je zgrešila Martina pot. Ali je spoznala svojo blodnjo? — ali se vrne še kdaj? Vrni se, Martina. Bežale bodo sence, ki te plašijo, ubogo, slabotno romarico. Vrni se, Martina. Da ugasne moje sovraštvo, se umiri moja ljubezen, se vrni. Da končam umirjena svojo pot... O vodi, Marija, blodeče, prižigaj nam luč...

Voz je obstal pred hišo. Črno oblečena dama hiti v vežo. Ivanka ne vidi, ne sliši. Njene misli so doli, v gradu. Ali pride mati k nji bolni, kadar leže? V Trst pojde, v bolnišnico. Tam je zdaj Rozika, Angelikova sestra. Izprosila je mati, da se je povrnila v domovino. V Rozikinem naročju umrje...

Burno se odpro vrata. „Ivanka, zopet moja, naša Ivanka!“ vzklika vsa pomlajena, vkljub žalni obleki od radosti žareča gospa Kamenska. „Ubožica moja! Minil je čas izkušenj. Bog se je ozrl na nas. Marija je priklicala blodečo...“

„Martino?“ vpraša deklica hlastno trepetaje in gleda strahoma na črno krilo redničino.

„Martina je našla pot v materino krilo, Ivanka. Nesvestno so pobrali na cesti v Trstu, prinesli jo v bolnišnico. Ko so jo slačili iz njenih cap, so našli pod obleko torbico. Rozika, naša Rozika je bila na tistem oddelku. Pogledala je v torbico, da dobi kakih podatkov o bolni osebi. Pa zagleda, zavite v platneno cunjo — drage bisere. Kar strese se, pogleda shujšano, postarano žensko in spozna Martino. Ljubeznivo je stregla Rozika Martini, izmučeni do smrti. A preden je Martina umrla, je skesano Angeliku in meni vse pripoznala. Prosila je tebe odpuščanja. Pripoznala je grehe svojih roditeljev. Pripoznala, da je umoril njen oče Valentina, da ni imela ona srečnega hipa, da je vničila tebe, zato da reši sebe. Ko pa je videla, da si ne pridobi Angelikovega srca, je ušla za svojo prvo ljubeznijo. Prevaral jo je po kratki sreči njen kavalir in zapustil. Gazila je v blatu. Bisere je nosila vedno pri sebi. In nikdar, v najhujši

bedi, se ni mogla ločiti od njih. Lačna, brez strehe, se je stisnila v kak kot, se opajala nad bleskom biserov, jih spravljala zopet v strahu — ker so bili namenjeni Oni, ki čuva in bdi nad blodnimi ...“

Ivanka stopi k oknu, pogleda proti Sveti gori. Vzdihi se izviije iz bolnih prs. Vzdihi za romarico, ki je dospela srečno na visoko goro ... Za njo pride skoro ona ... S solznim očesom motri rednica shujšano deklico. Gleda vlažno, borno opremljeno sobo, kjer se je boril in umiral Ivankin pesniški duh. „Zdaj pa le z menoj, z nami, Ivanka! Pri Kofolovih čakajo Sallejevi, Vidonijeva gospa, Pierre, ki še ni pozabil tete ... In še nekdo ... ki te hoče prositi odpuščenja ...“

Sreča, nenadna, svetla, se bliža Ivanki. Pa uporno se dvigne ranjeni ponos. Pogleda svoje shujšane roke in se nasmehne bridko:

„Odpusti! pojdi! Kako preprosto se to sliši. Odpusti! A kdo mi izbriše sledove solza, prečutih noči! Kdo mi vrne mlada leta? O, vsi ste enaki! Tatca — prezirajmo jo ... Ne — ni tatca ... Pojdimo po njo, oprostimo se — in vse bo po starem. Pa jaz ne morem, nečem odpustiti ...“

„Ali, Ivanka, saj vem jaz, ve ves svet ...“

„O, le izgovorite. Da ga ljubim — hočete reči. Zato naj pretrpim vsako ponižanje, sprejemem, kar mi ponudi iz usmiljenja, milosti. Ne, končajte svoje delo, pokopljite me tu. Če pridete tudi vsi, padete na kolena pred me ... Prekasno. Trpela sem, kaj ozdravi moje rane?“

„En sam pogled ljubezni, Ivanka. Ljubezen oživlja, ozdravlja. Ljubezen oprasča. Ljubezen je odsvit božanstva, človek, ki odpušča, je enak Bogu. Zmožne so ljubezni le velike, čiste duše, zmožna je je moja Ivančica.“

„Ljubezen,“ vzdihla deklica, „križana, poteptana, se ne more dvigniti več. Okamenelo, izgorelo je srce v hrepenenju ...“

Pa ko je stal pred njo junak njenih sanj, ko je slišala mehki glas, ki je izražal z rahlim trepetanjem valovanje ponosnega možkega srca, je postalo deklici kot nikdar pri duši. Ljubezen oprasča, pozabi vse. Solnčen dan je zasijal v srce, rože veselja so zažarele na licih, ko je prosil Angelik odpuščenja, ko je pravil, kako je nosil nevede v duši njeno podobno, ki se mu je ukradla vanjo, tiha in lahka, koj prve dni njunega znanja. Kako bi bilo vse drugače, da ni bila pobegnila iz gradu in dala tako Marti-

Donava

Sv. Štefan

Donava

Cesarski grad

Avguštinska cerkev

DUNAJ IZ ZRAKOPLOVA

nini sumnji podlago. Koliko da je trpel ob Martini, trpela Martina ob njem. Njen očitek mu je odprl oči, da je videl... Zakaj je vendar molčala Ivanka. Zakaj ni nič povedala o Valentinu, Collettiju... O, blodna pota je hodila njuna ljubezen — pa še ni prekasno. Odslej ju loči samo smrt — ne, še smrt ne loči duš, ki se združijo na romarski poti. Skupno dospejo do cilja.

Svetel pomladen dan je bil. Ivanki, mladi nevesti, se je zdelo življenje pred njo kot tak dan, neskončno svetel. Kar je ležalo temnega za njo, je bilo pozabljeno. Glavo ovenčano z belim cvetjem, je klečala dolgo po poroki pred velikim oltarjem svetišča na Sveti gori. Za njo je stal Angelik. Svetle in temne slike njegovih dni so hitele pred njim. Pravljica je življenje, sen. Glej bisere nežne Koleda. Kaj so res le-ti izmamili očeta, strica, njega v tu-

jino? Glej bisere, radi katerih je pretakala nežna nevesta bisere dragih solza. Glej bisere, ob katerih je vzbudila ljubezen vero v srcu strica Marijana, bisere, ki so spravili s prave poti Martino in jo privedli zopet nazaj... Bisere, katere je pripel on sam, nekdanji svobodomislec, na Marijino podobo. V veri, upanju, ljubezni... Bela in čista kot majnikov cvet kleči nevesta, njegova nevesta, sklanja globoko, z lovoriko slave, z vencem ljubezni odičeno glavo. Pravljica prelestna, krasna, kot so jo pravili davni dedje... Bleste srebrna srca, bleste biseri ob tvoji podobi, Marija. Svoja srca ti darujemo, svoje misli, koprnjenje svoje... Čuvaj naš narod, te prosimo. Naj vabi zvon z Gore, izpodbuja romarja, podi pošasti temin. Vedno naj kipe zvoniki po visokih gorah proti nebu. Romanje je naše življenje, težavna pot, cilj visok — bodi nam pomoč, Marija.

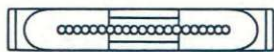
Oj skrbi...

Zložil G. Koritnik.

Oj skrbi ve trudne, črne,
kaj mi bol sadite v lice —
daleč je že čas pomladi,
že zlati se klas pšenice.

Pečejo me brazde vaše,
vse z bolestmi posejane,
solnce na nebeškem svodu
več ne greje vam poljane...

Brez vremena, brez semena
rastejo skrbi mi črne —
pol pomladi, pol življenja
v enem hipu noč zagrne.

Pesem Črnogorca.

Zložil G. Koritnik.

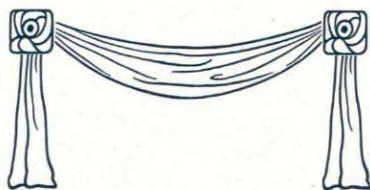
Cetinje, 29. avgusta 1908.

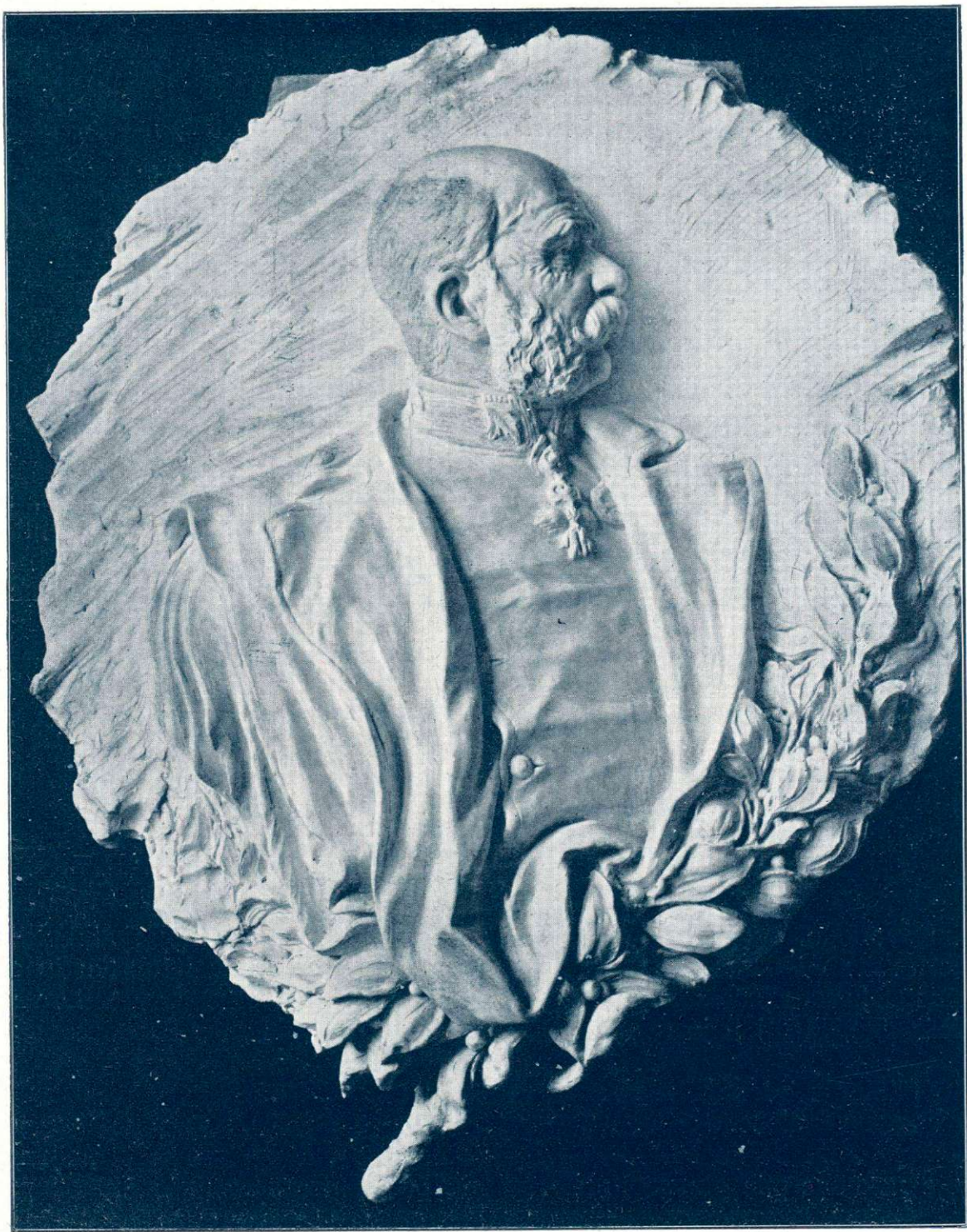
Jaz ljubim svobodo, svoj skalni dom,
in misli orlovske mi palijo grudi,
žar solnčnega jutra pijačo mi nudi
iz čaše kristalne, ki tuj ji je dvom.

Sap rahlo pihljanje od morske strani
hladi mi od dela izmučeno čelo,
kot čolni čez morje bežijo skrbi,
kot v kraje neznane ptic glasno krdelo.

Moj ljubljeni dom, moj skalni dom
on nima junakov v bogastvu in svili,
kot skalne čeri smo se prosti rodili
z jeklenimi prsi in s handžarom.

Naj vihre besné kot pošasti krog nas,
mi dajemo vetru svobodno igranje —
sovrage pa, ki našega jekla željan je,
le puško na ramo in sabljo ob pas!

NAŠ CESAR

J. ZLAMAL

Cesarju ob šestdesetletnici.

Rádosti sinil je dan, prisvetil nad Avstrijo širno,
démantna čarobna luč lije na habsburški tron.
Tebe obseva, naš car — kot zarja kraljeva večerna,
kadar Triglavu ljubo sivo poljublja glavó.
Rádosti danes je dan in dan je velike zahvale: *zakaj nebi?*
národi Tvoji, vladar, vneti Tedeum pojo.
Šestdeset trudnih je let na veke klonilo počivat,
kar ob viharnih si dneh krono pradedno sprejel.
Kakor da vstal je junak iz právljice lepe, iz bajne,
drago nevesto otèt, ki je drhtela po njem ...
Žezlo si dvignil miru — kako bi procvitala ljudstva,
kjer betlehemski jim spev v srca ne diha miru?
Prápor pravice močan razvil si nad svojimi ljudstvi:
v sveti pravici je mir, sreča in slava in moč.
Prapor ljubezni ... O, vsem ljubezen je Tvoja živela
šestdeset blaženih let — hvala nebesom za njo!
Hvala nebesom za vse, kar storil si, oče, trpinom:
vedel si, kaj je boleost, sam si okusil nje strup.
Sam si Ti romal, trpin, na Golgoto s srcem bridkostnim,
ko je nebeški Gospod Tvojo preskušal krepost.
Brat in družica in sin — o koliko strašnih spominov! —
izkrvavelo Ti ni vdano, junaško srce.
Hvala nebesom za vse! Še Tvoje oko je nad nami:
národi Tvoji glasan danes Tedeum pojó.
Šestdeset trudnih je let za goro klonilo k počitku —
Tebe naj večni Vladar dolgo, še dolgo živi!

M. O.

Mater Dolorosa.

Zložil Silvin Sardenko.

Zadnji spev.

Do groba.

oč prihaja
s tihih holmov,
noč velika.
Odnesimo,
pokopljimo
Rešenika!

Ko bi Njega
v takih ranah
zvezde zrlle,
od strahu bi
luči žive
jim pomrle.

Daj, dovoli,
Mati tužna,
da ti smemo
iz naročja
vzeti Sina —
bitje nemo.

Saj ob srcu
materinskem
srce velo
saj ne bo več
od ljubezni
zadrhtelo.

Kaj če gledaš
še tako je
verno, vroče;
več okó se
ne predrami
sanjajoče.

Kaj poljubljaš
Mu obličje
prebledelo?
Saj ne bo mu
prejšnje cvetje
več vscvetelo.

Ali Mati se je Sina
oklenila še tesneje.
Ogenj huje se razvname,
če so vele, strte veje,
in ob Sinu se je mrtvem
duša vnela še močnejše:

Ako živega mi niste,
mrtvega mi vsaj pustite,
dokler mi ne bodo grenke
vse solzé nad Njim izlite,
dokler smrt me ne ponese
v dvore svoje tajnoskrite.

Živ ni mogel moj ostati,
mrtev vsaj naj moj ostane;
vaša bila kri škrlatna,
moje pa naj bodo rane;
žrtvoval je vam življenje,
moja pa naj smrt ostane.

Križ je bil Mu smrtna postelj,
jaz gomila bom Mu živa;
kjer je prve sladke sanje,
naj še smrtne sanje sniva:
kjer srce umira moje,
še Njegovo naj počiva.

Daj se vendar,
Mati grenka,
preprostiti;
saj ne more
to naročje
grob Mu biti!

Ti nad njim bi
v mnogih solzah
tugovala,
a nobena
v grob ne sme več
solza žala.

Mir in pókoj
v grobu vsakem
biti mora,
a za mir ni
v tem naročju
več prostora.

Tam na vrtu
grob je vsekan
v novo skalo,
kak se bode
pri olivah
mirno spalo!

Arimatejski Jožef
in Nikodem sta vzela
Devici raz naročje
Gospodovo telo.

Mazilila z mazili,
s cvetovi posejala,
v tančice sta povila
Gospodovo telo.

Odšli so proti vrtu.
Glej, prvokrat so nesli
v sprevodu zatopljenem
Gospodovo telo.

In tákrat so na nebu
svetili milijoni,
pozdravljali goreče
Gospodovo telo.

Preblažen grob, preblažen!
Ti prvi tabernakelj,
ki v njem je skrito bilo
Gospodovo telo.

Še en poljub,
pogled prevdan — — —
zaprt je grob.
Sin zakopan.

Na svetu kaj je žalostnih,
zagrnilo se že gomil,
a groba toli tužnega
noben še kamen ni pokril.

Ti rožni vrt,
ti grobni gaj,
nikoli več
nam rož ne daj.

Le ti še, mučeniški trn,
na grmu rasti brinovem,
le ti še, materinski plač,
na grobu plakaj Sinovem!

Ah! kam naj grem?
Sprejmite ve me, šume,
med svoje tihe trume!
Tam zjokati se mirno smem.

Ah! kam naj grem?
Vzemite me, vetrovi!
Med vašimi valovi
moj plač izgine kakor nem!

Ah! kam naj grem?
Nosite vi me, holmi!
Na tronu vašem bol mi
usahne z novim dnem!

A tiste šume ni,
in ni ga vetra tega,
vsak holm prenizko sega:
nikjer me bol ne zapusti.

Kdor me bo videl, vsak
zajokal bo nad mano,
dokler ne bo mi dano
oditi s tugo v smrtni mrak.

Sklep.

Nazaj se ptica vrača
v zelene rodne gaje,
ljubezen rada hodi
nazaj na one kraje,
kjer se je v davnih dneh
spočela v srcih dveh.

In zopet se poraja
vsa radost nepokojna,
ves radostni nepókoj,
vsa čuvstva mnogobrojna:
Vse kakor v davnih dneh —
a ne več v srcih dveh.

Na pot skrivnostipolno
po Sinovem trpljenju
na strmo pot bridkosti
po Sinovem vstajenju
Devica marsikdaj
prišla je spet nazaj.

Brez Oljske gore ona
ne mogla bi živeti,
brez Golgote bi k Njemu
ne mogla hrepeneti —
in šla je v sled stopinj,
ki jih je hodil Sin.

Če to bi zemlja znala,
za slednjo bi stopinjo
pognala rožo belo
kot biserno svetinjo;
a ker nihče ni znal,
krvav je sled ostal.

In zopet kakor večkrat
ob jutranji je zori
v globokem hrepenenju
na Oljski stala gori:
Ko bi za hip samó,
pristopil On pred njo.

Z obličjem onim svetim,
neskončno dobrotljivim,
in z onim nasmehljajem
neskončno ljubeznivim
in z onimi očmi,
ki v njih nebo žari.

Tedaj ... v sijaju zlatem
zasveti se okrožje,
pred njo je stal v oblaku
ljubezni angel božje:
Ti zvezda jasnih zvezd,
poslušaj rajsko vest!

Sešteta dni so tvojih
pregrenka vsa krdela,
Kalvarija je tvoja
k nebesom prikipela;
večerni čar nocoj —
že večni dan bo tvoj.

Apostoli iz daljne
prihajajo tujine,
da bodo bridka priča,
ko duh jim tvoj izgine,
da bodo tvoj pokop
in videli tvoj grob.

* * *

Odšla je z Oljske gore
v Jeruzalem, v dvorano,
kjer so učenci prvi
nebeško jedli mano.
In zopet kot nekdanj
prispeli v ta so kraj.

Kot tákrat krog Gospoda
v otroškovdanem venci
okolu so Device
vstopili se učenci;
najbližji Janez njen,
prečist in preiskren.

S pogledom materinskim,
predolgim, pregorečim
k apostolom se skloni
strmečim in ihtečim:
„Ah! Mati! Njega ni —
sedaj pa greš še ti!“

„Ne plakajte za mano!
Nikoli vas ne zabim,
tolažba Cerкви tužni
in moč bom srcem slabim,
še bolj bom nego prej
ljubila vas poslej.“

Kjer večna je Ljubezen
za hrano sebe dala,
glej! tam je od ljubezni
umrla Deva žala,
tako se svečin plam
použije v sebi sam.

In kakor žarko jutro
na pomladanski lozi
nebeški žar je sinil
v obličje Dolorosi.
Okrog učencev zbor —
oblaki izza gor...

* * *

Do groba...
Dalj pa, Mati,
s Teboj ne smejo spevi.
In še za te mi v srcu
bude se tihi gnevi.
Nevredni poizkusi
v otroški domišljiji,
če niste v slavo meni,
bodite vsaj — Mariji!

Filozofija romana.

Spisal dr. Leopold Lénard.

(Konec.)

Slednjič je moral priti, kakor „Deus ex machina“, rek: „Umetnost je sama sebi namen!“ ki naj bi rešil naturalizem iz zadrege. Ta odgovor preseka gordijski voz, a ga ne razveže. Iz tega odgovora izvem ravno toliko, kot če bi mi na moje vprašanje odgovoril: Kaj tebi mar! Recimo, jaz pridem k tebi in bi videl pri tebi na steni viseti suknjo, ter bi te vprašal: „Kak namen ima suknja?“ a ti bi mi odgovoril: „Suknja je sama sebi namen“. Ta odgovor gotovo ne bi nikogar zadovoljil.

Človek čuti, da stoji v središču vidne prirode in da se vse, kar je okrog njega, nanaša nanj. Zanj ima vse, kar je zunaj njega, samo pomen, v kolikor mu je koristno ali škodljivo, ga podpira ali ovira v njegovem delovanju in hrepenenju. Ako bi bila umetnost sama sebi namen, bi nastal na zemlji čuden dualizem, dvojna teleologija. En namen sem jaz, drugi pa umetnost, in ker je umetnost od mene neodvisna, me ona nič ne briga, naj hodi svojo pot, jaz pa svojo. Človek se ne bi mogel več ukvarjati z umetnostjo, ako ne bi imela z njim nobenega stika, ker je psihologično nemogoče, da bi človek delal

nekaj, kar mu ne more niti koristiti, niti škodovati, niti ga podpirati v njegovem hrepenenju, niti mu odstraniti ovir. Ako priznamo, da dela človek z namenom, more samo on biti namen svojega delovanja — ker hoče biti srečen, uživati dobroto in lepoto, bodisi tukaj, bodisi na drugem svetu. Ako pa tajimo namen, moramo reči, da dela po nagonu in da proizvaja umetnine kot ptič gnezdo in pajek pajčevino. Potem bi morali pa prevreči vse življenje, vzgojo, šolo, družabni in družinski red, javno in privatno življenje, znanost in umetnost, zgodovino in kulturo, sploh vse, kar je doslej človek ustvaril, in vse, kar ljudi družijo, bi moralo razpasti.

Ker pa gotovo nihče ne želi takih posledic, moramo zavreči absurdno načelo: Umetnost je sama sebi namen.

5. Impresionistična struja.

„Abyssus abyssum invocat.“ Iz naturalizma se je logično razvil impresionizem.

„Najmodernejši“ je izprevidel filozofične slabosti sistema „modernih“. — Kako hitro beži čas! Kar

se je pred kratkem še imenovalo „moderno“, je zdaj že „zastarelo“ in proti najmodernejšemu se že pojavlja reakcija! — Mrlič! urno jašejo!

Najmodernejši je rekel: Mi prirode — pod tem izrazom razumemo ne samo mrtvo, fizično prirodo okrog nas, ampak sploh vse, kar je zunaj mene, torej: druge ljudi, nadprirodni svet in celo sebe samega — ne vidimo, je ne moremo opisovati in ne vemo, čemu bi jo opisovali.

Priroda in sploh zunanji svet ni nič. On ima zame samo toliko pomena, v kolikor se zadeva ob mene, me zadržuje, ali poriva naprej. Naj bi bil ves ta svet ravnotako krasen, bujen in razkošen, blesteč in cveteč, kot je sedaj, toda če ne bi bilo ljudi, bi bilo ravnotako, kot če bi ga ne bilo. Solnčni žarek, ki nikamor ne prisveti, je toliko, kot da bi ga ne bilo, mošnja denarja, ki leži v globočini morja, je toliko, kot bi je ne bilo. Recimo, da živi v Indiji Komandiji prekrasna gospodična. Zame je to toliko, kot bi je ne bilo, ker je nisem nikdar videl, da niti kdaj o nji slišal.

Zame ima svet samo toliko pomena, v kolikor obstoji radi mene, za mene ali proti meni, v kolikor se odbija ob meni, ob moji duši. Če je res kaj zunaj mene ali ne, mi je prav vseeno, zame imajo ceno tako samo vtiski in meni je prav vseeno, če dobim te vtiske od zunaj, ali pa jih izpredem iz samega sebe, iz svoje duše, ideje, jaza, ali kakor hočete. Vtiski so, ž njimi računam in ž njimi delujem, a ne s stvarmi. Naj ne bo materije in sil, da imam le predstave. Meni je prav vseeno, če je v danem trenutku, recimo, obleka na meni, ali je ni, da imam le predstave, da je in da si predstavljam, da imajo drugi ljudje, katerih bivanje imam v predstavi, ravno iste predstave. Recimo, da ne bi imel niti kosčka obleke na sebi, a da bi se meni in vsem drugim ljudem zdelo ravnotako, kot da bi jo imel: bilo bi to ravno toliko, kot da bi obleko resnično imel.

Torej, zunanjega sveta jaz ne vidim, ne čutim in ne poznam. Od njega imam samo vtiske in predstave. To mi pa popolnoma zadošča, ker jaz sveta, prirode, nadprirode, ljudi, samega sebe čisto nič ne potrebujem. Dovolj mi je, da imam vtiske in predstave. Meni je vseeno, če jem v resnici ali samo v domišljiji, samo da imam vtisk, da sem sit.

Če je pa vse, kar je, če je sploh kaj zunaj mene, samo toliko vredno, v kolikor učinkuje name, sem jaz središče vsemu, kralj vsega in, ko bom razumel to dogmo, postanem nadčlovek, visoko vzvišen nad vsem, kar je zunaj mene. Moja duša je „die Kraft, die alles wirkt und schafft“, ona stvari neprenehoma in uničuje, kakor ponoči sanje, tako podnevi prirodo in resnico. Zunaj moje duše ali ni ničesar in prede vse ona iz sebe kot pajek pajčevino, ali pa nima

zame nobene cene, nobenega pomena, dokler se ne zadene ob dušo in ona ne vzbudi vtisov, predstav in idej.

Tako je prihajal roman tekom stoletij vedno bliže in bliže k človeku, v dobi naturalizma je postal popolnoma človeški, banalen, vsakdanji, človek je stal sredi njega. Z impresionizmom se je pa še bolj približal človeku, roman ni bil več v prirodi, ampak stopil je že v dušo človeka. Dalje že ni moglo več iti, a tudi tu ni mogel in ne more dolgo ostati. Že se pričena reakcija.

Oglejmo si njegovo stališče in podlago! —

Impresionist pravi, da mi prirode take, kot je, ne vidimo, ne čutimo in ne poznamo.

Tudi mi je vseeno, če je kaj zunaj mene, ali ne, ker zame imajo vrednost le vtiski in predstave, naj jih že proizvaja duša sama ali povzroča zunanost s sodelovanjem duše.

Torej ni zunanost nič, vse so le trenutni vtiski in predstave moje duše, jaz sem središče in ognjišče vsega, — nadčlovek.

Prvi stavek podpišem dragevolje, ker ima lahko v dobesednem značaju resnični pomen.

Mi bistva prirode ne vidimo, ne čutimo, ne poznamo. Ako imam vtisk, da je nekaj rdeče, ne vem, kaj je to „rdeče“? Kdo drugi lahko vidi to „zeleno“, ako pa vsi ljudje ali ogromna večina ljudi vidi to „rdeče“, moremo le sklepati, da imajo take oči, katerim se to vidi rdeče in take duše, ki delajo take pojme. Toda kaj je ono: ignoramus et ignorabimus.

Prirode, kot take, mi neposredno ne poznamo, ampak samo, kakor jo občutimo s svojimi čutili, s svojo dušo. Na vsak način pa mora biti nekaj zunaj nas, kar povzroča vtiske in duševne predstave, ker je nemogoče, da bi duša predla vse sama iz sebe; ako pa je nekaj, mi ne more biti vseeno, če je, ali ne, in kako je in kako deluje.

Duša ne more stvoriti prirode sama iz sebe, ne samo, ker to nasprotuje splošnemu prepričanju vseh ljudi, ki vsi sodijo, da je nekaj objektivnega zunaj nas, ampak tudi, ker je tako nemogoče razumeti, kako da ima duša v gotovem času te vtiske in predstave, a ne drugačnih. Ako bi vsi moji vtiski, predstave, pojmi, sklepi, čuvstva poganjali iz duše, kot požene drevo ob svojem času listje, cvet in sad, bi moralo vse to že biti v jedru duše, kot je drevo v drobnem semenu in bi moralo poganjati iz jedra, kot poganja drevo iz semena. Torej bi že imeli zunanje sile, ki delujejo na dušo in ki se duša pod njih vplivi razvija; dalje imamo dušo, ki ni enostavna, ampak sestavljena in skomplikovana — kar je psihološki absurd, ker bi v tem slučaju morala biti materialna; z materialno dušo si pa ne moremo razlo-

žiti njenega nematerialnega delovanja, mišljenja in čuvstvovanja in hotenja. Ako je pa duša sestavljena in materialna, se moramo vprašati: Kaj je vzrok duše in kaj je vzrok, da se nahaja v tej sestavi in ne v drugačni?

Ako bi bilo absurdno vzeti dušo za večno, ker je omejena po svojem delovanju na materijo, bi bil še veliko večji absurd, trditi, da je večna duša, ki je vsa materialna in omejena tudi še po svojih sestavinah! Ako pa duša ni večna, mora imeti svoj začetek in vzrok. Iz sistema impresionističnega je ta zaključek še veliko bolj zahtevan, kot iz kakšnega drugega. Ako pa ima duša svoj vzrok, je že nekaj zunaj duše, od česar je ona odvisna v svojem početku, delovanju in istnjenju. S tem je pa izpodbit temelj impresionizmu.

Ista sila pa, ki je poklicala v življenje dušo, je mogla dati istnjenje še drugim stvarjem.

Prepričanje vseh ljudi pravi soglasno, da je zunaj mene še nekaj drugega — priroda, moja lastna notranja zavest mi trdi z nepremagljivo silo ravno isto, delovanja svoje duše si ne morem drugače razložiti, kot da obstoji še nekaj zunanje; za obstoj sveta, prirode in sploh moje zunanosti imam zadosten vzrok v onem vzroku, ki je postavil v življenje mojo dušo: torej mora res biti zunaj mene nekaj, kar na mene deluje, povzroča vtiske in predstave, s katerimi operira dalje moja duša. Nič ne dé, da ne vem, kakšno je ono, dovolj, da je.

Toda lahko gremo še dalje in sklepamo, da ono, kar je zunaj nas, odgovarja nekako vtiskom, katere dobivamo mi od njega.

Ako pogledam na slovensko trobojnico, vidim: belo, modro, rdeče. — Zakaj te tri barve, zakaj ne ene, ali samo dveh? V prvem delu mora biti nekaj, kar je različno od drugega in v drugem nekaj, kar je različno od tretjega. Ne trdimo, da je prvi, drugi in tretji del v resnici to, kar se nam vidi, ampak samo, da mora biti ono, kar razlikuje prvi del od drugega in drugega od tretjega, nekaj objektivnega, in da mora to objektivno odgovarjati našim subjektivnim vtiskom. Proporcija med prvim, drugim in tretjim delom predmeta mora odgovarjati proporciji med prvim, drugim in tretjim delom vtiska, drugače si ne bi mogel razložiti, zakaj vidim prvi del bel, drugega modrega, a tretjega rdečega.

Ako pa obstoji objektivni svet zunaj nas, potem nam že ne more biti več vseeno, če je, ali ne. Naša duša je nanj navezana, od njega sprejemlje vtiske in predmete, nad katerimi ona deluje in ne more delovati drugače, kot dobiva tvarino od zunaj. Potem jaz nisem več nadčlovek, ker stojim sredi te božje prirode, ki me obdaja, me spremlja vse življenje, mi služi zvesto in vdano, a vendar ne morem

ne koraka storiti, se ne morem ganiti, ne misliti, ne žetati brez nje, niti samega sebe, niti nadprirodnega sveta ne morem objeti brez sodelovanja prirode. Jaz nisem nadčlovek, temveč: „Homo sum, humani nil a me alienum puto!“ Človek sem, vse, kar je človeško, mi je lastno!

Najmodernejši roman se je ves umaknil v dušo, v njene najtemnejše globine. Privlekel je iz njih marsikaj, kar je bilo doslej človeštvu prikritega, obogatil je zakladnico naših predstavljaj, misli, čuvstev in tudi jezika, toda ni se mogel držati dolgo v teh eteričnih višinah. Zdaj prihaja spet doli, na zemljo, in mora priti doli, obogaten z vsem, kar si je pridobil na svojem mističnem potovanju po kraljestvu duše in na svojem mnogostoletnem romanju med človeštvom.

Roman prihaja spet na zemljo in med ljudi, prijemlje se spet prirode. Toda on ne misli opisovati prirode take, kakršna je, ampak kot jo vidi skozi prizmo svoje duše. Nihče ne more biti objektivni, mi vsi smo v vsem svojem življenju, v svojem postopanju, svojih sodbah, nazorih, mišljenju vedno subjektivni. Objektivnost je mogoča samo v sivi teoriji, v življenju je pa ni in ne more biti. Kjer se obeta „objektivnost“ je to ali fraza, namenjena, da slepi druge osebe, ali pa zastor, ki naj zakriva pomanjkanje idej in lastnih misli in sploh duševno puščobo.

Tudi naturalistični roman, ki je obetal „objektivnost“, je s tem samo slepil ali sebe, ali druge, ali pa oboje. Roman mora biti subjektiven, ker mi vidimo svet le skozi prizmo svoje duše, objektivni je le v toliko, ker hoče v resnici opisovati objekte, kakor jih vidi duša, ne pa fantomov duše.

Dalje smo realisti, ker v resnici opisujemo predmete tako, kot jih vidimo, ne pa, kot bi jih radi videli, ali kot bi kdo hotel, da bi oni bili. Ako bi hoteli natezati svet, prirodo in življenje po idealih svoje duše, bi izpodbili umetnosti podlago, namreč resnico življenja in s tem tudi lepoto in dobroto. Če je ta zemlja od stvarnika prekleta, predstavljajmo jo s prekletstvom, ne samo z blagoslovom. Na zemlji nista ločena nebo in peklo s širokim prepadom, da od tukaj nihče ne more tje in od tam nihče semkaj, ampak nasprotni sili sta često tesno združeni na istem prostoru in v isti duši. Zato ne moremo reči: Tu dobro, tam zlo! — ampak zajemati moramo dobro in zlo v skupno kupo življenja, vzeti moramo človeka, svet, dušo kot celoto, v kateri ni nič popolnoma dobrega v konkretnih slučajih in nič popolnoma hudega, ampak vse je pod vplivom prekletstva greha in blagoslova milosti. — Homo sum! Na zemlji ni ne bogov in ne vragov, ampak ljudje, ne kakor bi jih mi hoteli, da bi oni bili, ampak kakršni so pod vplivom milosti in greha.

Slednjič se vrača roman nazaj k nadnaravnemu. Sicer smo še daleč od tega, da bi se vrnil h katoliški dogmi. Preveč se je od nje oddaljil, toda nadnaravnemu se bliža odločno.

Naturalist, ki je a priori izključil supernaturalizem, je prišel do: „ignoramus et ignorabimus“, ter obstal. Naprej ni mogel. Njegova umetnost je postala samo fotografiranje, kopiranje, risanje, njegova pota so bila brez ciljev in brez zvezd. Zaključil je z velikanskimi iznajdbami, stroji, tovarnami, elektriko in parom, toda umetnost, če se mu ne bi izvila pravočasno iz rok, bi končala s samoumorom.

Impresionist se je kljub svoji visoki nadarjenosti in gorečemu hrepenjenju izgubil v meglah svojih sanj. Izpel je hitro vse, kar je imel v svoji duši, preiskal vsak njen kotiček, pretaknil vse njene gube, toda ni našel nikjer novih ciljev in novih zvezd — slednjič je z grozo zapazil, da mu povsod zeva nasproti brezdANJI prepad, neskončna Nirvana. Ali se naj zanjo peham in trudim? Bolje, da se takoj zavijem v svoj plašč in ležem na njen rob, ter naj me požre, kakor je požrla že toliko biljonov in biljonov svoje stvaritve. Naj požre še mene in me nikdar več ne izbljuje iz sebe! —

Predraga smrt, predolgo se ne mudi!

Tukaj nastaja prelom.

Slabejša duša, ki jim je boj življenja že izčrpal življenjskih sil, se ne morejo iztrgati zapeljivemu vabljenju temne, brezdanje Nirvane. Ako si gledal z visokega mosta v široko, globoko, mirno tekočo temno reko pod sabo, ti je prišla gotovo nehote misel: Kako bi se prijetno skočilo tu noter! — To je privlačna sila vode. Koliko večja je šele privlačna

sila Nirvane, ki je brez dna in brez mej, bolj temna, kot tema sama! Kdor se ji je enkrat približal, kdor je zrl njen temni obraz, potrebuje velike energije življenja, da se ji zopet iztrga.

Tu gredo pota narazen.

Del se obrača nazaj, proti prirodi, proti svetu in proti supernaturalizmu.

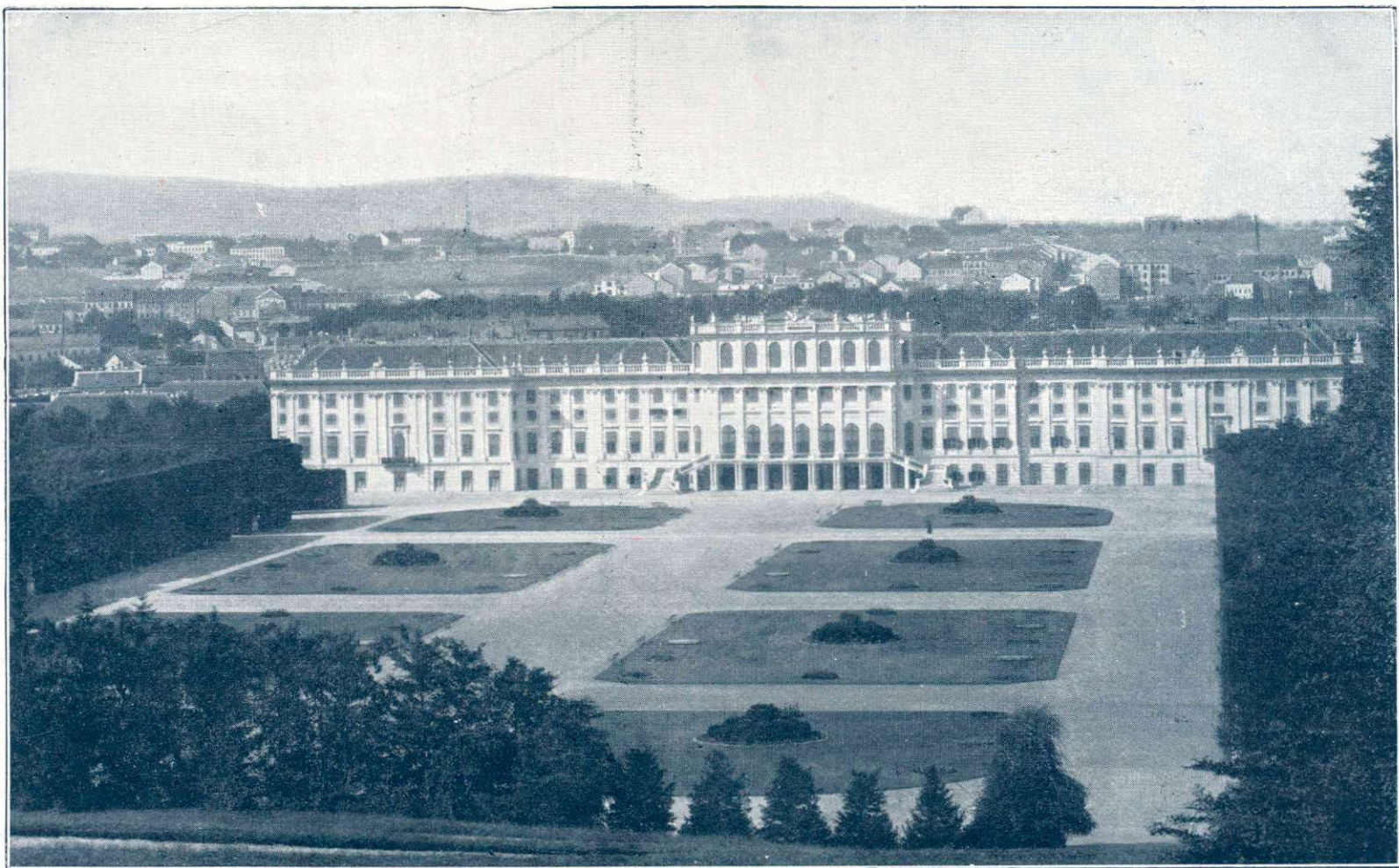
Ne mamite se, vse mlade, čile, ali že stare, a še energije življenja polne moči, ki nastopajo sedaj pod zastavo nadnaravnega svetovnega naziranja, se ne dajo drugače razložiti, kakor da je v resnici preobrat med duhovi. Enega ali drugega lahko razložite iz nižjih in bližje stoječih motivov, splošnega pojava pa nikakor ne. Ravnotako, kot se v drugih vrstah posamezni slučaj lahko razloži iz raznih, včasih bagatelnih motivov, splošnega pojava pa ne moremo drugače, kot iz različnega svetovnega naziranja.

Seveda s tem še ni rečeno, da so vsi katoliki v teologičnem pomenu besede. Marsikdo, če bi ga vzeli na rešeto, ne bi imel posebno lahkega stališča, toda vsem je skupna smer proti supernaturalizmu in nekaj, rekel bi, glavnih dogem, kakor: Vera na vpliv nadnaravnih moči na prirodo, življenje in dušo človeka, vera v zmago dobrega in poraz hudega, prepričanje, da ima človek dolžnosti in pravice, večinoma tudi prepričanje o blagodejnem vplivu krščanstva na zgodovino človeštva in njegove kulture.

S tem se pa pričinja tudi za roman nova doba, doba duševnega preobrata. Najnovejši roman bo imel čisto svoj značaj in se bo ločil od impresionističnega, kakor se impresionistični razlikuje od naturalističnega.

CESAR FRANC JOŽEF I. IN PRESTOLONASLEDNIK FRANC FERDINAND PRI VOJAŠKIH VAJAH

CESARSKI GRAD SCHÖNBRUNN

Cesar Friderik na Malem gradu.

Dramatična slika.¹⁾ — Spisal Ant. Medved.

O s e b e.

Cesar Friderik.

Gašpar Šlik,

Enej Silvij Piccolomini,

Juri Hertenfels, grajščak na Volčjem
brdu.

} njegova
} svetnika.

Ana, njegova hči.

Jošt Lamberg, grajščak na Zapricah.

Žiga, njegov sin.

Hlapec Hertenselsov.

Godi se v Kamniku na Malem gradu l. 1444.

Planota na Malem gradu. V ozadju na levi razgled na planine, na desni stopnice k trinadstropni cerkvi. Na desni kostanj, na katerem visi Marijina podoba, obrnjena od prizorišča. Na levi kostanj, pod njim kamenita klop in miza.

1. prizor.

Šlik in Piccolomini.

iccolomini. (Drži majoliko v desnici, z levo agira napol obrnjen proti planinam. Svečano navdušeno.)

Vinsko kapljo je Bog ustvaril,
da raduje srce človeku,
da jasni kristalnočista
lice njegovo.

Šlik. Hm! (Vrti majoliko po mizi.)

Piccolomini. (Nemeneč se za Šlika.)

Duh se dvigne na lahkih krilih,
svet se diven pred njim odgrne,
v prsih vzbuja mu glase mile
žar poezije.

Šlik. Lepo te prosim! (Pije malomarno iz majolike.)

Piccolomini. (Ozre se pomilovalno nanj.)

Cvet ob poti skrivnostno vonja,
ptica v zraku svečano poje.
Svet vesoljni se zdi drugačen
božjemu pevcu.

¹⁾ O p o m b a. Ta igra se je pred desetimi leti dvakrat uprizorila v deželni gledališčni dvorani v Ljubljani povodom petdesetletnice cesarjevega vladanja. Tedaj sem h koncu igre prikazal prizor, v katerem stari prerok razkriva bodočnost posameznim osebam v igri: da postane Ana Hertenselsova opatinja v mekinjskem samostanu, Žiga Lamberg — prvi

škof ljubljanski, Enej Piccolomini — papež Pij, Gašpar Šlik — znamenit svetnik, a nikoli svetnik, cesar Friderik, da bo vladal triinpetdeset let in da iz njegovega rodu vzraste vladar, ki bo tudi vladal nad petdeset let. Ta prizor sem tukaj izpustil, ker ni v organski zvezi z vsem dejanjem.

Pisatelj.

Šlik. Rotim te pri svetem Alojzu, ki je patron te kapele in patron vseh kovačev — jenjaj no.

Piccolomini. Signor Casparo! Uzdo na jezik! Svetla cesarost bi bila globoko užaljena, da čuje tvoje neumne opazke. On sam me je v Frankfurtu vpričo mnogih vitezov in knezov ovenčal z lovorjevim vencem.

Šlik. Vem, vem. On je pač tudi sanjar. — Ali kaj! — Človek se včasih v enem trenutku premeni. Ti mi ne boš verjel — jaz sam, jaz sam, čuješ, jaz Gašpar Šlik sem začel sanjariti od včeraj sem. Resnico govoriin.

Piccolomini. Od včeraj sem! Zakaj ali o čem?

Šlik. No, saj se spominjaš Ane Hertenfelsove. Rečem ti, toliko da nisem omedlel, ko sem jo videl. Za plot pa sem se prijel. Kar zableščalo se mi je... Sam ne vem, odkod ta lepota?

Piccolomini. Kaj me brigajo take stvari. Saj veš, da nisem prijatelj žensk.

Šlik. Sovražnik tudi ne, vsaj vseh ne, vsaj zmerom ne. Da, da, Ana, Ana! Pa od takega očeta, zabuhlega, zavaljenega, zaripelega. Kdaj je rodil volk jagnje, kdaj trn grozdje. — Hu, meni se kar meša...

Piccolomini. Od vina. — Ali ne pride stari Hertenfels do cesarja? Zdi se mi, da je nekaj takega momljal; saj ga ni moči umeti, ko pol ure preje kolne, preden kaj pove.

Šlik. Pride s hčerjo. Vsak hip, mislim. Rekel sem mu, da odidemo še danes. Cesar je gotovo že do grla sit sprejemov in pritožb. — Ti — pa ta Ana je, žal, zaročena. Stari mi je rekel. Ne vem, da pri meni vsaka ženska precej veliko izgubi, če je zaročena...

Piccolomini. Egoizem! S kom je zaročena?

Šlik. Ne vem. Nisem hotel vprašati, da ne bi onega srečnega človeka zavidel. A malo domnevam. O Zapricah, o Lambergih se je kar naprej opletal njegov tolsti jezik.

Piccolomini. (Pogleda v majoliko, če je prazna.) To posodo naj postavim ali položim (gleda okrog sebe in jo potem vrže pod klop na travo) tu sem! Lahko kdo pride. Imam že to smolo, da me ljudje zmerom pri pijači nalete. Potem pa mislijo, bogve kakšen pivec sem.

Šlik. E, saj tega nobeden ne misli.

Piccolomini. No, če me pri pijači...

Šlik. A tako? Jaz sem razumel: pevec.

Piccolomini. O signor Caspare, tu sei un ver corsare! Vidiš, vidiš, že gresta. Hertenfels in hči.

Šlik. O Kriste, kako je lepa! Lepo te prosim, pojdiva no stran s svojima plešama!

(Umakneta se za cerkvico.)

2. prizor.

Juri Hertenfels in Ana.

Hertenfels. (Upehan briše znoj s čela.) A ha! Klop je tukaj. (Sede.) Prevroč sem. (Vstane.) Te stopnjice iz mesta gor so delali vragi, ne ljudje. (Pogleda osato hčer.) No, kaj pa se držiš spet! To rečem, jaz imam otroke. Tvojega obraza še hudič ni vesel, pa naj ga bo cesar, mlad cesar! Pogledj vendar kvišku!

Ana. Moj oče, moj roditelj, ne kolni! Saj ti ne delam nič žalega.

Hertenfels. Pravim, da s takim vedenjem ne boš nič dosegla. Nič, slišiš, potvara!

Ana. (Vzdihne.) Ah, saj vem, da nič.

Hertenfels. In jaz ti zdaj rečem, da te starem, zmeljem, ako se mi danes namen izjalovi.

Ana. Jaz bom mirno govorila. Ves dan me psuješ, a nisi mi doslej povedal, kaj vendar zahtevaš od mene. Kar morem, rada storim za svojega očeta.

Hertenfels. Ti ne veš? Hinavka! Da bi te...! A dobro, dobro, povedal bom tako jasno, da bi me črv na tleh razumel. Danes pride semkaj Jošt Lamberg z Zapric s svojim sinom Žigo. Poznaš oba. Žiga te misli vzeti v zakon. Slišiš. In —

Ana. Saj ga komaj dobro poznam.

Hertenfels. Molči! Dosti je, da te pozna on in hoče imeti.

Ana. Kdo to ve?

Hertenfels. Jaz vem, in od mene vedi ti! Izbij si iz glave svoje puhle sanje! Oba Lamberga bosta danes moja gosta in zaroka se ima izvršiti pred samim cesarjem. — No, ali sem dosti jasno govoril? Še enkrat ti rečem: gorje, če mi ne ugodiš!

3. prizor.

Prejšnja. Cesar Friderik in Šlik.

Cesar. (Stopa počasi izza cerkve in bere iz dnevnika.) Pustimo spomine, pustimo nadeje! (Šlik za njim.) Rerum irrecuperabilium est summa felicitas — oblivio. Nepridobljivih reči največja sreča je — pozaba.

Hertenfels. Presvetla cesarost! (Se pokloni.)

Cesar. (Se vzdrami.) Kdo je?

Šlik. (Zamaknjen v Ano.) Juri Hertenfels.

Cesar. Juri Hertenfels. (Da mu roko.) Kaj ga teži? Kaj bi rad govoril z mano?

Hertenfels. Veliko prošnjo imam do tebe, dobri vladar.

Cesar. Kakšno? (Bere polglasno iz dnevnika.)

Si rem concedis, non iterum rehabebis. Če reč daš, jo težko dobiš povrnjeno.

Hertenfels. Prosim te, da bi zame posredoval pri knezu Urhu.

Cesar. (Nejevoljen.) Že spet knez, spet Urh, spet ta Celjski! Hitro, kaj je?

Hertenfels. Vzeti, upleniti mi hoče moj rodni grad Preločje, nedaleč od tu.

Šlik. Grof Juri, nam se mudi. Povej torej kratko, zakaj, odkdaj in tako dalje — ga hoče vzeti!

Hertenfels. Povedal bom vse. Nenadoma mi je sporočil, da odkupi ta grad, ker bi ga rabil za lov. Jaz seveda nisem bil pripravljen prodati ga. In kaj je bilo? Pričakoval sem, da mi bo hu... (odkašlja se) da mi bo on vedno več ponujal, a ponujal mi je vedno manj. In naposled je zahteval — tristo vr... — pomislite, kar zahteval, da mu grad odstopim, sicer ga siloma vzame z vojaki. Sklicuje se na neko pogodbo, po kateri je grad že pred desetimi leti pripadel njegovi kneževini, ko je umrl zadnji moški pokoljenec stranske betve Soneških, rodbine, iz katere je bila soproga prvega celjskega grofa, ki je ta grad — a hu-dič, jaz ne vem, potem...

Šlik. Prosim, pred cesarjem se ne kolne.

Ana. Oče!

Hertenfels. Prav nazadnje pa je prišel s svojim navadnim „sicer“.

Šlik. O ta „sicer“, nadomestnik vseh dokazov!

Hertenfels. Sicer pa daj grad za kazen, da mi nisi v boju zoper Friderika pomagal, da si moj kovani denar nekoč očitno ob tla vrgel, da si me namesto kneza imenoval „kineza“.

Šlik. In ti potem še iščeš milosti?

Cesar. Ljubi grof, kakor veš, sklenil sem premirje z Urhom, in težko posredujem.

Hertenfels. O dobrotljivi moj vladar! Če si grofa Urha poknežil, če si mu odstopil vsa mesta in gradove, ki si jih je v krivičnem boju prisvojil, če si mu obljubil, da ga tudi izborniki priznajo za kneza, če si ga volil za svojega svétnika...

Šlik. Grof Juri, oprosti, da ti prestrežem končni stavek o „velikem vplivu“. (Cesarju.) In ti, moj milostni gospod, oprosti, da odgovarjam namesto tebe, ki moraš biti že truden od vednih prošenj in pritožb. Oprosti, da ti napravim žaljiv poklon: Ti si veliko predober! Kakor se kaže, grof Juri pač ne razume razmerja med teboj in Urhom.

Cesar. Za Boga, pustite me na miru! Urha zadene ob svojem času kazen. Justitia sine misericordia est severitas. Pravičnost brez usmiljenja je trdosrčnost. Misericordia sine iustitia est pusillanimitas. Usmiljenost brez pravice je malosrčnost.

Hertenfels. Kakor si čul iz mojih ust, vzvišeni moj vladar, bil sem vedno na tvoji strani.

Cesar. Plačal ti bo Bog in jaz o primernem času. Pojdi z gospodom Gašparjem Šlikom, mojim svétnikom! Natančno zabeležita razporne točke, navedita vse pogodbine pogoje, sestavita rodovnik,

priložita pisma Urhova in kar je še treba. Pozneje utegnemo vse to rabiti. Toda hitro! Treba nam bo oditi.

(Hertenfels in Šlik odideta.)

4. prizor.

Cesar in Ana.

Cesar. (Sam zase.) Kaže nam življenje vsak dan. Nobena pregreha se tolikrat ne plačuje na tem svetu, kakor prevzetnost. Tudi Urha čaka plačilo. Da, grenko plačilo! (Udari z ного ob tla.) Ali sem sam? (Ogleda se in zapazi Ano.) Ti si hči tega grofa?

Ana. Da, hči njegova sem.

Cesar. No, pojdi bliže! Lepa si. Poglej mi v obraz! Ubi amor, ibi oculus. Kjer je ljubezen, tam je oko. Ti pač ljubiš svojega vladarja?

Ana. Ljubim ga, ker ga je Bog postavil. Da, tebe ljubim, ker si tako blag. Vedno čujem, kako si blag in bogoslužen, moj vladar. (Cesar gleda v dnevnik.) Jaz pa sem tako nesrečna...!

Cesar. Nesrečna? Ti mlado bitje z lepim licem, z živo krvjo? Ne, ne! To ni mogoče.

Ana. In kako lahko bi bila srečna!

Cesar. Zakaj nisi srečna? Kaj si izgubila? Kaj bi lahko dobila? Razodeni mi! (Prime jo za roko.) Pojdiva in sediva! Tako govori z menoj, kakor s svojim očetom! (Cesar sede, Ana se zgrudi na kolena pred njim.)

Ana. O mili vladar! Ne bom govorila s teboj kot s svojim očetom. Ravno moj oče mi ne privošči sreče, po kateri hrepenim.

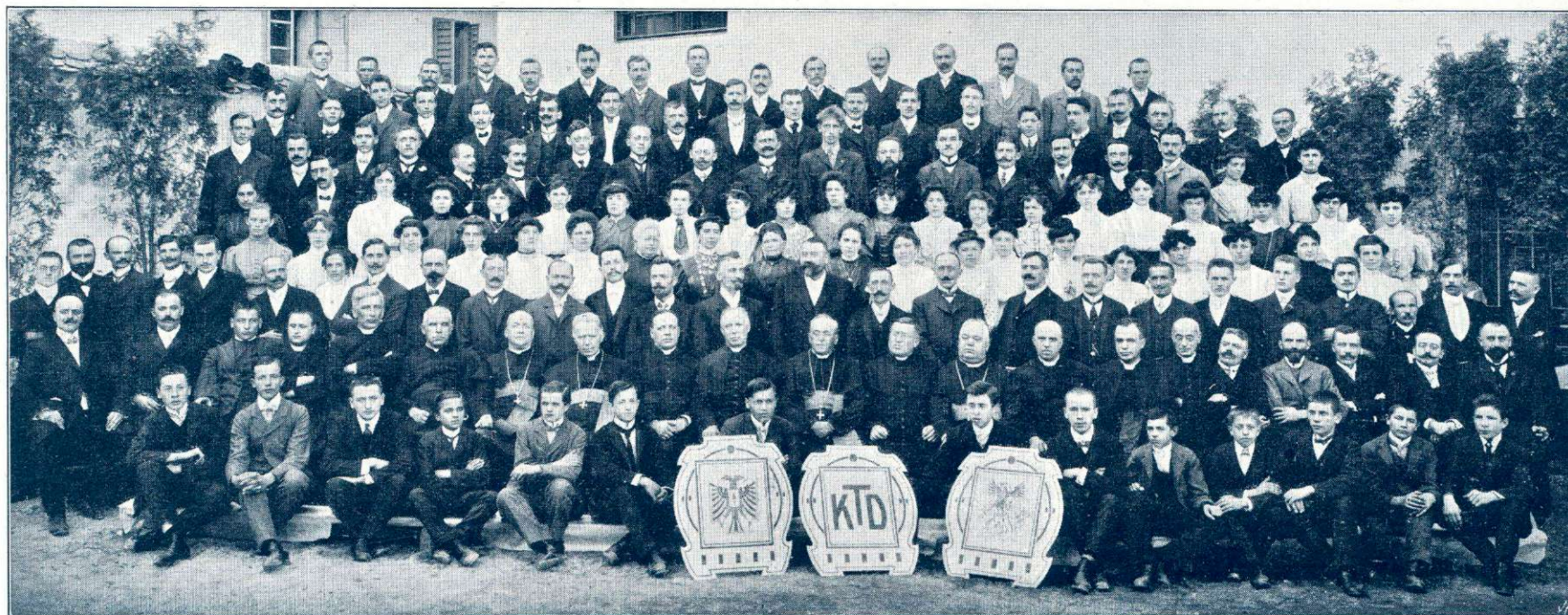
Cesar. Povej, ali ti morem jaz pripomoči do zaželjene sreče? A vstani in sedi! (Vzdigne jo in posadi poleg sebe.) Pa povej kar naravnost! Pripravljen sem zate storiti, kar le morem.

Ana. Moja želja od mladih nog je, da bi stopila v samostan v Mekinjah. Moj oče pa o tem noče nič slišati. Vedno mi grozi, da me ubije, če se po njegovi volji ne omožim. Povedala sem vse. Kratko sicer — pa naj te besede označijo vse morje moje doslejšnje bridkosti in neutešljivega hrepenenja. (Pokrije obraz z rokami.)

Cesar. (Začuden.) Ti v samostan? Kdo te je napojil s to mislijo, s to željo? Ti, ti, lepa stvarca.

Ana. Ne dvomim, da me kliče sam Bog in vem, da ne bom nikdar srečna, ako se mi ta želja ne uresniči. O dobri moj gospod! Omeči s svojo mogočno besedo srce mojega očeta, da mi dovoli, kar hočem storiti. Ti ga lahko ganeš, tvoja beseda ne bo brez uspeha.

Cesar. Lahko si mislim, da očetu tvoja želja ni pogodu. Toda braniti bi ne smel, ako te res sam čist poklic vabi v samostan. Ali si premislila važni korak? Ali se moreš odreči vsem slastem sveta? Ali

ODBOR IN OSOBE KATOLIŠKEGA TISKOVNEGA DRUŠTVA

FOT. D. ROVŠEK

se moreš? Blagor ti, če se moreš. Govoril bom zate z očetom.

Ana. Vekomaj ti bom hvaležna. A govori vneto, zakaj oče se ne bo dal tako hitro pregovoriti. In gorje meni, če izve, da sem iskala pomoči pri tebi. A kolika nepopisna sreča bi bila zame, ko bi čula iz ust svojega očeta: dovolim ti, pojdi v samostan.

Cesar. Porabil bom vso moč. Ne boj se, deklica! Vem, kako. In takoj grem k njemu. (Odide.)

5. prizor.

Ana. (Sama.)

Zdaj je pripraven čas, zdaj je dan moje rešitve. (Poklekne h kostanju, na katerem visi podoba.)

6. prizor.

Ana. Enej Piccolomini. Žiga Lamberg.

Enej Piccolomini. (Pride z Žigo in ne zapazita Ane.) Je-li mogoče? Ti se nisi nič izpremenil, moj ljubi sin?

Žiga. Zakaj bi se izpremenil?

Piccolomini. No, če si nekdanj govoril o oltarčkih, o mašah, o svetnikih, nisem se čudil. Bil si pač otrok. Dum puer eras, puerilia tractabas. A zdaj si odrasel, brhek vitez, slavnega imena Lamberg. Ti bi bil torej dober za duhovnika.

Žiga. Bog ve! Morda ne.

Piccolomini. Prav gotovo, v vsakem pogledu si sposoben, razen, razen ... (nagne se k njemu.) Ali si že kdaj občutil vim amoris. Moč ljubezni?

Žiga. Jaz? — (V zadregi.) Moč ljubezni? Saj ne vem, kaj mislite? Kaj je to?

Piccolomini. To se pravi, ne veš povedati, ker ta reč se samo čuti. — Na tvojih licih se pre-

liva gorka rdečica. O, o! Nekaj bi človek slutil. (Prime ga za roko.) Povej mi odkrito! Glej, jaz sem tvoj prijatelj. Poznam mlada srca. No, povej! Pa čakaj, hočem ti pomagati in vprašati jasno. In ti mi boš odgovoril. Ali nosiš kako podobo v srcu? Še jasneje. Ali nosiš kako žensko podobo v srcu? Najjasneje. Ali hrepeniš po kakem nežnem bitju, da bi bilo na veke tvoje?

Žiga. Odkrito rečem, da ne vem ...

Piccolomini. To ni odkrito. Reci: da ali ne! Ti si me vprašal za svet, kam bi šel, da bi se izobrazil, zlasti v svetih vednostih. Jaz ti bom očetovski svetoval, dá, jaz ti bom sam učitelj — toda preje mi povej, česar sem te vprašal!

Žiga. (Pomišljuje.) Govoril bom torej. Neki dogodek mi je pač ostal globoko v duši, da se večkrat spominjam lepega lica.

Piccolomini. No, no!

Žiga. Bili smo nedavno večja družba na lovu. Jaz sem zaostal in se vdal svojim mislim v samotnem gozdu. Nisem vedel, niti pazil, kod grem. Nenadoma začujem lahkoten vzdih. Ozrem se kvišku in zagledam pred gozdnim znamenjem klečečo devico. Milina je bila razlita čez nje mladi obraz. Vsa zamaknjena je strmela v podobo Marije Device. Svečan čut mi ni pripustil, da bi jo nagovoril in zmotil, a dolgo sem jo motril. Potem sem šel po drugi stezi iskat družbe. Ta ženska podoba se mi je res vtisnila v srce. Tudi sem pozneje izvedel, kdo je bila ta devica Ana Hertenfelsova.

Ana. (Hitro vstane in pohiti k Lambergu.) Gospod Lamberg! Prosim te, prosim te, izbriši zopet to podobo iz srca! Izbriši jo na veke ...!

Piccolomini. To je Ana.

Žiga. (Osupel.) Gospica Ana!

Ana. (Miloprosec.) Ne moti moje sreče, ki se mi oddaleč že smehlja. Ne moti je!

Piccolomini. Tega ne razmem.

Žiga. Pomiri se. Ne vem, zakaj in kako bi motil tvojo srečo. Nikomur na svetu je ne bi rad.

Piccolomini. Gospica Hertenfelsova naj pove, kaj misli in hoče.

Ana. Odpovedati se hočem svetu in iti v samostan. Prosta hočem biti in služiti samo Bogu. In moj oče me sili, da bi se zaročila s teboj.

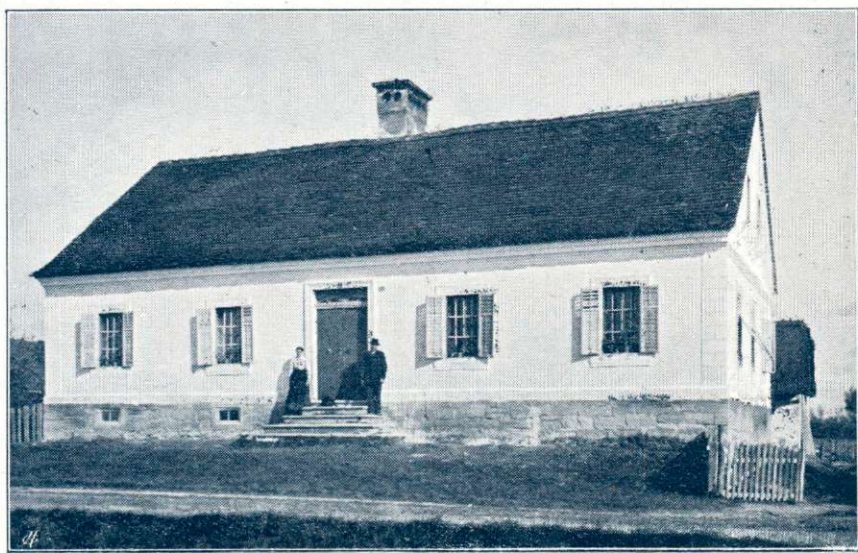
Piccolomini. Glejte, stvar je zanimiva. Gospica Ana! Beži, beži, ti — v samostan?

Žiga. Ne bom ti motil te sreče in je nisem nikdar nameraval motiti.

Ana. Tisočkrat zahvaljen! Bog ti plačaj! Ako bi ti moj oče ponudil mojo roko —

Žiga. Odklonil bi jo.

Ana. In tvoj oče —?

FOT. A. HUBER.

ROJSTNA HIŠA KARDINALA MISSIA

Žiga. Iz ljubezni do mene je zadovoljen z vsakim mojim dejanjem.

Ana. Nebeški blagoslov spremljaj vsako tvoje dejanje zdaj in vselej.

Šlik. (Izza prizorišča.) Amen!

7. prizor.

Juri Hertenfels. Prejšnji.

Hertenfels. (Priteče do hčere razburjen.) Kaj ti! Nepokornost! Trma! (Prime jo za roko.) Domov! Domov! Z menoj! Jaz sem tvoj gospodar. Bledost neumna! (Vleče jo s seboj.) Hudič!

Ana. Oče, oče, pusti me!

Žiga. (Stopi mednja. Hertenfels izpusti roko.) Pusti jo, ljubi vitez! Kaj je storila?

Hertenfels. Tebi in meni zlo. Ne zagovarjaj je! Ni te vredna.

Žiga. In jaz nje nisem vreden. In ko bi je bil tudi vreden in bi me ona hotela za soproga, čuj,

vitez Juri, jaz nisem prost, ž njo bi se ne mogel nikdar zaročiti.

Hertenfels. Zatorej domov! Z menoj! (Hoče jo zopet zgrabiti za roko.)

Piccolomini. Cesar gre.

Hertenfels. (Hčeri.) Bodi, kjer hočeš, izrod! Jaz grem. (Odide.)

8. prizor.

Prejšnji. Cesar. Šlik. Lamberg.

Ana. (Cesarju.) Zastonj je bila tvoja prošnja. Ah — zastonj!

Cesar. Ni res. Tvoja želja se bo izpolnila, kakor resnično carujem.

Šlik. (Piccolominiu.) Ali ni to zaljubljena dvojica?

Piccolomini. Ah, ne!

Cesar. (Smehlja se pokaže na Žigo.) Ta ti je torej odločen za ženina.

Ana. Moj ženin že davno kraljuje v srcu...

Šlik. (Piccolominiu.) Sveta Neža.

Lamberg. (Sinu Žigi.) Govori, sin!

Žiga. Dobro me poznaš, oče, in veš, po čem hrepenim že od svojih mladih nog. In danes sem še posebno trdno odločen, posvetiti se za vedno duhovski službi. Ne Ana — moja nevesta bo cerkev.

Šlik. (Piccolominiu.) Mrzla nevesta to.

Cesar. Velikodušne besede čujem iz tvojih ust. Današnji dan s tvojim imenom si moram zabeležiti v svoj dnevnik. (Izveleče dnevnik in zapiše.)

Piccolomini. Gospod Žiga bo nekoč še škof, bode videli.

Šlik. Preje ti papež, nego on škof.

Piccolomini. Mogoče, zakaj ne?

Komur milosti žarek sine

v dušo, kdor je poklican zgodaj

v vrsto močnih vojakov božjih,

blagor mu kliči!

Šlik. Jaz že ne. Nalašč ne, ker ti praviš.

9. prizor.

Prejšnji. Hertenfelsov hlapec.

Hlapec. (Prisopiha.) Kje je gospod! Kje je gospod Hertenfels? (Ogleduje se.)

Vsi. Kaj je?

Ana. Moj Bog! Naš hlapec. Kaj je?

Hlapec. Celjski grof je pri nas z vojaki. Gospoda hoče. Hitimo domov! Kje je gospod? (Steče čez prizorišče.)

10. prizor.

Prejšnji.

Šlik. Še te sitnosti je treba nazadnje.

Cesar. Torej je bil resničen strah grofa Hertenfelsa. Kaj je storiti, gospod Gašpar?

Šlik. Naj se pogovorita sama, kakor vesta.
Ana. O dobri vladar, reši nas nasilnika!

11. prizor.

Prejšnji. Hlapec in Hertenfels.

Hertenfels. Moj milostni vladar, moj dobri gospod! Prosim te, pojdi z menoj! Reši me! Obljubil si mi, da mi ohraniš grad.

Cesar. Ako, ako... Pogoj?

Hertenfels. Vse storim.

Cesar. Torej dovoliš hčeri, da gre v samostan?
(Prime Ano za roko ter jo vede pred očeta.) Dovolj ji, in takoj odjezdimo na Preločje.

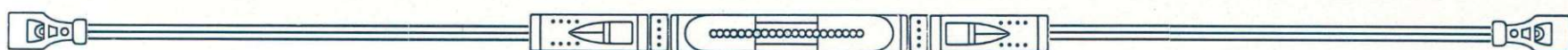
Hertenfels. (Mahne z roko.) Gre naj, kamor hoče!

Ana. Ne tako, moj oče. Sezi mi v roko! Jasnega darovalca ljubi Bog. Naj bo moja sreča popolna. Nobena meglica naj ne obsenči mojega veselja!

Hertenfels. (Seže ji v roko.) Pojdi, kamor te vleče srce!

Cesar. (Ani.) Jaz sam te hočem spremiti v samostan. V tihi samoti se večkrat spominjaj svojega vladarja! Pojdim! (Odidejo.)

(Zavesa pade.)

Simon Jenko in njegovi pesniški zgledi.

Donesek k poznavanju Jenkove pesniške osebnosti. — Spisal prof. Ivan Grafenauer.

(Konec.)

stikih med Prešernom in Jenkom je že govoril dr. Bezjak v svoji razpravi „O poezijah Jenkovih“, in sicer tako, da je skoro izčrpal vse važnejše paralele med obema pesnikoma. Le da je dr. Bezjak vse premalo povdaril literarni vpliv Prešernov, ker je podobnosti razložil večinoma — ne vseskozi — le z enakim duševnim razpoloženjem. Pri eni sami pesmi, „Naj bo“, je določno povedal, da jo je porodilo Prešernovo „Slovo od mladosti“.

Paralele pa, ki jih je našel dr. Bezjak, so, razen že omenjene,¹⁾ sledeče: Jenkova „Mati“ in Prešernova „Nezakonska mati“, „Zdravilo ljubezni“ in „Zimski večer“; oboje je pač samo v najrahljšem snovnem stiku, v misli, ideji ne moremo najti podobnosti. „Slovo od mladosti“ in „Naj bo“; Jenkova pesem je po ideji, deloma tudi v besedah posnetek Prešernove elegije, ki je sevedaniti od daleč ne more doseči. Sicer pa je nastala pesem „Naj bo“ že zelo zgodaj; v Skrbenčevem zborniku se nahaja — brez datuma — na šestindvajsetem mestu med pesmimi, ki so nastale l. 1853 in 1854.²⁾ Najpozneje je mogla nastati pred počitnicami l. 1855.³⁾ Jeseni istega leta je pa Jenko šele dopolnil dvajset let. Osemnast ali devetnajst let star mladenič pa poje, da mu je mladost že davno izginila! Jasno torej, da je pesem nastala zgolj literarnim potom, da pa ni vzrasla iz življenja. Na

Heinejev vpliv pa kaže to, da je Jenko elegijski, globoko bolesten ton Prešernov zamenil z bolj plehkim, sentimentalnim.

„Ljubezen do domovine mu polaga na jezik enake želje kakor Prešernu,“¹⁾ pravi nadalje dr. Bezjak in primerja „Sama“ s Prešernovimi željami v „Sonetnem vencu“. Samo iste želje, to ni dosti, če hočemo prav razumeti razmerje med obema pesnikoma; idejo, misel je dobil Jenko od Prešerna. V jedru, središču „Sonetnega venca“ (7—9) slika Prešeren žalostno stanje Slovencev, žalostno zgodovino in žalostno sedanjost. Samo pa mu je simbol bivše edinosti in moči slovenske, ki je po njegovi smrti izginila. Od Prešerna si je torej Jenko izposodil Sama za simbol slovenske svobode in slave. Prešernovi verzi:

Viharjev jeznih mrzle domačije
Bile pokraj'ne naše so, kar, S'ámo,
Tvoj duh je zginil, kar nad tvôjo jamo,
Pozabljeno od vnukov, veter brije.²⁾

so dali Jenku idejo za „Sama“ in vanj je vpletel tudi Prešernove misli iz 7. in 9. soneta. Bolj samostojna kot „Samo“ je „Slovenska zgodovina“, čeprav je pesnik tudi zanj dobil impulz od Prešerna, in sicer iz istega soneta kot za „Sama“, in čeprav tudi njo preveva isti elegijski ton kot „Sama“ in Prešernove sonete, ki ga pa Jenko sicer v svojih domoljubnih pesmih ne pozna. Le primerjaj pesmi:

¹⁾ Gl. spredaj pri pesnitvi „Moja pesem“.

²⁾ Gl. Dom in Svet, XVI. (1903), str. 111—112.

³⁾ Gl. radi Skrbenčevega zbornika Dom in Svet XVI, str. 111.

¹⁾ Ljublj. Zv., XIX, str. 92.

²⁾ Prešeren, n. izd., str. 116.

„Naše gore“,¹⁾ „Molitev“,²⁾ „Naprej“,³⁾ „Od Balkana do Triglava“,⁴⁾ „Zdravica“,⁵⁾ „Dan slovanski“,⁶⁾ edina izjema je še „Adrijansko morje“.⁷⁾

Nadalje navaja dr. Bezjak več reminiscenc na Prešernovo „Geslo“ v pesmih „Naj bo“ in „Sprememba“; nadalje primerja drugo kitico pete „Obujenke“:

Zvezde v daljo se ozrite,
I pogledajte v njé srcé
Zvésto meni oznaníte
Al res bije še za mé?⁸⁾

s šesto kitico Prešernove podoknice:

„V hram pogledajte,
Mi povejte,
Zvezde, al res ôna spí.⁹⁾

S sonetom „Oči bilé pri nji v deklet so sredi“¹⁰⁾ vzporeja nazadnje tretjo „Obujenko“.¹¹⁾ Že na prejšnjem mestu pa je vzporedil tudi tretjo kitico pesmi „Gori“, ki je vklesana tudi na pesnikov nagrobni spomenik v Kranju:

Ko jaz v gomili črni bom počival,
I zelen mah poraste nad menój,
Veselih časov srečo bo užival,
Imel bo jasne dneve narod moj.¹²⁾

z drugim sonetom Prešernovega „Sonetnega venca“:

Ko mi na zgodnjem grobu mah porase,
— — — — —
Vremena bodo Kranjcem se zjasnile,
Jim milši zvezde kakor zdaj sijale,
Jim pesmi bolj sloveče se glasile.¹³⁾

Tem vzporednicam naj pridružim še nekatere iz drugega zvezka Jenkovih pesmi, ki ga je l. 1901. izdal E. Gangl. V „Pevcu“ primerja Jenko svet, ki se noč in dan peha za zaslužkom, s pesnikom: ta dela, oni se uči, tretji išče bogastva po svetu, pesnik pa:

Ne briga se pevec za nič;
s prihodom koj belega dneva
do temnega mraka popeva,
brezskrbno živi kakor ptič.¹⁴⁾

Naj bo ton še tako različen, misel je dobil Jenko od Prešernove „Glose“:

Grab'te d'narje vkup gotóve,
Kupovajte si gradove,
V njih živite brez trpljenja.
Koder se nebo razpenja,
Grad je pevca brez vratarja,
V njém zlatnina čista zarja,
Srebrnina rôsa trave,
S tèm posestvom brez težave
On živi, vmrjè brez d'narja.¹⁾

Obe pesmi pod naslovom „Dekletu“²⁾ odgovarjata prav natanko Prešernovim nazorom o dekletih, o minljivi njihovi lepoti. Posebno druga, v obliki podobna gazeli, ni nič drugega kot nekoliko nerodna prepe-snitev Prešernove prve tiskane pesmi „Dekletom“:

Mlado leto rožo skliče,
kadar bela zima mine;
jesen pride — roža 'zgine.
Rosa se rodi na travi,
pride solnce — rosa 'zgine.
Sava val rodi tekoča,
pride drugi — prvi 'zgine.
Tak' gotovo pride doba,
da lepota tvoja 'zgine.
Prej odprí ljubezni srce,
preden čas mladosti 'zgine!

Prav tako je Jenkova pesem „Ponoči“³⁾ samo neroden posnetek po Prešernu:

Trudna noč že svet pokriva
moje srce pa ne spi,
k tebi, deva ljubezniva,
vleče mene vse noči,
ker podoba tvoja mila
srce moje je ranila,
da miru ves beli svet
več nazaj ne da mi spet.

Pridi k oknu in pokaži
svoj nebeški mi obraz,
revno srce potolaži,
ki te išče vsaki čas,
ki te ljubi tak' goreče
in ne išče druge sreče,
kakor tebe le ljubit',
dokler mi ne neha bit'.

Misel za mislijo, skoroda beseda za besedo, vse je Prešernovo. Le preberi poleg Jenkovih verzov Prešernovo podoknico in konec njegovih „Ukazov“. A te pesmi, kakor še mnogo drugih iz drugega zvezka Jenkovih pesmi, ne pridejo v poštev pri presoji pesnika Jenka, ker je večinoma vse le koncept, ali pa blago, ki ga je pesnik sam odrinil na stran. Zaradi slabih, nesamostojnih vaj pa se dozo-relega pesnika ne bo sodilo slabše. — Pri Prešernu, smo videli, se je Jenko zelo mnogo učil, časih je tudi njegova odvisnost nekoliko večja kot je dobro, a v

1) Gl. Jenko, Pesmi, 1865, str. 69; koncept gl. v Pesmih, II. zv. (Gangl), str. 46.

2) Gl. n. d., 70.

3) Gl. n. d., 71.

4) Jenko, Pesmi, II. zv. (Gangl), str. 35.

5) Gl. n. d., 36.

6) Zvon 1879, str. 371.; v Ganglovi izdaji te pesmi, žal, ni!

7) Jenko, Pesmi, 1865, str. 68.

8) Jenko, Pesmi, 1865, str. 23.

9) Prešeren, n. izd., str. 5.; Ljublj. Zvon, XIX., str. 92—93.

10) Prešeren, n. izd., str. 131.

11) Ljublj. Zvon, XIX., str. 93.

12) Jenko, Pesmi, 1865, str. 75.

13) Prešeren, n. izd., str. 110. — Ljublj. Zvon, XIX., 19.

14) Jenko, Pesmi, II., str. 2.

1) Prešeren, n. izd., str. 90.

2) Jenko, Pesmi, II., str. 18—19, 20.

3) Jenko, Pesmi, II., str. 38.

splošno se vidi, da je Prešeren mnogo bolj blagodejno vplival na mladega Jenka kot pa Heine. Vzrok je ta, ker se Slovenec Prešeren Slovence Jenka ni lotil s tako eksotičsko zapeljivostjo kot nemški Žid Heine.

V pesmi „Naj bo“ smo spoznali posnetek po Prešernovem „Slovesu od mladosti“. Oglejmo si še enkrat začetek pesmi:

Izgínila komaj mladost,
Okusil užé sem grenkóst
I žolč pregotove resnice:
Da vsega, kar up nam obéta,
Pozneje ko prídejo leta,
Ne spólnijo nam polovice.¹⁾

In pogledajmo v Levčevo izdajo Levstikovih zbranih spisov; odprimo prvi zvezek na devetnajsti strani! Tam beremo v pesmi „Jedíno svoje“ sledeče stihe:

Vidim, kar nam up obeta:
Čast, blagó, veselje svéta,
Sreča, vaba duše mlade,
V zaplen zopet sreči pade.

Misel je ista, deloma celo besede! Ali je mogoče, da je Jenko posnemal Levstika? Da, prav zelo mogoče. Pesem „Jedíno gorje“ je izšla v Levstikovih „Pesmih“ 1854, l.²⁾ ki so jih dijaki tako slastno brali. In med temi dijaki je bil (od l. 1853—1855.) poleg Stritarja tudi Jenko. Pesem „Naj bo“ pa je nastala, kakor smo videli, najpozneje pred poletjem 1855., prejkone pa že l. 1854.³⁾ Postanek pesmi sega torej prav blizu nazaj do onega časa, ko so izšle Levstikove pesmi. To nam vpliv na mladega gimnazijca tem bolj pojasni, ker vemo, kako radi so se gimnazijci učili Levstikovih pesmi in jih potem predavali v šoli, preden jih je ozkosrčnost dala zapreti za dvanajst let.⁴⁾

In še ena pesem Jenkova kaže Levstikov vpliv poleg Prešernovega: peta „Obujenka“. Druga kitica je posneta po Prešernovih verzih pesmice „Pod oknom“, tretja pa po Levstikovi pesmi „Zlata doba“, katere druga kitica se glasi:

Vprašal zvézde sem svetlé:
Kde so sreče pravi časi?
Zvezda nikdar se ne glási,
Z néba gleda le molčé.⁵⁾

¹⁾ Gl. Jenko, Pesmi, 1865, str. 81.

²⁾ Gl. Levstikove zbrane spise, I. zv., kazalo, str. 1. V Levstikovih „Pesmih“ (1854), ki sem jih šele naknadno dobil v roke, stoji ta kitica, skoro popolnoma enaka, na str. 17.

³⁾ Tiskana je prvič v Novicah l. XIV. (1856) v 61. listu (30. jul.) na str. 246. V Skrbenčevem zborniku, omenjenem v Ljublj. Zvonu, II., 564 sl., in deloma objavljenem v Dom in Svetu XVI., 111., sl. se nahaja ta pesem pred 127. stranjo, do katere je Jenko rokopis dovršil o poletnih počitnicah 1855. To je terminus ante quem!

⁴⁾ Gl. Stritar, Zbrani spisi, IV., VII. 150.

⁵⁾ Levstikovi zbrani spisi, I. zv., str. 66. „Pesmi“ 1854. str. 56.

Jenkovi verzi so skoro enaki:

Zvezde pa se za oblakom
Mojim skrivajo očém,
Gledam, vprašam jih i čakam,
Al odgovora ne zvém.¹⁾

Podobni so tudi še sledeči verzi v osmi „Obujenki“:

Mrzle (sc. zvezde) z dalje mi brlijo,
Brez občutka mígajo;
Zvezde nič ne govorijo,
Zvezde nič ne čutijo.²⁾

Tudi „Zlata doba“ je izšla že v Levstikovih „Pesmih“ l. 1854!

Poleg Prešerna in Levstika je moral Jenko prebirati s posebno slastjo tudi Stanka Vraza, s katerim ga veže tudi njegovo za slovenstvo navdušeno srce. Posebno Vrazove „Djulabije“ so morale prijati Jenku. Kakor je dobil namreč Vraz značilno svojo štirivrstično, x a y a rimano kitico, ki jo uporablja v „Djulabijah“, od poljskih „krakowiakov“, tako jo je prevzel Jenko od Stanka Vraza ter jo uporabil v „Obrazih“ in še v nekaterih drugih pesmih. Dočim pa družji Vraz samo po dve kitici v eno sličico, je združil Jenko tri v en „Obraz“. Tudi v slogu in tonu in dikciji je Jenko marsikaj sprejel od Stanka Vraza in njegovih „Djulabij“, n. pr. stilistiško obliko ponavljanja:

Rosa, hladna rosa
Kamenje močila,
Luna, blede luna
Nanje je svetila. (Obraz XI.)

ali:

Slavec, drobni slavec
Pa vesele kroži. (Obraz X.)

Primerjaj s tem Stanka Vraza:

Plije voda, plije,
po kamenju buči.³⁾

ali:

Leti nebom, leti,
orle domišljati.⁴⁾

Vraz sam pa je dobil to obliko od „krakowiakov“:

Płynie woda, płynie
po kamykach hyczy.⁵⁾

Ravnotako se dá ponavljanje v verzih:

Zdrava bodi, zdrava bodi,
Zdrava bodi vekoméj!⁶⁾

vzporediti z Vrazovo kitico:

„Neljubim Ljubice — —
neljubim, neljubim.“⁷⁾

¹⁾ Jenko, Pesmi, 1865, str. 23.

²⁾ Jenko, n. d., str. 26.

³⁾ „Djulabije“, II., 11., Dēla Stanka Vraza, I., str. 76.

⁴⁾ „Djulabije“, II. 68., Dēla, I., 105.

⁵⁾ Gl. Motto k II. knjigi „Djulabij“, Dēla, I., str. 70.

⁶⁾ Jenko, Pesmi, 1865, str. 21.

⁷⁾ „Djulabije“ II., 6., Dēla, I., str. 74.

A ne samo to. Kakor od Prešerna in Heineja je dobival Jenko tudi od Stanka Vraza snovi in misli za svoje pesmi. Naj navedem le nekaj najbolj jasnih dokazov za to:

Mrklím nebóm letju
munje i grom ljúti; —
A moju mi dúšu
tužna misao muti.¹⁾

Ali ni bil to embrio za Jenkovo pesem „Po slovesu“? Iz prvih dveh stihov je nastala prva, iz drugih dveh druga kitica:

Temán oblák izza goré	To ní oblák izza goré,
Privlekel se je nad poljé,	To tudi ní ravno poljé;
Nad póljem v srédi je obstál,	To misel le je žalostna
Nebó je čez i čez obdál.	Na sredi srca mojega. ²⁾

Ali: Sedeminšestdeseta „Djulabija“ v drugi knjigi se glasi:

Tu si gnjezdo gradi	Mrzeć nizke plote
orao vatrokrvi,	i pojuć sve jaće
Nehajuć, što viču	Krilma u visine
kraljići i crvi.	k suncu se primaće. ³⁾

Iz teh dveh kitic je ustvaril Jenko eno in postavil v lepi kontrastni sliki orla v nasprotje z mravljo, kar naj znači seveda nasprotje med omejenim, s seboj zadovoljnim človekom in med duhom, ki hrepeni vedno više in više:

Gnjezdo svoje stavi
Orel na višine,
Svet s perutjo meri
Čez vrhé, globine.⁴⁾

Oglejmo si le še Jenkovo „Narodno(?)“:

Dolin'ca cvetoča,	Prišel sem si žej'co
V dolin'ci studenček,	Gasit na studenček.
Pri njem je deklíč'ca,	Deklič'ca mi dala
Ki vije si venček.	Je srček i venček. ⁵⁾

In Vraz poje v svoji tretji zbirki „Djulabij“, št. 50.:

Ovdě je dolina,
ovdě i studenac,
Gdje na glavu sestra⁶⁾
metnula ti⁶⁾ vĕnac⁷⁾.

Bolj oddaljenih reminiscenc se dobi še več, a zadoščajo naj te. Ne bomo se pa preveč motili, ako

¹⁾ „Djulabije“, II., 106., Dĕla, I., str. 124.

²⁾ Jenko, Pesmi, 1865, str. 12.

³⁾ Gl. Vraz, Dĕla, I., str. 104.

⁴⁾ Jenko, Pesmi, 1865, str. 58.

⁵⁾ Jenko, Pesmi, 1865, str. 98.

⁶⁾ Markovičeva izdaja „Izabrane pjesme Stanka Vraza“ (Zagreb, 1880) ima nekoliko drugačno besedilo, ki je Jenkovemu še bolj podobno:

Evo i dolina,
evo i studenac,
Gdje na glavu draga
metnula mi vienac.

⁷⁾ Vraz, Dĕla, I., str. 162.

trdimo, da je Jenkovo slovansko rodoljubje našlo največ netila v Vrazovih pesmih.

Dolgo vrsto pesnikov smo morali navesti, pri katerih se je Jenko učil in od katerih je zajemal snovi in ideje, zdaj v večjem, zdaj v manjšem obsegu, zdaj več, zdaj manj izpremenjene, zdaj bolj, zdaj manj samostojno. A paralele, ki smo jih navedli, se bodo dale gotovo še pomnožiti, mogoče tudi še število pesnikov — Jenkovih učiteljev. Po navedenih mnogoštevilnih in mnogovrstnih vzporednicah smo tudi precej daleč lahko pogledali v pesnikovo delavnico. Ni bilo samo pesnikovo življenje in njegova žalost, njegovo trpljenje in njegova radost vir njegove poezije; mnogo je dobil tudi literarnim potom motivov, misli in snovi. Taki pisatelji in pesniki so vselej v nevarnosti, da pod premočnim tujim vplivom izgube svojo individualnost, da postanejo neoriginalni, nesamosvoji. Ni torej čudo, da se nam pri takem pesniku, da se nam pri Jenku kar vsiljuje vprašanje, ali je ohranil pri tolikernih in tako močnih zunanjih vplivih svojo osebnost, svojo originalnost. Doslej se je na to vprašanje zmerom odgovorilo z bolj ali manj odločnim „dà“. Najobširneje je to storil dr. Janko Bezjak. Zato navedem njegovo sodbo doslovno:

„Radi teh in drugih podrobnosti pa ne smemo trditi, da Jenko ne bi bil sam svoj, ampak da bi bil samo posnemavec; take sličnosti ne kratijo njegove pesniške vrednosti. Saj je naravno, da nam ostane marsikatera misel in podoba v spominu, prebirajočim čestokrat poezije pesnika, ki nam ugaja. In če jo porabimo, kaj to de? Le v tem, kako jo porabimo, se kaže ali duhovitost in izvirnost ali pa nesamostalnost in slepo posnemanje. In tu se vidi Jenkova izvirnost ter prava pesniška nadarjenost, nikoli ne posname popolnem in nepremišljeno, ampak vsekdar zasučé misel malce drugače nego Heine, a vsekdar predrugači podobo z malimi potezami, da postane poleg vse sličnosti popolnoma nova.“¹⁾

Dr. Bezjak je bil tu preusmiljen sodnik. Ni namreč za pesnika dosti, da samo malo variira tujo snov, da tujo misel, tujo idejo le malce po svoje zasučé. Tujo snov mora pesnik tako prepojit s svojo mislijo, svojo idejo, tako jo mora preroditi s svojo lastno osebnostjo, tako jo mora prepojit z lastnim čuvstvovanjem, da ne ostane na njej prav nič več, kar bi ne odgovarjalo pesnikovi lastni osebnosti; porabiti jo mora tako, kakor porabi kipar kupljeno skalo, v katero potem vkleše svoje misli in ideje, da izkleše iz nje umotvor. Tuja ideja pa, četudi malce drugače obrnjena, ostane za umetnika nerabna, ker ostane tuja. Kdor jih porablja, pride v

¹⁾ Gl. Ljublj. Zvon, XIX., str. 175.

oblast tuje misli in izgubi pri tem samega sebe. S tega stališča sodimo moderne pesnike, isto merilo je bilo v veljavi tudi že v Jenkovem času ali pred njim, velja torej tudi zanj. Kdor pa hoče videti, kako porablja tujo snov genij, naj študira Prešerna!

Pri Jenku je pa treba, da odkritosrčno priznamo: večkrat se je zgodilo, da ga je podjarmila tuja misel, večkrat je premagalo tuje čuvstvovanje, da je proti svoji volji zatajil svojo osebnost. Najnevarnejši mu je bil v tem oziru Heine s svojim cinizmom in s svojo frivolnostjo na eni, s svojo bolno sentimentalnostjo na drugi strani. Oboje je Jenkovi resni, zdravi osebnosti neznano. A mlademu pesniku sta te dve lastnosti slavljenega pesnika imponirali in s tem je prišel tuj element v njegovo pesem in njegovo pesniško osebnost.¹⁾ Bistvo Jenkove narave je bil zdrav realizem, ki se nam je pokazal že v „Divji rožici“, ki se je potem kazal zlasti v boju s Heinejevo sentimentalnostjo. Kjer je sledil samo svoji naravi, kjer se ni udal ne cinizmu ne bolehavosti Heinejevi, tam je našel Jenko svoj lastni ton, ki ga nima skupno ne s Heinejem in ne z Lenauom, ne s Prešernom in ne z Vrazom; in to je bistvo lirika. In kot tak zna biti globok in nežen kakor v „Obrazih“, krepak in navdušen kakor v „Pobratimiji“ in v svojih domoljubnih himnah, zna biti trpek in užaljen kakor v pesmi „Trojno gorje“ in „V brezupnosti“ ali ironski kakor v „Mačku“ in „Pogrebu“. In pred vsem, tukaj je resničen; pozna se pesniku, da mu gre pesem iz srca. Drugače v onih, po Heineju posnetih, somnambulnih „Obujenkah“ in v drugih njim podobnih sentimentalno bolnih pesmih. Nikjer mu tam ni mogoče zbuditi v naših srcih resničnega globokega čuvstva, globoke bolesi, kvečemu

da vtopi naša srca v neko megleno, medlo, brezizrazno, plitvo čuvstvovanje, ki je znak sentimentalnosti. In poleg vsega se ne moremo rešiti čuvstva, kakor da bi bilo vse to le duhovito, a v bistvu neresnično igranje. Prav isto čuvstvo imamo tudi pri onih pesmih, v katerih se kakor v XIV. „Obrazu“, „To se vpraša“, „Hitra sprememba“, norčuje iz ljubezni, ne da bi govoril o kosmatostih v drugem zvezku. Vse to je narejeno, v bistvu neresnično!

Izmed drugih učiteljev Jenkovih nobeden ni bil tako nevaren samostojnosti njegovi kot Heine. Ne Lenau, ki mu je sicer sledil parkrat gledat v grobove, ne Prešeren, čeprav je v nezrelih letih marsikaj prepisal iz njega, in ne Vraz, iz katerega je zajemal rodoljubne navdušenosti.

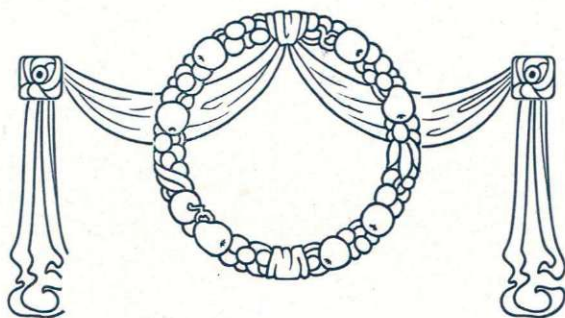
S tem sem, mislim, če ne povsem, vsaj nekoliko pojasnil Jenkov pesniški značaj. Izločiti je treba iz njega, kar ni njegovega. Ni torej mehkužni, melanholiški, sanjavi Jenko naš Jenko, ampak oni, ki je s svojim „Mačkom“ napisal krvavo satiro na mehkužneže. Ni torej naš Jenko oni, ki je napisal ciniško „Hitro spremembo“ in frivolno umazano „Kaj vam mar“ in „Pod gradom“, čeprav bi se bil tudi v poznejših letih vdal tej lastnosti, ampak oni Jenko, ki je zapel jedre „Obraze“, „Pobratimijo“, ki je zapel navdušene himne domovini in ki je napisal jezno „Jeremijado“ na ljudi brez domovinskih idealov in brez poguma:

Videl kraje sem domače,
Ptujec tamkaj nosi hlače,
Kranjec moj pa Boga hvali,
K' so mu kiklje zanje dali.

Deus misericordiarum
Vsmil' se civium mearum;
Sercom kožo stvor' enako,
V zajčjo jih obleci dlako.¹⁾

¹⁾ Tudi Fr. Levstik, strog kritik sicer, a nepodkupljiv, je sodil tako. Primerjaj njegov sonet „Pesniku“ v „Mladiki“ (1868), str. 25., ki ga je naslovil pozneje „Simonu Jenku“. Gl. „Levstikovi zbrani spisi“, I., str. 218.

¹⁾ Gl. Dom in Svet, XVI. (1903), str. 244.

ŠPANSKI NARODNI PLES

Cosas de España.

Potni zapiski. — Začrtal Jožef Lavtižar.

(Konec.)

XVI.

San Jago de Compostela, 30. septembra 1905.

Sinoči mislil prenočiti v Valladolidu, a se odločil drugače. Ni sicer dobro, vsega zdravila vzeti naenkrat, toda o tej priliki ni kazalo, jemati ga po žličicah. Kje je še španska Galicija, ki jo želim obiskati! Iz Medina del Campo je šlo torej kar vso noč dalje. Najprej čez reko Duero, proti Valladolidu, odtod v Venta de Baños, Leon, Monforte in San Jago de Compostela.

Poskusil sem, kako se vozi v tretjem razredu. Vsi prostori natlačeno polni, zaduhel zrak, medla razsvetljava. Nikdar se ni izpraznilo; kadar je kdo odšel, dobili smo novo tovarišijo. Noč dolga, klop trda, počitka malo. V Ponferradi se začelo daniti. Okolica vedno bolj gorata, v globoki strugi teče voda Sil. Skalnate soteske in predori, kjer nas je dušil premogov dim. Na postaji Monforte treba prestopiti v drug vlak, dosedanji gre v Coruno ob Atlantskem morju. Slabo in drago kosilo v Monforte, a tujec mora biti z vsem zadovoljen.

Prišli smo do reke Miño. Dolina ima skoro romantično lice. Miño šumi med skalovjem, griči so obsajeni z vinsko trto, nad griči se vzdigujejo precej visoke gore. Glavna postojanka tega okraja je Orense.

Železnica pelje nekaj časa ob špansko-portugalski meji ter se potem zasuče proti severu v Vigo in Redondelo. Redondela je razporežena s svojimi ličnimi hišami ob zalivu Atlantskega morja. Povsod vinogradi in tlačilnice za grozdje, nekatere hiše v bregovih. Most čez morski zaliv. Sledi mesto Pontevedra. Bregovi in ravnine, lepi, rodovitni kraji. Prebivalci španske Galicije govorijo posebno narečje, ki mu pravijo „lingua gallega“. Navadni Španec skoro ne razume tega jezika.

Iz Pontevedra še 75 kilometrov do San Jago de Compostela. Vmes so postaje Carril, Catoira, Padrón itd. V San Jago je čakal pred kolodvorom velikanski omnibus s šestimi konji. Med vpitjem poganjačev in pretepanjem živali smo dirjali v mesto. Voz je občutno odletaval semintje toda brez neizgode.

Vreme: Zjutraj jasno, opoldne v Monforte oblačno, v dolini reke Miño deževno. Ob šestih zjutraj $+10^{\circ}$, opoldne $+19^{\circ}$, zvečer ob šestih $+14^{\circ}$ R.

XVII.

San Jago de Compostela, 1. oktobra 1905.

Mesto stoji na gričastem svetu ter je obdano s srednje-visokim gorovjem. Večji vrhovi so: Monte Pedroso, Monte Santa Marina, Monte Altamira in

Pico Sacro. Glavna mestna ulica je Rua de Villar z arkadami v pritličju hiš. Med poslopji se odlikuje vseučilišče, ustanovljeno po nadškofu Fonseca v XVI. stoletju. Prostorna, veličastna in trdna zgradba ima lep glavni vhod. Okrašen je s štirimi mogočnimi jonskimi stebri in s kipi slavnih mož.

Kar je drugih odličnih poslopij, so večinoma cerkve, samostani in cerkveni zavodi. Ni najti lahko mesta, ki bi imelo na majhnem prostoru toliko duhovskih ustanov kakor San Jago. Zato mu pravijo sveto ali apostolovo mesto (la ciudad del Apóstol). Tradicija govori, da je apostol Jakob starejši na Španskem oznanoval krščansko vero. Pozneje so njegovo truplo iz Jeruzalema prepeljali v daljno špansko Galicijo. Odtod ime San Jago de Compostela. Zadnja beseda namreč ni nič drugega, kakor okrajšani izraz „ad sanctum Jacobum Apostolum“.

SPANJOLKA

Zmage nad Mavri so se izvojevale po ljudskem mnenju le s pomočjo sv. Jakoba. Zato se pravi kot naroden svetnik. Slikajo ga na konju, držečega v eni roki meč, v drugi ščit.

Ni čuda, da so postavili svojemu zavetniku tako sijajno baziliko, kakršnih je malo na svetu. Zidana je v podobi latinskega križa ter se prišteva najstarejšim spomin-

kom romanskega sloga na Španskem. Staviti so jo začeli ob koncu enajstega stoletja in delo nadaljevali vse dvanajsto stoletje. Večinoma sestoji iz samega granita. Tri ladje po dolgosti in tri ladje po širjavi. V velikem oltarju apostol Jakob, sedeč na prestolu. Njegovi telesni ostanki se hranijo v oltarju pod cerkvijo.

Vnanja cerkev je okrašena s sijajnim portalom, s štirimi zvoniki in s kupolo. V svetišče pelje četvero vrat. Severna vrata se imenujejo Puerta de la Azabachería, južna Puerta de las Platerías, vzhodna Puerta Santa, zapadna Puerta del Obradoiro. Skozi zapadna vrata drži glavni vhod v cerkev. Toda navadnemu človeku so zaprta. Odpirajo jih le najvišjim duhovskim in svetnim gospodom. Prav tako so tudi vzhodna vrata (Puerta Santa) vedno zaklenjena. Vhod skozi nje je dovoljen samo v svetem letu. Ljudstvu so odprta le južna in severna vrata.

XVIII.

Redondela poleg Atlantskega morja, 1. oktobra 1905.

Preden sem zapustil San Jago de Compostela, sem se spominjal množice božjepotnikov, ki so že v davnih stoletjih romali v ta daljni kraj. Jeruzalem, Rim in San Jago de Compostela so namreč največja božja pota krščanstva. Prva dva imata še dandanes mnogo obiskovavcev, v špansko Galicijo pa pride le malokateri Avstrijec. Ta dežela je našim ljudem skoro docela neznana.

Rad bi se bil vrnil po kaki drugi poti, kakor sem došel, toda odriniti se mora po isti poti, ker se v mestu končuje železnica. Drugače pa bo, ko dobi San Jago železniško zvezo z mestom La Coruña. Iz La Coruña bo šla vožnja po Atlantskem morju naravnost v Bayonne na Francoskem.

Kakor pri dohodu, tako smo se tudi pri odhodu na kolodvor peljali s šestimi suhimi konji. Isto priganjanje in pretepanje živali kakor včeraj. Pri nas bi voznika tožili zaradi trpinčenja. Španci pa si ne delajo nikake vesti iz tega, kar je na jugu nekaj splošnega.

Vlak je odpihal o polu ene popoldne. Vozovi dolgi in zračni. Na postajah vstopalo mnogo ljudstva zaradi lepega nedeljskega popoldneva. Posebno v Pontevedra prišlo silno veliko ljudi v vlak. Tukaj je bila namreč „féria“, to je semenj. Videl sem mnogo možakov, ki nosijo hlače iz dvojnega baržuna. Polovica hlač je belih, polovica črnih. Pri ženski obleki se ne opazi nikake ničemurnosti, preprosta skromna noša.

Iznenadila me je fonetika govora, ki spominja gledé padca glasu narečja štajerskih Slovencev. Dva sem oddaleč poslušal. Ker se besede niso razumele na daljavo, temveč se je slišal samo glas, mislil sem ju že vprašati: „Kaj je vaju prineslo tako daleč?“ Toda v bližini sem spoznal, da govorita špansko-gališki dialekt.

Proti večeru došli v Redondelo. Tu čakamo vlak, ki dospe iz Vigo. Mnogo gospode, ki preživlja svoje počitnice v lepem obmorskem mestecu.

Vreme: Po gričih megle, dopoldne nekoliko pršil dež, popoldne jasno. Zjutraj ob šestih v San Jago + 10°, opoldne + 17°, zvečer ob šestih v Redondeli + 17° R.

XIX.

Venta de Baños v Stari Kastiliji, 2. oktobra 1905.

Ob krasni večerni zarji se odpeljali snoči iz Redondele. Prihod v Monforte danes ob treh zjutraj. Treba čakati in potem presesti v vlak, ki je privozil iz Coruñe. Pozdravljeno lepo jutro, ki nas rešiš nočne vožnje.

Slovo španski Galiciji. Prikazuje se Kantabriško gorovje. Čez več vodá, ki jih pobira Sil v svojo strugo. Železnica se vzpenja vedno bolj navzgor ter doseže gorsko sedlo Manzanal v višini 1000 metrov. Mnogo predorov.

Polurni postanek v Astorgi. Revno mesto s 5000 prebivalci in s škofijskim sedežem. Obdano je s stolpi in starim zidovjem. Tu se odcepi ena železniška proga proti jugu v Zamoro in Salamanko, naša pelje proti zapadu. Na kolodvoru v Astorgi je vpil prodajalec časopisov s tako krepkdonečim glasom, da ga je škoda za ta posel. Mož bi se s svojim organom lahko odlikoval na kak drug način. Dolgo čakanje na postajah. Na Španskem zvoni in zvoni, trobenta se in piska, a vlak še ne gre dalje.

Dohod v staro zgodovinsko mesto León opoldne. Tu je vladal gotski kralj Leovigild, tu so gospodovali Mavri, tu so imeli nekaj časa svoj prestol španski kralji. Toda sedanje ulice ne kažejo več, da je bila kdaj v Leonu kraljeva prestolnica. Le katedrala nas spominja pretekle slave. Prištevajo se najlepšim gotskim cerkvam na Španskem. Ni tako velika, kakor so nekatere druge, toda gledè fine izpeljave je bržkone prva. Znamenit je tudi zid, ki oklepa mesto ob severni, vzhodni in zapadni strani. Ohranil se je s svojimi okroglimi stolpi še iz tretjega stoletja.

V okolici Leona imajo ženske črno obleko. Sploh prevladuje pri Španjolkah, naj so kmečkega ali gosposkega stanu, črna oprava.

Gorovje se polagoma izgublja. Peljemo se po prostrani ravnini, ki jo namaka reka Esla. Voda teče semintje kar brez struge, kakor se ji poljubi. Ko smo zapustili Sahagún, postaja planjava še bolj obširna. Vsa okolica se imenuje Tierra de Campos. Še nekoliko postaj in pred nami je mesto Valencia. Od tu v Venta de Baños, kjer je treba izstopiti ter poiskati vlak v Burgos.

Vreme: Jasno, veterno. V Ponferrada zjutraj ob šestih +10°, opoldne v Leonu +17°, zvečer ob šestih v Venta de Baños +13° R.

XX.

Burgos, 3. oktobra 1905.

Včeraj ob enajstih zvečer došel v staro kastiljsko mesto Burgos. Stanovanje v hotélu Paris dobro. V bližnji kavarni petje ponočnjakov.

Danes zgodaj na nogah, ker je določenih le nekaj ur za ogled mesta. Čez Plaza mayór proti stolni cerkvi. Stolnico imenujejo čudež gotskega stavbarstva. Veličasten pogled nanjo od zunaj. Dva glavna stolpa in več manjih stolpičev. Osmerostranska kupola. V cerkveni notranjščini tri ladje in mnogo kapel. Znamenita kapela „El Cristo de Burgos“. Tu

je glasovito sveto razpelo, o katerem se govori, da sestoji iz človeške kože. Krasni kameniti nagrobniki, stene preprežene z arabeskami in ozaljšane s kipi, slikana okna. Sredi cerkve je vzidan kor s sedeži za škofa in kanonike. Taki kori so običajni v vseh španskih katedralah. Čeprav izdelani jako lepo, so vendar po naših nazorih neumestni, ker zapirajo pogled po cerkvi.

S stolnico je združen takozvani „Claustro“, t. j. četrstrostransk zelo obsežen hodnik z gotskimi oboki. Taki hodniki se nahajajo pri vseh škofijskih cerkvah na Španskem.

Poleg stolnice se vzdiguje grič z ostanki starega grada. V desetih minutah prideš do vrha. Tu so nekdanje stanovali kastiljski kralji. Pod seboj vidiš Burgos, ki šteje sedaj blizu 32.000 prebivalcev. Skozi mesto teče voda Arlanzón, ki ni velika, a toliko huje gospodari ob času deževja. Na mestni periferiji mnogo nasadov in sprehajališč. Okolica enolična. Ob jugovzhodu gorovje, ki mu pravijo Sierra de la Demanda. Najvišji vrhunec Serro de San Lorenzo 2305 metrov.

Burgos ima visoko lego. Razporejen je na 849 metrov visoki planoti. Zelo mrzlo podnebje. Dolga zima in kratko, toda nenavadno vroče poletje. Odtod pregovor: Nueve meses de invierno, tres de infierno. (Devet mesecev v zimi, tri mesece v peklu). Primeri se, da še v juniju sneg pobeli.

Tukaj je bil rojen leta 1026. národni junak Rodrigo Diaz de Vivar. Še bolj je znan z imenom Compeador el Cid. Cid je bil pogumen, pa tudi grozovit bojevnik, ki je Mavrom iztrgal špansko mesto Valencia. Njegovi telesni ostanki z onimi njegove soproge Jimene se hranijo v kapeli mestne svetovalnice v Burgosu.

XXI.

Bayonne na Francoskem, 3. oktobra 1905.

Iz Burgosa s kurirnim vlakom ob 10.16 dopoldne. Železnica doseže prehod Brújula. Vodna meja rek Duero in Ebro. Skozi skalnato sotesko Pancorbo. Moški in ženske jezdijo na oslih.

Mestece Miranda ima velik kolodvor, ker je tukaj križišče železnic v Bilbao, Burgos, Zaragozo in na Francosko. Opoldanski obed na kolodvoru v Mirandi. Ves okraj do Baskiškega zaliva domovina Baskov, ki govorijo lasten jezik. Glavne postojanke tega naroda so mesta Vitoria, Bilbao in San Sebastian. Baski so imeli poprej mnogo izjemnih pravic. Ko so se pa pridružili Karlistom, vzela jim je španska vlada leta 1876. večino privilegijev.

Lepi gorati kraji. Ob levi Kantabriško gorovje, ob desni Pireneje. Vmes listnati gozdi in plodoviti travniki, iglatega drevja ni opaziti. V dolini šumi

Oria, ki jo je treba mnogokrat premostiti. Okolica dobiva idilično-planinski značaj. Tu so imeli varne postojanke karlistovski vstaši, toda se niso mogli uspešno zoperstavljati španskim državnim četam.

Nagibamo se navzdol. Prijazno majhno mesto Tolosa v gorskem zatišju. Vsak čas se ima prikazati Atlanško morje. Že se sveti Baskiški zaliv. San Sebastian! San Sebastian se razprostira v polkrogu na morskem obrežju. Moderno letovišče z množico vil in palač. Na vzvišenem kraju grad španskega kralja. Nad mestom prav poleg morja strm grič s trdnjavo, ki ji pravijo Castillo de la Mota.

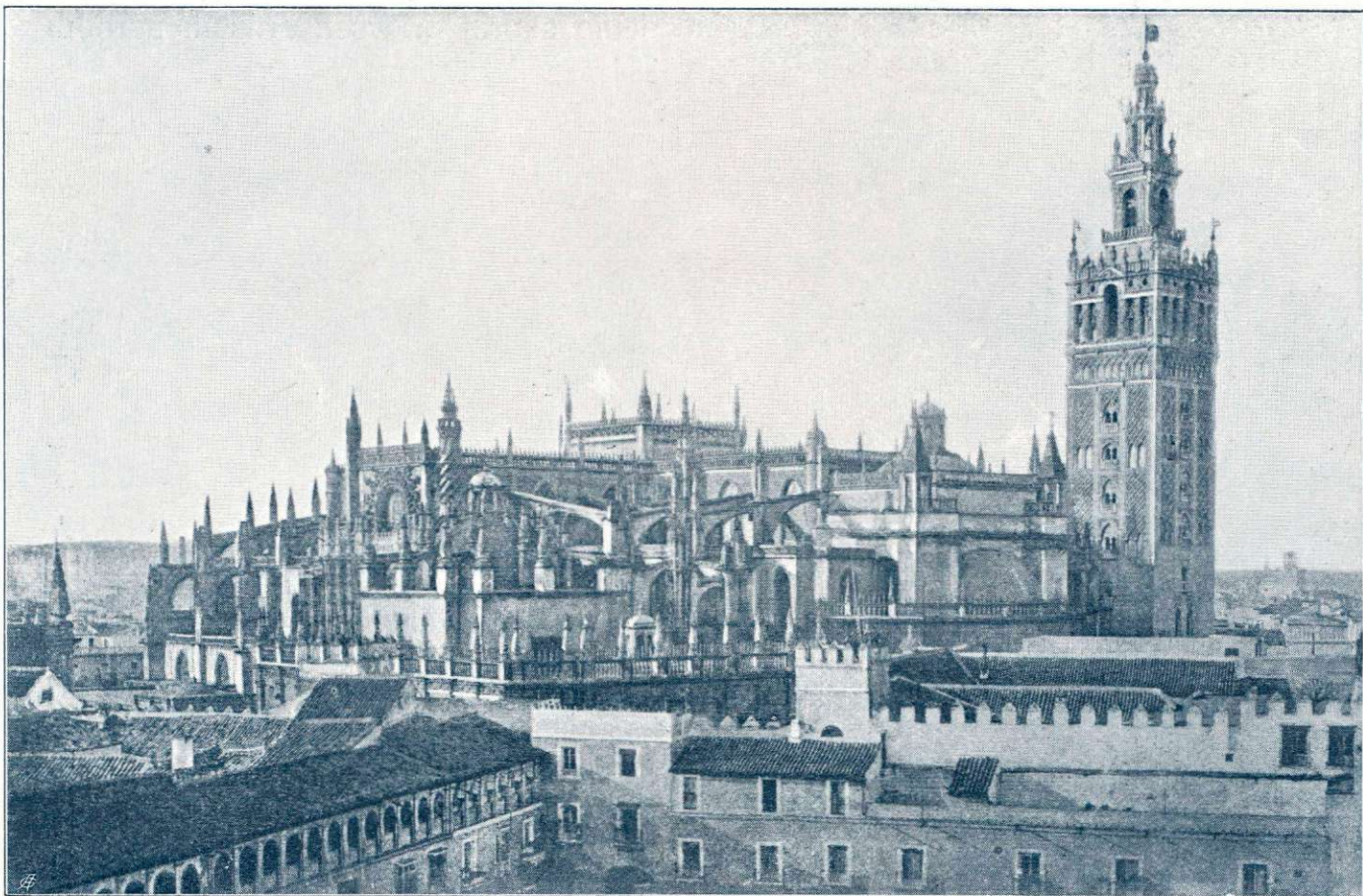
Prišli smo do meje. Zadnja španska postaja Irun, prva francoska Hendaye. Med obema je most,

pod katerim teče Bidasoa. Ta voda loči Španijo od Francije.

Ob enajstih ponoči dohod v Bayonne. Hotéli napolnjeni s tujci. Šele po dolgem iskanju se je našlo prenočišče.

Vreme: Jasno, hladno jutro v severni Španiji. Opoldne oblačno, popoldne v Pirenejih deževno. V Burgosu zjutraj ob šestih $+7^{\circ}$, opoldne v Mirandi $+13^{\circ}$, zvečer ob sedmih v San Sebastianu $+14^{\circ}$ R.

Tu se končujejo „Las cosas de España“. Nadaljna pot me je peljala čez Lourdes, Toulouse, Valence in Grenoble v Švico. Iz Švice v Geneve, Bern in Zürich na Avstrijsko.

SAN JAGO DE COMPOSTELA

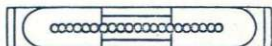
Ditiramb.

Zložil G. Koritnik.

O ti velika, brezmejna prostost,
ki srca nam pališ in dvigaš duhove,
s krvjo mučeniško napajaš grobove —
kdo ljubi te silno kot ljubim te jaz?

Na vetru rojena, dojena s krvjo,
takò sem te gledal oblastno, visoko,

krvavo nad mano spustila si roko
z ukazom, ki peče kot ogenj in mraz ...
in nisem se zbal, da me veter pomete,
dovolj sem močan, ne podere me čas —
in vendar sem jokal in prosil kot dete,
ko šel je ob meni tvoj temni obraz!

Biline.

Spisal dr. L. Lenard.

(Konec.)

Dustili smo „mogočnega svetoruskega junaka“, „starega kozaka“ Ilijo Muromca v Kijevu, na dvoru „svetlega solnčeca“ kneza Vladimira, da se pri čebrih vina in piva za hrastovo mizo okrepča od težav svojega popotovanja, ter si medtem ogledali nekatere druge junake, ki so ž njim v zvezi.

BOLGARSKI CAR FERDINAND I.

Vrnimo se zdaj nazaj k junaku, katerega si je ruski narod sam izbral za svojega tipičnega predstavitelja in za vzor pravega junaka, in si oglejmo nekatere njegove podvige.

O ozdravljenju Ilije, njegovem prvem popotovanju v Kijev, bojih med potjo in prihodu na Vladimirov dvor imamo mnogo drugače. Saj je to eden najpriljubljenejših predmetov ruske narodne pesmi. Toda mi se ne moremo pri njih muditi, dasiravno

ima vsaka kako posebnost in kako novo, zanimivo potezo.

Iz njegovega junaškega življenja omenimo zlasti sledeče čine:

Boj Ilije Muromca s svojim sinom Sokolnikom.

Ta pesem je zanimiva zlasti raditega, ker najdemo skoraj pri vseh arijskih narodih pripovedko o boju med očetom in sinom.

Po neki bilini, katero je zapisal Grigorjev v Andozerju ob Belem morju, se pripoveduje ta boj tako-le:

V Kijevu je živel pri knezu Vladimiru še sedem junakov in sedem junakinj. Ataman je bil stari kozak Muromec, esaúl pa mladi Dobrina Nikitič. Tretji je bil Aleša Popovič, četrti Nikituška Romanovič, peti nek „trgovski gost“, šesti in sedmi pa „bojarska otroka“, Kostjuk in Demrjuk.

Kar od batjuška, morja od sinjega
ki iz kamna je bilo, iz latirja,
predrznež nastopil je velik res,
četudi imel je le dvanajst let.

Toda že si je znal izbrati dobrega konja in ga imenitno osedlati in zajahati, seveda je moral imeti tudi 40 centov težko, okovano palico, dalje „burgominsko“ kopje in ostro sabljo.

Pred odhodom je k tako oboroženemu mladeniču prišla še njegova mati Fedosja Timofejevna, rekoč:

„Oj milo ti moje detece!
Pojahal zdaj bodeš v čisto polje;
v čistem polju tam srečal boš starčeka,
oj, starčeka, vsega že sivega;
ti ne bij se ž njim in ne rani ga,
pojdi s konja in nizko prikloni se.“

Tu je videla mati ga sedati,
a ni videla več ga jahati:
a ni dvigal na polju v vrtincih se prah,
še matjuška siva zemlja bolestno ječi,
še batjuška sinje morje se zvija v boleh.
Tako prihajal k trdnjavi je kijevski,
k sedmim borcem, sedmim drznežem, junakom
in k sedmim prebujnim junakinjam. [sedmim
On kriči s svojim gromkim glasom tako:
„Kje si ti, stari kozak, Ilja Muromec!
Daj vendar mi dvobojevnika,
da v čistem se polju udariva,
z mogočnimi pleči pomeriva,
junaška se srca razgrejeta,
mladeniška kri pa razmezi se“.

Muromec odgovori, da ima takega dvobojevnika, namreč Dobrino Nikitiča, ter ga odpošlje proti neznanemu izzivaču. Dobrina se oboroži dobro po junško in odjaše na čisto polje, da se udarita s prišlecem:

Pogledal na dolgovidno je platence:
Ker tam prijaše veliki predrzneš res,
meče palico kvišku gor pod oblak,
ne spušča palice na sivo zemljico,
vjame palico zopet z eno rokó.

Tu se Dobriniškin konj ustraši, ter jo potegne nazaj v Kijev, in Dobrina seveda tudi ž njim, ter pove tam zbranim ruskim junakom, da še ni videl, kar živi, take bede, da bi kdo tako palico metal pod oblake in jo spet vjemal z eno roko. Komaj je pa to povedal, je bil tuji vitez že spet pred gradom in izzival, kot prvič. Muromec pošlje spet enega svojih junakov, toda uspeh je bil isti.

Tretjič se odloči Muromec iti sam.

Tudi njemu se izpodtakne konj, ko zagleda tujega junaka, ter jo hoče potegniti nazaj. Toda Muromec ga zadrži.

Kot bi srečala dva rodna se brateca,
skupaj prijašeta in se pozdravčkata,
Začneta zaletavati se na dvanajst vrst.
Prvič zaletita na bojne se palice:
junaka drug drugega udarita,
si palice do držaja odlomita,
junaka drug drugega ne ranita.
Drugič zaletita na kopje burgominsko se:
junaka drug drugega udarita,
si kopje do držaja odlomita,
junaka drug drugega ne ranita.

Tretjič se pomerita na kopje z istim uspehom. Potem zlezeta pa s konj in gresta „na rokopašni boj.“ Tu je pa prijel tuji izzivač Ilijo za sive lase ter ga treščil ob sivo zemljo, skoči mu na belo grud in seže po svoj bulatni nož:

Hoče bele prsi razparati,
hoče srce za pečenko iztrgati.

Tu prične Ilija moliti k Spasitelju in k Bogorodici. Z nebeško pomočjo se sreča res preobrne in on prime predrzneža za „žolte kodre“ in ga dobi pod sebe, ter ga vpraša po njegovi domovini, očetu in materi.

Tujec noče povedati imena svojih starišev, ampak odgovarja edino le:

„Rodil sem se od sive zémljice,
od očeta pa, od kamenčka,
od kamenčka, od gorečega.“

Ilija ga že hoče zaklati, v tej sili se tujec toliko omehča, da pove:

„Očeta jaz nimam nobenega,
imam le mater Timofejvno.“

Ilija ga prime za „bele roke,“ dvigne s „sive zemlje,“ ter ga poljubi na „sladkorna usta“:

„Torej, ti si moje milo detece,
milo detece, otroče ljubljeno!
vsejano na čistem polju nekoč.
Odjaši nazaj k svoji materi,
prinesi poklon ji od Muromca.“

Mladenič se vrne domov, vzame ostro sabljo in odseka svoji materi glavo s pleč. Potem gre nazaj pod Kijev. Muromec je ravno sedel za hrastovo mizo pri „vinogradni pijači“ in „sladkorni jedi,“ ko pride njegov sin spet izzivat. Zdaj pa ni bil tako pohleven, ampak prijel je svojega sina takoj za „žolte kodre“ in ga treščil ob tla.

Tako se predrznežu slava glasi,
slava glasi, kot starina veli.

Nekoliko drugače, deloma natančneje, se nam pripoveduje isti dogodek v bilini, katero je zapisal isti Grigorjev v Pinežeskem kraju v Arhangeljski guberniji.

V mestu Latirju je živel stari kozak Ilija Muromec s svojo ženo Marijo Burdukovno, ter imel od nje sina. Ko je odhajal v čisto polje, je rekel ženi: „Če se mi rodi sin, položi mu na prsa križ, če hči, pa prstan.“ V čistem polju razvije Muromec svoj šator in izzivlje junake. Nastopi njegov sin, mladi Sokolnik, bojujeta se, kakor opisuje poprejšnja pesem, slednjič ga spozna Muromec po znaku sv. križa na prsih, ter ga izpusti. Sokolnik gre domov in ubije mater.

Nekoliko drugače opevajo ta boj v Onegi:

Na našo je vas, na prekrasno res,
na stolni grad Kijev preslavni naš
je najezdil mladenič Solovnikov mlad,
tam od slanega morja, od sinjega,
ter si išče dvobojevnika:
— „O ti slavni knez, stolno-kijevski!
— daj mi takoj dvobojevnika.
— Ako mi ga pa ne daš takoj,
— poderem vaš stolni Kijev grad
— ter ga od konca do konca zažgem,
— vam vsem pa odcepim glave!“
Ko to sliši knez stolno kijevski,
gre na hodnik, na visoki res,
zakriči na vse grlo mogočni knez:
— „Oj vi ruski mogočni vitezi,
— oj pojdite na posvetovanje veliko res,
— k stolnemu knezu Vladimiru.“ —
Ko zaslišal je ta veliki krik
naš stari kozak, Ilija Muromec,
takoj se odpravlja Ilijuška,
takoj se oboroži naš stari junak,
In pride Ilija Muromec,
pride Ilija čez nove veže,
stopnjice šibe se in mostečki.
Ko pride Ilija naš Muromec,
odpre on vrata takoj na stežaj,
pozdravi kneza in kneginjo:

- „Pozdravljen naš knez stolno-kijevski,
- s svojo kneginjo Apraksijo!
- A ti, kaj kričiš, nas strašiš mar,
- nas ruske mogočne junake res?“

Knez mu ponovi dobesečno, kako izzivlje tuji prišlec in grozi Kijevu.

Ko pa to je Ilija Muromec,
ko zaslišal je to naš Ilijuška,
poskoči Ilija na čvrste noge,
udari na hrastovo mizo s pestjo,
da razleti se miza na štiri strani:
„Oj ti knez naš, stolno-kijevski,
kako mi v veselje služiti je
stolnemu gradu Kijevu!“

Nato se vrne Ilija domov v svoje sobe in se prične oboroževati ter sedlati konja, potem se pa odpravi v čisto polje iskat nasprotnika. Ko se srečata, se prične takoj dvoboj na sledeči način:

Ilijuša odjaše na čisto polje
in zadene Ilijuša na Solovnika,
na čistem polju, oddaljenem.
Koj udari po glavi Solovnika
z junaško svojo palico, —
Solovnik sedi, ne zgane se,
se žolti mu kodri ne stresejo.
Ilijuša se vrne, zamisli se:
— „Kolikor Tatarjev sem srečal kedaj,
vsakega jaz sem treščil takoj,
a tega Tatarja ne morem za nič,
tako sedi ta Tatarin ne zgane se,
in žolti se kodri ne stresejo.“

Ilija ponovi naskok drugič in tretjič in se močno čudi, da ima tuji junak tako trdo glavo. Slednjič je pa vendar mladi Solovnikov dobil dovolj, jezik se mu prične zapletati in možgani mešati. Iz tega sklene, da mu je smrt blizu ter reče svojim slugam:

„Oj verni vi moji služabniki!
oj pojdite za slavno, za sinje morje
k moji tja rodni mamici,
k mamici moji, Nataljuški,
prinesite novico neradostno.
Ne vem, kakšen človek, neki pohajač,
me napadel je v dolji, v čistem polju,
zdaj bije po bujni me glavici.
In že se zdaj meni, mladeniču,
zapleta gibčni jeziček moj,
možgani se mešajo v glavici,
in jasne oči že izgubljajo vid.“

Služabniki odhité, Ilija se pa pripravi k četrtemu napadu na svojega sina. Ko ga je še enkrat treščil s svojo štirideset centov težko palico po glavi in mu še nekoliko bolj omehčal možgane, se je menda že naveličal tega dela in predloži mlademu Solovnikovu, da bi zlezla s konj in se pričela metati. Mladi junak je tudi s tem zadovoljen in prične se boj na pesti.

Z dobrih konj se tako spustita oba
in pričneta boriti z rokama se,

Ko sta se razšla in razbegnila, —
Ilijuška naš je premeten bil,
je premeten bil in gibčen močno, —
obskočil ga urno od vseh je strani,
udaril od zadi ga v tilnik je,
udaril Solovnika mladega.
ko sel mu Ilija je Muromec,
Ko pobil gu na sivo je zemljico.
ko sel mu Ilija na belo je grud,
je dvignil nožišče, kinžališče,
zamahnil Ilijuška z desno rokó
na tega Solovnika mladega, —
se je roka na pleču ustavila.
Tu prične spraševati Ilijuška,
tu prične zvedovati Ilijuška:
— Oj kdo si, mladenič, predrzni ti!
— Povej mi, povej, ne utaji nič,
— ti oče je mari carevič bil,
— od kralja je morda kraljevič bil?
— Povej, iz kakšne si orde, povej.
— Povej, iz katere si zemlje, povej?“

Solovnik mu neče odgovoriti na vprašanje, ampak mu samo reče, naj se ne norčuje, ampak porine hitro nož. Tudi on, ako bi zmagal, bi ničesar ne vprašal, ampak kar zasadil nož.

Ko pa Ilija vedno bolj približuje nož h koši, se slednjič le omehča in odgovori, da očeta ne pozna, mati je pa Natalka. Muromec spozna, da ima pred sabo svojega sina, skoči vesel na noge, ga dvigne in prične objemati in poljubovati. Ko se skupaj najesta in napijeta, se vleže Ilija spat. Tu vzame njegov sin v roke velik nož in hoče zaklati očeta v spanju. Toda nož se odbije ob tri cente težak, zlat križ, katerega je Ilija nosil na prsih. Ilija se zbudi, vrže sina na tla, vzame mu iz roke nož ter ga zakolje, potem pa še razseka na štiri dele in razmeče po polju:

Tako Solovniku slavo pojó,
a Ilijeva slava ne mine nikdar,
od veka do veka pojo o Ilijuški.

Neka bilina opeva tudi hčer Ilije Muromca.

Oj na slavni moskovski trdnjavi
je stalo svetoruskih junakov dvanajst,
a čez to, čez moskovsko trdnjavo slavno
peš prešel še ni nikoli nikdó,
nikdo je na konju prejahal ni,
ptica, črni vran, ni letela čez njo,
niti siva zver je obšla nikoli ni.
Čez to pa, čez moskovsko zastavo slavno,
jaha pogumna junakinja,
junakinja pogumna, velika res,
ji čepica sedi na glavici.
napihnjena vsa in vehasta,
spred ni videti lička rumenega,
zad ni videti vrata belega.
Je prijahala, psica, se nasmehnila,
ne reče junakom: Pomagaj Bog,
jaha naravnostno pot k stolno-Kijevu.
Reče stari kozak Ilija Muromec:
Oj vi, brateci moji križevi,

oj svetoruski junaki vi,
 oj slavna vi hrabra družinica!
 „Kdo jaše naj v razdolje, v čisto polje?
 Poskusiti je treba veliko silico
 tudi pri tej, pri predrzni junakinji.“

Prvi se oglasi Oleša Grigorjevič, da je pripravljen z junakinjo se meriti s silico. Ko se je pa vsedel na dobrega konja in odjahal o razdolje, v čisto polje, in pogledal na junakinjo izza sivega hrasta, se je ni upal lotiti in se ž njo pomeriti, ampak jo je urno pobrisal nazaj.

Za njim je poskusil svoj pogum Dobrina Nikitič, a se tudi kmalu vrne s istim uspehom in sporoči zbranim svetoruskim junakom, kako izgleda ona junakinja:

„Ona jaše po polju, sama raduje se,
 na desni ji roki slavček sedi,
 na levi pa roki škrjančček.
 Si nisem upal junakinjo pogledati,
 si nisem upal se ž njo pomeriti.
 Ona jaše naravnost v Kijev grad,
 ona kliče, izzivlje protivnika,
 proti sebi kliče dvobojevnika,
 iz čistega polja najezdника,
 tako govori junakinja:
 — Če Vladimir stolno-kijevski,
 — meni ne da protivnika
 — iz čistega polja najezdника,
 — potem pridem nad stolni Kijev grad,
 — podrem slavni stolni Kijev grad,
 — potolčem možičke črne vse,
 — a božje vse cerkve z ognjem sežgem.
 — samemu knezu Vladimiru odrobim glavo
 — z Opraksijo kraljevičino.“

Slednjič se odloči Ilija sam, da pojde nad „poljanico“ (junakinja, ki „poljakuje“ v polju). Nikitič mu odsvetuje, naj se ne spušča na tako hude udarce, toda Ilija je stanoviten. Svojim junakom-tovarišem veli iti na visoko goro in gledati ž nje na njegov „junaški tepež“ s „poljanico“.

Med potjo se Iliji konj izpodtakne in neče dalje. Ilija mu prigovarja in ga spravi spet na noge. Ko zagleda junakinjo, jo nagovori:

„Oj ti, pogumna junakinja,
 treba se je nama pomeriti,
 razidiva se z razdolja, čistega polja,
 na svojih konjičkih utrjenih,
 udariva se na kovane palice,
 poskusiva drug drugemu silico.“

Udarita se na palici in palici se takoj odlomita pri držalu. Potem se udarita s kopji, tudi kopji se polomita, a junaka se ne zganeta na konjih. Slednjič jima ne preostaja nič, kot udariti se na roke. Nato se opisuje boj Ilije s hčerjo skoraj ravnotako, kot poprej s sinom. Slednjič spozna on hčer po prstanu ter jo izpusti. Toda junakinja se je čutila razžaljeno

od svojega očeta, ga napade zavrtno in ga hoče ubiti. Ilija se pa še pravočasno ubrani:

„Prime za žolte kodre junakinjo,
 jo trešči ob sivo zemljico,
 stopi junakinji na desno nogó,
 sune junakinjo za levo nogó,
 raztrga na dvoje junakinjo,
 raztrga na drobne jo kosčke,
 razmeče po polju kosčke,
 s prvo polovico sive volké krmil je,
 drugo polovico črnim vranom razmetal je . . .
 Tako junakinji slavo pojó,
 slavo pojo še od veka na vek.“

Bilina nikjer ne omenja, da bi bil Ilija oženjen. Sploh je proti ženskam vedno jako trezen, nepristopen. Vendar omenja bilina, da je imel sina ali hčer izvun zakona in se potem ni nikdar več brigal za zapeljano mater.

BOLGARKE

Splošno je pa Ilija personifikacija hladne, razumne sile. On se nikdar ne zaleti, nikdar ne izgubi samozavesti. Samo enkrat se spre z Vladimirom, ker ga je nehvaležni knez grdo razžalil, in potem je on grozen v svoji jezi. Drugače pa je naloga njegovega življenja, očistiti ravne stezice, stati „na krepkih trdnjavah“, boriti se zoper vražje sile, zoper tuje sovražnike in notranje nemirneže in braniti vedno „sveto Rus“.

S tem sem končal svoje opisovanje ruske junške pesmi. Ne moremo opisati vseh junakov in še manj podati uspehov znanstvenih raziskavanj nad njimi. Zato bi bilo treba izdati posebne knjige. Hotel sem samo obrniti pozornost naših literatov na ta doslej še malo znani, čisto svojerodni del slovankega Parnasa, širšim krogom pa podati nekak splošen vtis ruske bilinske poezije.

Čuden je svet, v katerem žive ti „mogočni svetoruski junaki“. Zunanost pravoslavnih obredov je tesno spojena z najnaivnejšim materializmom, kultura človeka do malega še iz kamnene dobe se druží z odbleski bizantinizma.

Ali se bodo te divje, neugnane sile, te nepristopne prikazni v človeški obliki, kdaj približale naši zemlji, navzele našega kulturnega življenja in

živele življenje naših ljudi, ali pa jo bodo morali potegniti še dalje na vzhod in na sever, v nepristopne stepe, tesnobe in ledove, a „razdolje čisto polje,“ kjer „poljakujejo“ in so nekdanje „poljakovali“ mogočni svetoruski junaki in drzne „poljanice“, bodo orali drugi ljudje?

To je veliko vprašanje zgodovine in vsega slovanstva!

Književnost.

Πρὸς Σόντιον. Ὀδὴ Σίμωνος Γρ, μέτρον τῷ Ἀλκαίῳ μεταφρασθεῖσα ὑπ' ἀνONYMOV. Goritiae 1909. — V številki z dne 22. januarja leta 1907. „Gorice“ in po njej v 2. številki „Ljub. Zvona“ je bil objavljen latinski prevod Gregorčičeve pesmi „Soči“, zložen od neimenovanega klasičnega filologa. Ta je zdaj isto pesem tudi v grščino preložil in oba prevoda izdal v knjižici, ki ima naslov: „ΙΠΟΣ ΣΟΝΤΙΟΝ... Ad Sontium. Carmen Simonis Gregorčič, metro Alcaico conversum ab anonymo“. Prodaja jo po 60 vin. knjigovez in knjigotržec I. Logar v Gorici. Bodi priporočena vsem, ki umejo klasična jezika; z velikim užitkom bodo čitali krasne Gregorčičeve misli v mojstrsko zloženih latinskih in grških alkajskih kiticah. P.

Vida Jerajeva, **Pesmi**. Založil L. Schwentner v Ljubljani 1908. Str. 84. — Umetna, merjena je njena pesem. Ne more se ji odrekati gotove pesniške nadarjenosti, občutljivosti duše, sile, čustva in hrepenenja po harmonični lepoti, priznati se ji tudi mora, da ni prizanašala truda in ni štedila pile; iz njenih poezij, kjer tolikokrat zazveni po Gregorčiču, Jenkotu, po slovenski narodni pesmi, Heineju, — celo ruski zvoki nas presenetijo včasih, ne vem če posredno ali neposredno, — moramo sklepati, da je dobro prebirala svoje vzore.

Vendar ne naredi na nas celotnega harmoničnega vtiska. Semtertje, zlasti, kadar opisuje naravo — in to je njen priljubljeni predmet — ali kadar izraža svoja erotična čustva, zazveni njena struna toplo, naravno, silno. Brez dvoma bodo nekatere njenih pesmic prešle še v šolske čitanke in v poljudne pesmarice, n. pr.: „Poletna noč“, „Kaj mi krajšalo je čase?“ (str. 9); „Ko v mraku uhajam izmed ljudi“ (str. 40); „Oj breze, kraljčine bele“ (41); „V beg podijo se oblaki“ (43); „Ponoči žalost gre z menoj“ (44); „Navzgor se širi rožmarin“ (46); „Dušica, devotka“ (49); „Jaz pa vem, ena dušica“ (59). Med erotičnimi bi omenjal zlasti: „Kje so, kje svetijo take oči?“ (str. 7); „Tam med brezami, med belimi“ (13); „Poje pesem si Tamara“ (18); „Jaz nimam dijamantov“ (18); „Zunaj narahlo sapica piha“, dalje na straneh 24, 25, 26, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 49.

Večinoma nam pa zazveni v začetku toplo in krepko, potem se pa razblini, kar raztaja. Naredi se nastroj na dušo, ki se potem ne izrabi, preludira se, a se ne pride do pesmi.

Kakor mnogim drugim modernim, manjka tudi pesnici Jerajevi Vidi sinteze in vsled tega manjka

vsebine. S samo analizo ne pridemo naprej. Ko smo takorekoč razkrojili srce in analizirali vse njegove pojave, nagibe in čustva, moramo pričeti s pozitivnim delom. Tu je pa potreba dvojnega: Imeti moramo neko določeno svetovno naziranje. Brez njega pridemo na brezpotja, z materijalizmom ali panteizmom pridemo pa v zagato. Dalje moramo biti prepričani o resnobi življenja in s tem prepričanjem iti na delo.

Kaj je, bi rekel, glavna struna naše pesnice? — Hrepenenje po svobodi in po krasoti. — Kje pa upa to doseči? — V prirodi in v spolni ljubezni. Hrepenenje po svobodi bi bil gotovo globok in obsežen predmet poezije — saj smo vsi sužnji in hrepenimo vedé ali nevedé po resnici, ki bi nas osvobodila, toda svobodo bi morali vzeti bolj široko in bolj globoko, kot to jemlje pesnica. Hrepenenje po krasoti je pa nekaj tako nedoločenega, da ne more biti posebnim predmetom poezije.

Gotovo bi bila gospa pesnica sposobna ustvariti nam v resnici vsestransko lepo delo, ako bi se odločila enkrat seči bolj globoko doli „v polno človeško življenje“ in bi ne skakljala le po površju in ne vrtala vedno v eno gubo.

Dr. L. L.

Oton Zupančič: **Samogovori**. Založila Kleinmayr & Bamberg. Ljubljana 1908. Naslov spominja na sv. Avgušтина, moto na Weberjev Dreizehnlinden, poglavje „Hildegardens Trauer“, v nekaterih sonetih, kot: „Pogled na Montmartre“, „Moj Bog“, se nam zdi, kot bi čitali Ketteja, prva pesem te zbirke: „Mož na hribu“ zveni kot parafraza Prešernove: „Ko brez miru okrog divjam“, zadnja pa Prešernove: „Vendar peti pev'c ne jenja“. Seveda ne maram trditi, da je posnemanje.

Iščemo Zupančiča, ki je v svojih mladostnih verzih toliko obetal, ki je še v svojem zadnjem delu: „Čez plan“, kljub mnogim disharmonijam podal toliko bisserjev ali vsaj prijetnih preludijev — a tu ga nam je težko najti.

Postal je dolg, težak in temen.

Pa tudi banalen je postal včasih. Oglejmo si na primer vsebino pesmi, če jo smemo tako imenovati: „Solnce-roža“.

— Ko je zaprl oči, je videl v sanjah solnčno glorio in to solnce je bilo kot roža in ta roža si bila ti. In njegove želje so sfrčale nad tebe, kot roj srebrnih metuljkov in se solnčile o tvoji lepoti. Ti si bila taka, kot brezmadežna Marija, kateri venec iz samih zvezd ovija sveto glavo. In tvoj jasni žar je

opral vse, kar je kdaj v meni zadrhtelo in vse je postalo zdaj čisto in belo in celo vse, kar se bo še kdaj v meni zbudilo, bo nosilo brez madeža sijaj te ure na sebi. Tako čutim zdaj večno mladost svoje duše in svetlo prostost življenja in pot naprej. —

Tako sem prepisal skoraj dobesedno, samo da v prozaični obliki, ta proizvod.

Sploh pa ima g. Oton Zupančič to specialiteto, da rad meša „sacra profanis.“ Primeri še njegovo „večerno vizijo“ itd. Trivijalna je tudi njegova: V album slikarju Hinku Smrekarju. Seveda, včasih tudi drastičen govor ni neprimeren, primeri „Novo pisarijo,“ gre se samo zato, kje in kako se kaj pove.

Gospod Oton Zupančič je gotovo nadarjen pesnik, morda najnadarjenejši med živečimi. Ker se je pa odpravil na pot „brez ciljev in brez cest“, ni izmeril nebeške plani, ko je bil najvišji dan, ampak je zašel v ploho besed. Ako bo še nadalje premišljeval sam s seboj, bo morda prišel do tega spoznanja, da mora tudi poezija, da bo resnična in potem-takem res lepa, biti zvezana z življenjem. Skupna narodova duša in skupna narodova misel mora biti umetniku kriterij. Kar ona reče: „ne razumem“, ne more biti umetno in ne more biti lepo. Treba se vrniti nazaj, odkoder smo izšli — k duši naroda — in jo obogatiti z izkušnjami in z deli misli, volje in čuvstva naše individualnosti. Dr. L. L.

09650

Dr. M. Murko: **Geschichte der älteren südslavischen Litteraturen.** Leipzig, 1908. — V zbirki Amelang: Die Litteraturen des Ostens in Einzeldarstellungen, fünfter Band. — Dobi se v Katoliški Bukvarni, cena 6 kron, vezana knjiga 7 kron 20 vin. — Slednjič smo dobili knjigo, ki se je že dolgo obetala in so jo že mnogi željno pričakovali. Seveda smo bili, ko smo jo pogledali in prebrali naslov, nekoliko razočarani, a kmalu smo se prepričali, da ne v svojo škodo. Pričakovali smo: „Zgodovine jugoslovanskega slovstva“, kakor je n. pr. prof. Brückner v isti zbirki napisal: „Zgodovino ruskega“ in „Zgodovino poljskega slovstva“. Toda dobili smo v polovici navadnega zvezka samo „Zgodovino starejšega jugoslovanskega slovstva“.

Pisatelj nam pa v predgovoru razloži, zakaj je to storil in mi mu moramo prav dati.

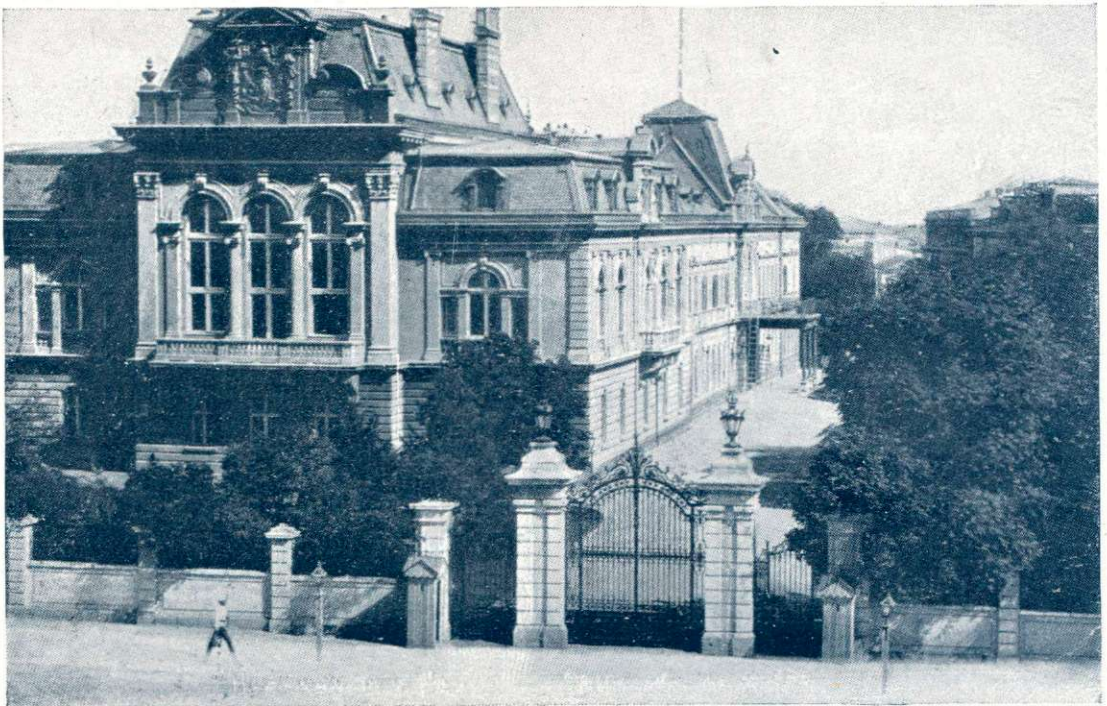
Dandanes ne moremo več govoriti o kakšnem skupnem „južnoslovanskem slovstvu“, toda nekdanje je to obstojalo, in sicer na podlagi književnega delovanja svetih solunskih bratov. Seveda je v znanstveni obdelavi staro južnoslovansko slovstvo težko odtrgati od starega ruskega slovstva, ker sta med sabo v tesni zvezi. Ker se je pa zgodovina ruskega starega slovstva že močno obdelala, je bilo potrebno, da se enkrat primerno obdelata tudi staro južnoslovansko slovstvo.

S pričujočim delom se je pečal prof. Murko s predmetom, ki je za slavistiko načelne važnosti. Saj mora slovansko jezikoznanstvo in slovanska slovstvena

zgodovina, če hočeta imeti trdno podlago, izhajati iz književnega delovanja solunskih bratov. Učenjaku daje Murkova knjiga vesten pregled celega predmeta. Predvsem je pa ona pisana za širje, izobražene, a nestrokovne kroge, katerim bo služila v orijentacijo.

V prvem delu podaja g. pisatelj narodopisni pregled južnih Slovanov, razpravlja o zamotanem južnoslovanskem narodnem vprašanju na edini znanstveno mogoč način in izraža nazore, katere bodo morali sprejeti tudi politiki v svoje programe. Etnografično so južni Slovani samo ena masa, imena Slovenec, Srb, Hrvat, Bulgar so le politična imena, katera so si v posameznih krajih nadevali včasih le bolj slučajno. Mi smo ena etnografična masa, katero loči politika, kultura, vera, včasih samo slučajno „prepričanje“ na več delov.

V drugem delu govori o zgodovini južnih Slovanov do časa, ko so razvili svojo književnost in o raznih kulturnih vplivih, ki so med njimi delovali.

PRESTOLNICA BOLGARSKEGA CARJA V SOFIJI

Koliko lastnosti, navad, ustanov naših pradedov, ki so se včasih pripisovali pristnemu slovanskemu značaju, se pri natančnejšem opazovanju izkaže kot produkt vplivov tuje kulture. Oni idilični stari Slovani, katere so nam nekdanji domorasli slavisti in po njihovem zatrjevanju celo šolske knjige tako lepo opisovali, so že izginili popolnoma. Naši pradedi so bili krepki, divji vojaki, znali so pobijati in ropati, da kaj, zmuhtani so bili v vseh vojaških rečeh, zato se niso dali tako radi iztrebiti, ampak so celo oni sprejeli v sebe celo vrsto tujih narodnostnih elementov. Bili so sposobni ustanavljati države in si osvajati tujo kulturo. Naša zgodovina ni tako idilična in melanholična, kot so jo nam včasih opisovali.

Jugoslovanska književnost se je pričela z delovanjem solunskih bratov. Komaj se dobi oseba v zgodovini, katero bi razni ljudje tako trgali vsak na svojo stran, kakor sv. Cirila in Metoda. O tem vprašanju bo prinesel „Čas“ v prihodnji številki informativen članek. Gosp. profesor Murko stoji na stališču panonske legende, kateri zaupa skoraj popolnoma. V resnici je to tudi edino mogoče stališče v tem vpra-

sanju. Seveda se pristaši vzhodne cerkve ž njim ne bodo strinjali.

Kar zadeva brižinske spominke, se je težko strinjati s prof. Murkom, da se da „vpliv cerkvene slovenščine nanje z dobrimi razlogi zanikavati“. Sorodnost drugega in tretjega fragmenta z homilijo svetega Klimenta bulgarskega in z odstavkom v sinajskem evhologiju priča pač o medsebojni zvezi in vplivu. Tudi marsikake slovniške posebnosti se bodo lažje razložile s pomočjo cerkvene slovenščine kot že „izumrlih slovenskih narečij.“

Jako dober je članek o slovanskem cerkvenem jeziku pri Hrvatih na adrijskem pobreežju. Ta predmet nam je prvi prof. Murko znanstveno in pregledno obdelal v časopisu: „Österreichische Rundschau“ in v

tu navedenem članku. Za starobulgarsko in starosrbsko slovstvo je sicer našel tvarino že bolj obdelano, Pypijn jo obravnava dovolj obširno in tudi „Archiv“ je prinesel o tem mnogo temeljitih specialnih člankov, toda, kdor ve, koliko truda in časa stane človeka zbiranje, četudi že več ali manj obdelanega materiala, in njegovo urejevanje, bo tudi tu vedel ceniti Murkovo delo. Širšemu občinstvu je šele sedaj postalo mogoče pregledati bogato staro južnoslovansko slovstvo pod eno, enotno perspektivo. Zlasti pa Jugoslovan, ki hoče dobiti celoten, nekoliko natančnejši pregled slovstvene in kulturne zgodovine svojega naroda, bo moral najprej seči po gori navedeni knjigi prof. Murkota.

Dr. L. L.

To in ono.

Razstava kluba slovenskih umetnikov „Sava“ v Varšavi.

Letošnje spomladi je priredil klub slovenskih upodablajočih umetnikov „Sava“ razstavi v Varšavi in Krakovu.

Rojaki so gotovo radovedni, kak vtis je naredil prvi nastop slovenskih umetnikov med severnimi brati, med v umetniškem oziru gotovo precej razvajenimi Poljaki?

Omeniti je treba, da je bil čas za prireditve razstave jako neugoden. Poljsko kraljestvo in zlasti srcé Poljske, Varšava, je ravnokar preživelo grozno revolucijo in je bilo še vse pod ogromno depresijo. Tam, kjer vse diši po dinamitu in krvi, kjer se je še nedavno razlegala po ulicah revolucijna koračnica:

„Marš, marš Varšava
na bitev krvavo
sveto in pravično!“

in se je čitalo in govorilo le o napadih revolucionarjev in o vladnem obečanju in streljanju, niso bila tla in mišljenje ugodno za razstavo slik polnih miru, solnčne svetlobe in jasnih barv.

Vendar je bilo zanimanje za razstavo jako veliko, poljski listi so prinesli o njej obširna poročila, sodba vseh je bila močno enaka. Slikar in učitelj slikarstva, gospod Kazimir Broniewski, ki se je močno prizadel, da se je izvršila razstava in je bil v Varšavi ves čas Mentor zastopniku „Save“, gospodu Groharju, je napisal o nji obširno poročilo v listu „Goniec“. Ker je ta ocena ena izmed najobširnejših in vsebuje mnenja vseh drugih, dalje ker je radi stališča, ki ga gospod Broniewski zavzema na eni strani med Poljaki, na drugi strani pa s slovenskimi prireditelji razstave, je gotovo najbolj merodajna, in jo hočemo tu navesti Slovincem:

„Na rjavih tleh našega življenja, zdenervovanega vsled dogodkov poslednjih časov, zgodil se je dogodek nenavaden, a mirnega značaja.

Oddaleč, od juga, izza rek, s poza gor, kot bi se govorilo v bajki — prišla je k nam, kot družina kakih poslancev, razstava umetniških del ljudstva — četudi bratskega — vendar nam malo znanega.

Povabilo se nam je takorekoč ponudilo, toda povabilo prijateljsko; očita se nam in očitaneje je pravično, da smo se zanimali za vsakega in za vse, toda nismo se zanimali

za nje, ki so nam kri naše krvi, kost naše kosti, ki so nam bližnji, z mislijo ne ravnodušni, a s srcem prijateljski.

Poslali so nam poslanca, najlepšega med lepimi, najvrednejšega te naloge med vrednimi, a nam najmilšega — mlado v prekrasnih gorah in dolinah Kranjske in južne Štajerske svežo rojeno slovensko umetnost.

Dostojen je bil nastop! Pozdravljamo jo s toplimi besedami, vedno pripravljeni in gotovi meriti se in tekrovati v stvari, katero nam prinaša . . .“

Potem nariše pisatelj na kratko zemljepisni in zgodovinski položaj Slovencev, omenja z najtoplejšim priznanjem njihovo narodno prerorjenje in potem začinja z zgodovino slovenske umetnosti, opiše na kratko Wolfa in brata Šubica in preskoči k „Savi“, pripoveduje njeno ustanovitev in njene dosedanje prireditve ter konča svoj zgodovinski del članka:

„Nedolga je ta povest, toda pové mnogo. V razstavi, ki je prišla k nam v goste, moramo videti ne samo izraz gotove kulture, ampak tudi svetel simbol prerorjenja nam bratskega naroda. Ta razstava je delo, ki ima dve duši, prvo morejo ceniti samo naša čuvstva, o drugi imamo dolžnost, da tu izpregovorimo.“

* * *

„Na nas, ki smo navajeni na najraznovrstnejše smeri umetnosti, katere nam predstavljajo naše razstave, navajeni, da se na razstavah križajo ne samo različne smeri, ampak tudi individualnosti njim se oddajajočih umetnikov, dela razstava „Save“ vtisk, kakor da bi bilo delo tvorne sile samo enega umetnika, kakor da bi izšla iz samo ene delavnice. Čelo razlike, katere opazimo na razstavljenih umotvorih, izgledajo na prvi pogled, kot bi izvirale edino iz manj ali bolj srečno doseženih namenov, iz manjše ali večje strokovne izobrazbe umetnika, ali pa celo iz manjšega ali večjega naklada dela, katero je vanj vložil. Ako se bolj natančno v njih razgleda, se seveda opazi individualne razlike umetnikov, toda te so tako silno zapostavljene stališču, katero so vsi umetniki skupno zavzeli z ozirom na umetnost, enakemu, vsem umetnikom lastnemu načinu odčuvati prirodo, jo obdelavati in tolmačiti, da je ta enoličnost prevladajoča poteza, ki pade najprej v oči vsakemu, kdor obiše razstavo.

Če hočem opisati razstavo in poiskati motivov, ki bi nam iz vzrokov raztolmačili to prikazen, moram najprej po-

vedati, da je prvo, kar obiskovalcu razstave pade v oči, to, da je impresionistično obdelavana krajina glavni predmet umetnosti „Save“. To nam dokazuje ne samo številno razmerje krajin k maloštevilnim predmetom figuralnim, ampak tudi kakovostno razmerje: to je posledica večje energije v krajinah kot v figuralnih predmetih in bolj večje umetniške observacije in vsled tega nadaje ona izraz celi razstavi. To izpričuje celo najlepša slika Save, „Sejavec“, kateremu daje človeška postava samo na videz značaj genré slike, pravzaprav je pa ona samo povod za reševanje umetniških problemov plain aira — zraka in luči. To vprašanje prenašajo umetniki celo v notranjost, na prizoru „Čitanje“ pri svetilkini luči, na postavi ženske, ki igra na klavir, celo na portret: povsod iščejo izključno le atmosfere.

To prevladovanje krajine v proizvodih slovenskih umetnikov ima, kakor se nam zdi, dva vzroka: Ako opustimo neposredni vzrok, namreč slikovitost in krasoto kranjske prirode, moramo vzeti v poštev, da se je peščica umetnikov, ki so se povrnili z akademičnih študij v domovino z namenom, da bi udomačili v njej umetnost, ki je bila doslej pri njih še eksotična rastlina, naselila po raznih malih gnezdih in ni imela nobenega onih najrazličnejših pogojev, katere daje vsak svet, da se ga je le nekoliko prijela umetnost, olajšuje umetniku mnoge reči, ki so zvezane s potrebami umetnosti, daje mu modelov — pomoč pri opazovanju človeka. Mlado slovensko slikarstvo mora torej nekako iz potrebe biti pokrajinsko.

Doslej smo vse razumeli. Če si pa še stavimo vprašanje — in moramo si ga postaviti — zakaj kraljuje zlasti v tako mladi umetnosti vsevladno impresionizem, ne najdemo nobenega odgovora? Zakaj je postal on za slovenske umetnike skoraj vsevladna despotična sila, ki je vkovala njihovo umetniško svobodo, ki — kot se tu jasno vidi — zatira individualna, za razvoj umetnosti tako dragocena nasprotja, posebnosti in razlike sposobnosti, občutljivosti in umetniških nagnenj, sili umetnike, da morajo gledati na prirodo enostransko vsi skozi ista očala, prirodo, ki je tako neizčrpljivo bogata v izpremeh umetniških izrazov?

Vrednost impresionizma nam je dobro znana. V umetnosti ima svoje zasluge. Očistil je kolorit, obogatil silo svetlobe, dal mehkost atmosfere slikarstvu in — umetnost je šla dalje. V svoji prvotni obliki, kakor ga nam daje slovenska razstava, v obliki eksperimentalne metode, a v dodatku še v vlogi sredstva, takorekoč potom pogodbe splošno od vseh v klubu združenih sprejetega, da bi skupna delavnost dobila enoličen izraz, dandanes ne samo, da je že izrabljen, ampak naravnost škodljiv, ker zadržuje vsestranost naporov v slikarstvu, razstavi pa nadaje namestu odkritosrčnega izraza impulsivnega življenja, izraz rafiniranih aspiracij, katere vzbuja volja, a ne čuvstvo.

Škodo, katero povzroča tako brezozirno, skoraj za cilj proizvajanja sprejeti impresionizem, se opazi celo, ako si bolj pazljivo ogledamo posamezna dela umetnikov, pri katerih se njihove osebne zmožnosti in nagnjenja, če tudi s težavo, vendar še prebijejo skozi tehniko impresionistično, ter zahtevajo zase pravice in svobode, ter pričajo obenem o nehoté odčuvani potrebi, da se zavzame širje, ne tako enostrano stališče z ozirom na umetnost in življenje.

Izmed nekaj nad šestdeset del, ki tvorijo razstavo Save, pripada prvenstvo že omenjeni sliki — „Sejavec“ gospoda J. Groharja, umetnika, ki je kot delegat kluba prišel na razstavo v Varšavo. Ta slika predstavlja krepko postavlo kmeta,

ki z elastičnim, krepkim korakom stopa po razoranem polju po pobočju griča. Gre kvišku. To se odčuva v njegovih potezah, odčuva se ritem premikanja postave, ki meče z roko zrnje. Ta slika je med vsemi tehnično najbolj razvita in ima največ samostojnih tvornih prvin. Med drugimi deli istega umetnika še zaslužijo, da jih omenimo s priznanjem „Za vasjo“ in „Zamet“. Kakor o „Sejavcu“ išče Grohar tudi tukaj splošnega nastroja, odvisnega od pogojev svetlobe in zraka, in zlasti „Za vasjo“, v krajini z milim, toplim nastrojem, se mu je to posrečilo doseči.

V nasprotju z gospodom Groharjem se nahaja pod gotovimi oziri gospod M. Jama, katerega — kakor se zdi — bolj mikajo svetlosenčni efekti, oprti na kontrastih. Pristaš impresionizma izkuša v prirodi silna nasprotja v različju solnčne svetlobe in sence miriti z dekoracijo, dobro združeno barvnostjo tonov. Njegova slika „Most“, z lepim, lahkim, modrim tonom senc, dobro izraženi vodi, kakor tudi „Hrasti“, „Smreke“, „Pot“, se s temi lastnostmi odlikujejo od drugih. Ako sodimo po teh slikah, kakor tudi po „Drevje nad vodo“, „Mlin“ itd., se Jama najtesneje izmed vseh svojih tovarišev drži prirode in vsled tega je bolj bogat pod ozirom različja

BOLGARSKA SVATBA

izraza. Impresionizem, ki je pravzaprav samo pot do rešenja problema svetlobe in v atmosferi potopljene barve predmetov, je z narave svoje samo enostransko umetniško sredstvo, raditega postane v trenutku, ko je nastal glavnim ciljem, do katerega stremijo vsi napor umetnika, lahko vzrok, da se zanemarijo drugi ne manj važni cilji, kakor je barva v svetlobi, ciljev, od katerih je odvisna dobrota dela, ali pa zapelje v pretiravanje. Na ta nekoristen način vpliva impresionizem gospoda R. Jakopiča, umetnika brez dvoma sposobnega in nadarjenega, na njegovo umetniško delovanje. Njegove slike razodevajo mnogo smisla za barvo, toda v svojih stremljenjih se zaleti večkrat v pretiravanje in dobi barve surove in, kar je še važnejše, zanemari risanje, vsled česar nimajo njegove slike v posameznostih in v splošni kompoziciji določenega izraza, delajo bolj vtisk vinjet, kot konstrukcijo sestavljenih in sklenjenih celot. Izmed njegovih raznih del — krajin in figuralnih slik — je najlepša „Zima“.

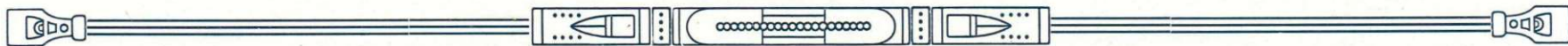
„Rano jutro“ in „Krajina“, ki predstavlja v kozolec zloženo žito, povedo nam največ o zmožnostih gospoda M. Sternena, druga njegova dela so namreč vkljub kolorističnim vrlinam tako škicovana, tako razblinjajoča, dajo nam predmete, katerih obrisi se kar gube pod plazem barv. Da pa tudi ta umetnik čuti mirneje in bolj složno z resnico ne teorije, ampak prirode, priča v tonih dobro, polno soka

studium „Nad potokom“. Imena gospé Klein-Sternenove in gospoda P. Žmitka dopolnujeta listino umetnikov „Save“. Izmed treh del prve se odlikuje „Večerno solnce“, „Zimski dan“; gospod Žmitek pa razodeva, da odčuva bolj krajino, kot človeško postavo. Slednjič moramo še dodati, da kljub različnim nazorom in kričečim opazkam, katere smo si dovolili, pozdravljamo to razstavo med nami s posebno zadovoljnostjo. Stališče, katero so slovenski umetniki zavzeli napram umetnosti, je kljub njihovi enostranosti, umetniško, ki ima edino razvoj umetnosti za cilj in zasluži priznanje, da če tudi otežuje razmerje s širšimi krogi lastnega občinstva, je vendar

stališče idealno, ki samo po sebi prerokuje razvoj slovenske umetnosti. Želeč ji tega od vsega srca, imamo nado, da bo zveza z nami, katero so z nami navezali, ostala trajna“.

Dr. L. L.

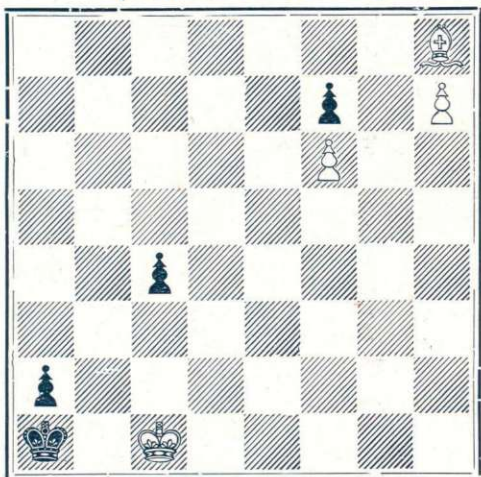
Dimitrij Agrenjev Slavjanskij, slavni ruski pevo-
vodja, ki je tudi v Ljubljani opetovano koncertiral z velikim uspehom, je umrl 26. avgusta v Ruščuku, star 79 let. Slavjanskij je še letos v Ljubljani sam pel tenor-solo v ruski bilini. Glas mu je sicer že opešal, a občudovanje je izzval s svojim čudovito izvežbanim zborom. Slavjanskij je ruski narodni pesmi pridobil svetovno slavo.

Šah.

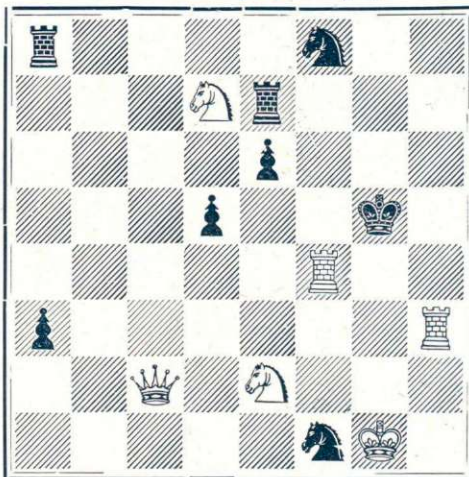
Prيرهja A. Uršič.

Naloga 360. W. Marks.
(Zbirka Whiteova.)

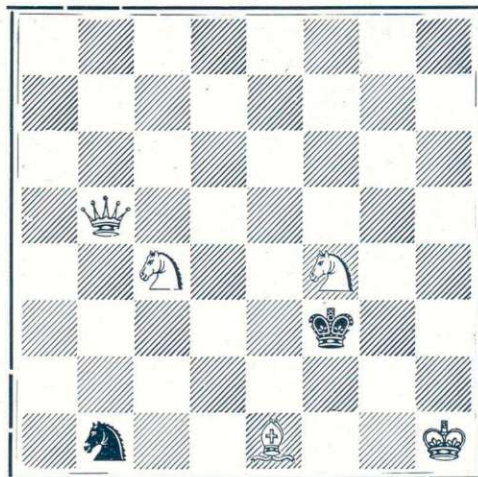
Mat v četrti potezi.

Naloga 361. L. Cimburek.
(2. častno priznanje.)

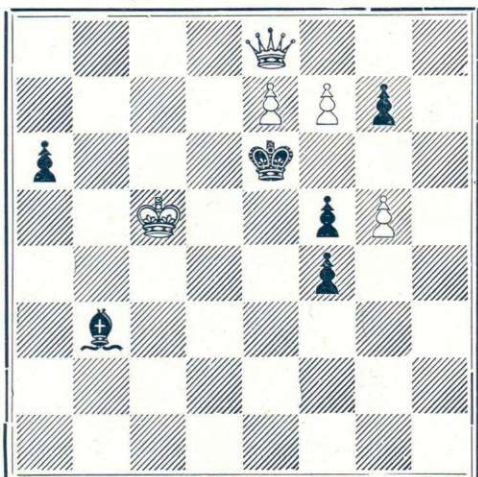
Mat v tretji potezi.

Naloga 362. P. Jos. Cumpe.
(Časopis češk. šach. 1908.)

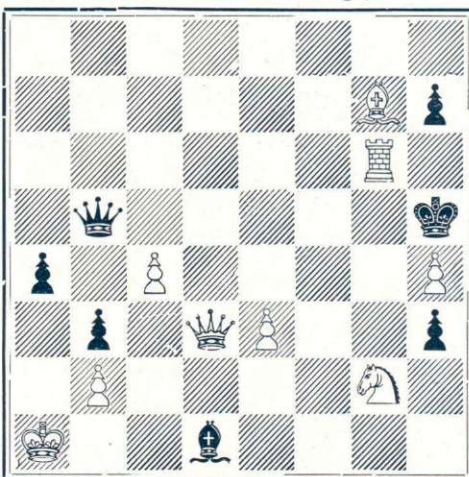
Mat v tretji potezi.

Naloga 363. Dr. E. Palkoska.
(Tidskrift 1907.)

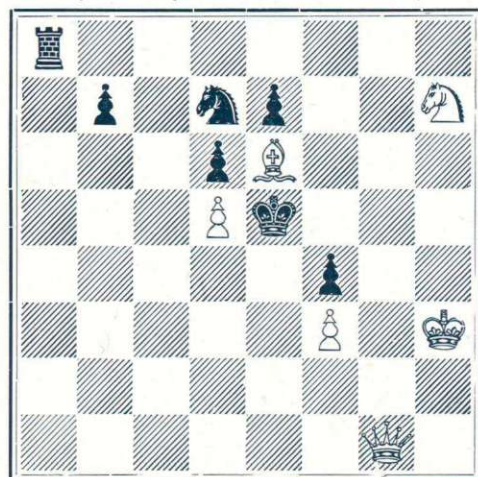
Mat v drugi potezi.

Naloga 364. L. B. Salkind.
(D. Schachzeitung.)

Mat v drugi potezi.

Naloga 365. E. Pradignat.
(Lechequier Franc. 1908.)

Mat v drugi potezi.

Razno.

V mednarodnem turnirju za trozložke, ki ga je razpisala „Zlatá Praha“ letos, so dobili cene: prvo J. Fridlitzius; drugo P. Petersen-Horne; tretjo Jan Kotrč in četrto L. B. Salkind. Današnja naloga 361. je bila odlikovana z drugim častnim priznanjem. — Za naročitev priporočamo „Časopis

českých šahistů“, ki ga urejujejo znane češke moči; naslov; Václav Kautský, Práha-Žižkov 956. — Za udeležitev pri rešitvah za nagrade (glej zadnjo številko) bomo upoštevali tudi analizo (ne analijo kakor je bilo pomotoma tiskano) posameznih črnih podob. — Hvala vsem sodelavnikom v l. 1908. in — priporočilo za 1909. Rešitve prinesemo prihodnjič.

